

HE 125/2024 vp

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi kansaneläkelain ja Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuksista annetun lain muuttamisesta sekä eräksi muiksi laeiksi

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan muutettaviksi kansaneläkelakia, takuueläkkeestä annettua lakia, Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuksista annettua lakia, vammaisetuuksista annettua lakia, sairausvakuutuslakia, työttömyysturvalakia sekä työkyvyttömyyseläkkeellä olevien työhönpaluun edistämisestä annettua lakia.

Esityksen mukaan kansaneläkkeen, takuueläkkeen, sairauspäivärahan sekä Kansaneläkelaitoksen kuntoutusrahaetuksien alaikäraja nostettaisiin 16 vuodesta 18 vuoteen. Lisäksi työttömyysetuusten maksamiseen pääsääntöisesti soveltuvan 18 vuoden alaikärajan osalta säädettyjä poikkeuksia, jotka eräissä tapauksissa sallivat työttömyysetuuden maksamisen alle 18-vuotiaalle, rajattaisiin nykyiseen nähden. Vammaisetuuksista annetun lain mukaisia etuuksia muutettaisiin siten, että vammaistukea jatkossa maksettaisiin alle 18-vuotiaalle lapsen vammaistukena sekä 18 vuotta täyttäneelle aikuisen vammaistukena. Eläkettä saavan hoitotuen alaikäraja nostettaisiin vastaavasti 18 vuoteen. Vammaisetuusten saajat siirtyisivät näin ollen jatkossa aikuisille tarkoitettujen etuuksien piiriin 18 vuoden iässä nykyisen 16 vuoden iän sijasta.

Esityksen tarkoituksena on saattaa ikärajat vastaamaan ajankohtaa, jolloin nuoren oppivelvollisuuslain mukainen oppivelvollisuus viimeistään päättyy. Myös nuoren vanhempien elatusvelvollisuus jatkuu saman ajan. Työttömyysetuusten osalta jäisi edelleen eräitä poikkeustilanteita, joissa työttömyysetuutta voitaisiin maksaa alle 18-vuotiaalle.

Ehdotukset perustuvat kansaneläkkeen, Kansaneläkelaitoksen kuntoutusrahan ja vammaisetuusten osalta vuosille 2025–2028 vahvistettuun julkisen talouden suunnitelmaan. Jotta suunnitelman kirjauksiin perustuvat muutokset voitaisiin toteuttaa sosiaalivakuutusjärjestelmän näkökulmasta johdonmukaisella tavalla sekä yhdenvertaisuusnäkökohdat huomioiden, myös takuueläkkeen ja sairauspäivärahan alaikäraja nostettaisiin sekä työttömyysturvaetuksien alle 18-vuotiaalle maksamista koskevia poikkeuksia rajattaisiin.

Lisäksi kansaneläkelakiin tehtäisiin eräitä teknisluonteisia muutoksia.

Työkyvyttömyyseläkkeellä olevien työhönpaluun edistämisestä annetun lain voimassaoloaikaa jatkettaisiin vuoden 2025 loppuun.

Esitys liittyy valtion vuoden 2025 talousarvioesitykseen ja on tarkoitettu käsiteltäväksi sen yhteydessä.

Ehdotetut lait on tarkoitettu tulemaan voimaan 1.1.2025. Vammaisetuuksista annetun lain muutokset on kuitenkin tarkoitettu tulemaan voimaan 1.1.2027, ja työhön paluun edistämisestä annetun lain voimassaoloajan jatkamista koskevan muutoksen taas on tultava voimaan ennen kuin sen kohteena olevan lain voimassaolo päättyy eli ennen 31.12.2024.

Kansaneläkkeen, takueläkkeen, sairauspäivärahan ja Kansaneläkelaitoksen kuntoutusrahaetuuksien osalta muutoksia sovellettaisiin siirtymäsäännösten nojalla vuonna 2009 ja sen jälkeen syntyneisiin. Työttömyysetuuksien osalta muutosta sovellettaisiin vuonna 2008 ja sen jälkeen syntyneisiin. Maksussa olevien vammaisetuuksien maksamista jatkettaisiin seuraavaan lain mukaiseen tarkistukseen tai lakkaamiseen asti. Muutos ei siten vaikuttaisi jo myönnettyihin etuuksiin.

SISÄLLYS

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ	1
PERUSTELUT	6
1 Asian tausta ja valmistelu	6
1.1 Tausta	6
1.2 Valmistelu	8
2 Nykytila ja sen arviointi	8
2.1 Muutosehdotusten kohteena olevat etuudet	8
2.1.1 Kansaneläkelain mukainen työkyvyttömyyseläke	8
2.1.1.1 Yleistä	8
2.1.1.2 Työkyvyttömyyseläkkeen alaikäraja	9
2.1.1.3 Kansaneläkelain 15 §:n työkyvyttömyyseläkeoikeuden alkamista koskeva sääntely	9
2.1.1.4 Kansaneläkelain mukainen asumisaikavaatimus	10
2.1.1.5 Kansaneläkelain säännökset kansaneläkkeen ja perhe-eläkkeen suhteuttamisesta henkilön Suomessa asumaan aikaan	10
2.1.2 Takueläke	11
2.1.2.1 Yleistä	11
2.1.2.2 Oikeus takueläkkeeseen erityisesti ikärajojen näkökulmasta	11
2.1.2.3 Takueläkkeestä annetun lain mukainen asumisaikavaatimus	12
2.1.3 Tietoja kansaneläkkeen ja takueläkkeen alle 18-vuotiasta saajista	12
2.1.4 Kokoavia näkökohtia kansaneläkkeen ja takueläkkeen osalta	12
2.1.5 Kuntoutusrahaetuudet	13
2.1.5.1 Yleistä	13
2.1.5.2 Tietoja kuntoutusrahaetuuksien alle 18-vuotiaista saajista	16
2.1.6 Sairauspäiväraha	16
2.1.6.1 Yleistä	16
2.1.6.2 Tietoja sairauspäivärahan alle 18-vuotiaista saajista	18
2.1.7 Vammaisetuudet	18
2.1.7.1 Yleistä	18
2.1.7.2 Vammaisetuuslain mukainen asumisaikavaatimus	20
2.1.7.3 Tietoja vammaisetuuksien alle 18-vuotiaista saajista	20
2.1.8 Työttömyysturva	22
2.1.8.1 Yleistä	22
2.1.8.2 Tietoja työttömyysetuuksien alle 18-vuotiaista saajista	22
2.2 Muut alaikäisen nuoren asemaan keskeisesti vaikuttavat olosuhteet	22
2.2.1 Eräiden etuuksien myöntämistä koskeva sääntely	23
2.2.1.1 Yleinen asumistuki	23
2.2.1.2 Eläkkeensaajan asumistuki	23
2.2.1.3 Opintotuki	24
2.2.1.4 Toimeentulotuki	25
2.2.1.5 Eräät muut etuudet	26
2.2.2 Oppivelvollisuus	27
2.2.3 Elatusvelvollisuus	28
2.2.4 Asiakkaan tukeminen kuntoutumisessa ja opiskelussa	29

2.2.5	Eräistä sosiaalipalveluista	32
2.2.5.1	Lasten ja perheiden sosiaalipalvelut	32
2.2.5.2	Vammaispalvelut	33
2.2.5.3	Kehitysvammaisten henkilöiden työtoiminta	34
2.2.6	Asiakasmaksuja koskevan sääntelyn peruseriaatteet sekä eräiden keskeisten palvelujen maksut	34
2.2.6.1	Yleistä	34
2.2.6.2	Tasasuuruiset ja tulosidonnaiset maksut	35
2.2.6.3	Sosiaalihuoltolain mukaiset asumispalvelut	36
2.2.6.4	Vammaispalvelulain mukainen asumisen tuki	37
2.2.6.5	Lapsiperheiden sosiaalipalvelut	37
2.3	Nykytilan arviointi	38
2.3.1	Etuuksien ikärajat – yhteisiä näkökohtia	38
2.3.2	Eryteisesti kuntoutusraahan liittyviä näkökohtia	39
2.3.3	Eryteisesti vammaisetuksiin liittyviä näkökohtia	40
3	Tavoitteet	41
4	Ehdotukset ja niiden vaikutukset	42
4.1	Keskeiset ehdotukset	42
4.2	Pääasialliset vaikutukset	43
4.2.1	Huomioitavaksi vaikutusten arvioinnista	43
4.2.2	Taloudelliset vaikutukset	43
4.2.2.1	Vaikutukset julkiseen talouteen	43
4.2.2.2	Vaikutukset kotitalouksiin	45
4.2.2.3	Vaikutukset yrityksiin	50
4.2.3	Yhteiskunnalliset vaikutukset	51
4.2.3.1	Yhdenvertaisuusvaikutukset	51
4.2.3.2	Vaikutukset muihin perus- ja ihmisoikeuksiin	52
4.2.4	Sukupuolivaikutukset	53
4.2.5	Vaikutukset lapsiin ja nuoriin	53
4.2.6	Vaikutukset vammaisiin henkilöihin	57
4.2.7	Vaikutukset viranomaisten toimintaan	58
5	Muut toteuttamisvaihtoehdot	59
5.1	Vaihtoehdot ja niiden vaikutukset	59
5.2	Esityksessä tarkoitettuja etuuksia vastaavien etuuksien alaikäraja muissa Pohjoismaissa	60
5.2.1	Työkyvyttömyys- ja sairauspäivärahaetuudet	61
5.2.2	Kuntoutusrahaetuudet	61
5.2.3	Vammaisetuudet	61
5.2.4	Työttömyysturvaetuudet	62
6	Lausuntopalaute	62
6.1	Lausuntopalaute ikärajoja koskevien muutosten osalta	62
6.2	Lausuntopalaute lepäämislain jatkamisen osalta	64
7	Säännöskohtaiset perustelut	66
7.1	Kansaneläkelaki	66
7.2	Laki takuueläkkeestä	67

7.3 Laki Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuksista.....	68
7.4 Laki vammaisetuuksista.....	68
7.5 Sairausvakuutuslaki	71
7.6 Työttömyysturvalaki	72
7.7 Laki työkyvyttömyyseläkkeellä olevien työhönpaluun edistämisestä.....	72
8 Lakia alemman astainen sääntely	72
9 Voimaantulo	72
10 Suhde muihin esityksiin	74
10.1 Esityksen riippuvuus muista esityksistä	74
10.2 Suhde talousarvioesitykseen	74
11 Suhde perustuslakiin ja säätämisyjärjestys.....	74
11.1 Arvioinnin perusta	74
11.1.1 Yhdenvertaisuus	74
11.1.2 Oikeus sosiaaliturvaan	75
11.1.3 Oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin	76
11.1.4 YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista	77
11.1.5 YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista	77
11.2 Arviointi.....	78
LAKIEHDOTUKSET	82
1. Laki kansaneläkelain muuttamisesta	82
2. Laki takuueläkkeestä annetun lain muuttamisesta.....	85
3. Laki Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuksista annetun lain 17 ja 20 §:n muuttamisesta	87
4. Laki vammaisetuuksista annetun lain muuttamisesta	88
5. Laki sairausvakuutuslain 8 luvun 2 ja 11 §:n muuttamisesta	92
6. Laki työttömyysturvalain 3 luvun 1 §:n muuttamisesta	93
7. Laki työkyvyttömyyseläkkeellä olevien työhönpaluun edistämisestä annetun lain 12 §:n muuttamisesta	94
LIITE	95
RINNAKKAISTEKSTIT	95
1. Laki kansaneläkelain muuttamisesta	95
2. Laki takuueläkkeestä annetun lain muuttamisesta.....	99
3. Laki Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuksista annetun lain 17 ja 20 §:n muuttamisesta	102
4. laki vammaisetuuksista annetun lain muuttamisesta	104
5. Laki sairausvakuutuslain 8 luvun 2 ja 11 §:n muuttamisesta	110
6. Laki työttömyysturvalain 3 luvun 1 §:n muuttamisesta	112
7. Laki työkyvyttömyyseläkkeellä olevien työhönpaluun edistämisestä annetun lain 12 §:n muuttamisesta	114

PERUSTELUT

1 Asian tausta ja valmistelu

1.1 Tausta

Pääministeri Orpon hallituksen hallitusohjelmassa todetaan, että viimeisten noin viidentoista vuoden aikana julkisen talouden velkasuhde on noussut huomattavasti. Hallitusohjelman mukaan huoltosuhteen heikkenemisen myötä julkisen sektorin menot ovat kasvaneet tuloja nopeammin ja julkiseen talouteen on syntynyt mittava rakenteellinen alijäämä. Ikääntymiseen liittyvät menot jatkavat kasvuaan tulevina vuosina ja vuosikymmeninä. Tämän lisäksi velan määrän kasvu yhdessä kohonneen korkotason kanssa kasvattaa valtion velanhoitomenoja merkittävästi. Lähivuosina julkista taloutta kuormittavat myös useat mittavat turvallisuuteen liittyvät hankinnat. Ilman merkittäviä toimia julkisen talouden alijäämät jäävät suuriksi ja velkasuhde jatkaa kasvuaan, heikentäen julkisen talouden kykyä turvata hyvinvointiyhteiskunnan toimintakyky mahdollisten tulevien kriisien aikana ja niiden jälkeen. Edelleen ohjelmassa todetaan, että vaikka työllisyysaste on viime vuosina noussut merkittävästi, työttömyysaste on kuitenkin edelleen korkea ja osaavasta työvoimasta on pulaa.

Hallitusohjelman mukaan hallituksen talouspolitiikan painopisteet ovat taloudellinen vakaus, työllisyys, talouskasvu sekä hyvinvointipalvelujen turvaaminen. Ohjelmassaan hallitus sitoutuu julkisen talouden tasapainottamiseen varmistaakseen kansalaisten hyvinvoinnin ja kestäväen talouskehityksen. Hallituksen työllisyys- ja kasvutoimet yhdessä suorien sopeutustoimien kanssa luovat edellytykset julkisen talouden tasapainottumiseen vuonna 2031.

Edelleen hallitusohjelmassa linjataan, että velkaantumiskehityksen pysäyttäminen edellyttää julkisen talouden vahvistamista yhteensä yhdeksällä miljardilla eurolla kahden vaalikauden aikana. Hallituksen tavoite on vahvistaa julkista taloutta kuudella miljardilla eurolla alkaneen vaalikauden aikana. Hallitusohjelman mukaan pidemmän aikavälin tavoite on tasapainottaa julkinen talous ja kääntää velkasuhde laskuun muiden Pohjoismaiden tasolle. Hallitusohjelmassa ja julkisen talouden suunnitelmassa vuosille 2024–2027 hallitus on päättänyt sopeutustoimista, joilla tavoitellaan julkisen talouden vahvistumista velkasuhdetta vakauttavalla tavalla.

Esitys perustuu keskeisiltä osin vuosille 2025–2028 vahvistettuun julkisen talouden suunnitelmaan, josta valtioneuvosto päätti 25.4.2024. Suunnitelmaan sisältyvän kirjauksen mukaan kansaneläkkeen ja Kansaneläkelaitoksen kuntoutusrahan ikäraja nostetaan nykyisestä 16 vuodesta 18 vuoteen. Vastaava ikärajan korotus tehdään kirjauksen mukaan myös vammaisetuslainsäädäntöön. Muutokset vammaisetuksissa tehdään korottamalla alle 16-vuotiaan vammaistuen yläikärajaa siten, että etuutta myönnettäisiin lapsen vammaistukena alle 18-vuotiaille, ja 18 vuotta täyttäneet saisivat jatkossa samoja etuuksia kuin tällä hetkellä 16 vuotta täyttäneet.

Jotta edellä kerrotut muutokset voitaisiin toteuttaa eri asiakasryhmien aseman kannalta yhdenvertaisesti ja sosiaaliturvajärjestelmän kokonaisuuden kannalta johdonmukaisella tavalla, ehdotetaan myös takuueläkkeen ja sairauspäivärahan alikärajan nostamista 16 vuodesta 18 vuoteen. Työttömyysturvalain (1290/2002) 3 luvun 1 §:stä ehdotetaan samoista syistä poistettavaksi mahdollisuus myöntää työttömyysetuus alle 18-vuotiaille työnhakijalle, joka on keskeyttänyt oppivelvollisuutensa suorittamisen oppivelvollisuuslain (1214/2020) 7 §:ssä säädetyllä tavalla. Työttömyysturvalaissa säilyisi kuitenkin edelleen mahdollisuus myöntää työttömyysetuus 17 vuotta täyttäneelle työnhakijalle, joka on hyväksytysti suorittanut oppivelvollisuutensa.

Kun Kansaneläkelaitoksen maksaman kuntoutusrahan ikäraja nousisi, myös siihen nivoutuvia ylläpitokorvausta ja harkinnanvaraista kuntoutusavustusta maksettaisiin jatkossa ainoastaan täysi-ikäisille henkilöille. Näin olisi siitä syystä, että esityksellä ei olisi tarkoitus muuttaa näiden etuuksien myöntämisedellytyksiä muun kuin ikärajan osalta.

Huhtikuun 2024 kehysriihen yhteydessä arvioitiin, että suunniteltujen muutosten yhteisvaikutuksesta syntyisi etuusmenoihin noin 5,5 miljoonan euron säästö vuonna 2025, noin 31 miljoonan euron säästö vuonna 2026 ja noin 45,8 miljoonan euron vuosittainen säästö vuodesta 2027 alkaen. Esityksen tarkennuttua valmistelun edetessä säästö voidaan arvioida jonkin verran tätä suuremmaksi. Säästön määrää suurentaa erityisesti se, että myös sairauspäivärahan alaikärajaa ehdotetaan nostettavaksi 16 vuodesta 18 vuoteen. Arvioituja taloudellisia vaikutuksia selvitetään tarkemmin esityksen tätä koskevassa osiossa.

Kun kansaneläkkeen, takueläkkeen, sairauspäivärahan ja Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuksista annetun lain (566/2005) mukaan maksettavien kuntoutusrahaetuksien alaikäraja esityksen mukaisesti nousisi 18 vuoteen, se vastaisi ikää, jolloin nuoren oppivelvollisuus oppivelvollisuuslain mukaan viimeistään päättyy. Käytännössä on myös tavallisinta, että nuoren oppivelvollisuus päättyy juuri 18 vuoden iässä, sillä oppivelvollisuuden päättyminen tätä ennen edellyttää oppivelvollisuuslain 2 §:n mukaan sitä, että oppivelvollinen on tätä ennen hyväksytysti suorittanut ylioppilastutkinnosta annetussa laissa (502/2019) tai ammatillisesta koulutuksesta annetussa laissa (531/2017) tarkoitetun tutkinnon taikka niitä vastaavan Ahvenanmaalla suoritettun tai ulkomaisen koulutuksen.

Työelämän koulutus- ja osaamisvaatimukset ovat kasvaneet. Oppivelvollisuuden laajentamista koskevassa hallituksen esityksessä tavoite suomalaisten koulutus- ja osaamistason nostamisesta liitettiin muun muassa siihen, että pelkän peruskoulun oppimäärän suorittaneiden työllisyysaste oli kaiken aikaa laskenut ja matalan koulutus- ja osaamistason työt vähentyneet (HE 173/2020 vp, s. 82). Myös oppivelvollisuuden suorittamisesta johtuvat vaatimukset rajaavat nyttemmin osaltaan alle 18-vuotiaan nuoren tosiasiallisia edellytyksiä hankkia elatustaan työllään. Käytännössä alaikäiset nuoret enää harvoin elättävät itseään, riippumatta terveydentilastaan tai työkyvystään, vaikka pystyisivätkin työskentelemään oppivelvollisuuden suorittamisen ohessa. Alaikäisen nuoren ei myöskään lähtökohtaisesti oleteta pystyvän tähän, vaan hänellä on laissa säädetty oikeus saada riittävä elatus vanhemmiltaan, kunnes hän täyttää 18 vuotta. Kansaneläkkeen, takueläkkeen, sairauspäivärahan ja Kansaneläkelaitoksen kuntoutusrahaetuksien maksaminen katsotaan nämä olosuhteet huomioon ottaen perustelluksi rajata jatkossa täysi-ikäisille henkilöille, mikä on nykyisin myös työttömyysturvan osalta pääsääntönä. Myös vammaisuuksien ikärajaa katsotaan olevan perusteltua nostaa vastaavasti.

Tällä esityksellä toteutetaan osaltaan myös hallitusohjelman kirjausta, jonka mukaan hallitus poistaa oppivelvollisuuden pidennyksestä johtuvat mahdolliset päällekkäisyydet ammatillisen kuntoutuksen etuuksissa.

Hallitusohjelmaan on lisäksi kirjattu tavoite sosiaaliturvan uudistamisesta yleistuen mallilla. Kyseisen uudistuksen tavoitteena on aikaansaada nykyisiä perusturvan etuuksia korvaava yleistuki sekä parantaa työnteon kannattavuutta, sujuvoittaa sosiaaliturvaa ja yksinkertaistaa etuuksia. Tätä kohti on hallitusohjelman mukaan tarkoitus edetä vaiheittain tukien määräytymisperusteita yhdistämällä, missä huomioidaan valtion talouden asettamat reunaehdot. Myös ehdotettava ikärajojen yhtenäistäminen siten, että ne jatkossa vastaisivat täysi-ikäisyyden ikärajaa, toteuttaa tavoitetta sosiaaliturvan kokonaisuuden selkeyttämisestä. Ikärajiin ehdotettavat muutokset voivat lisäksi olla omiaan helpottamaan hallitusohjelmassa tavoitteeksi asetettua yleistuen valmistelua.

Määräaikainen laki työkyvyttömyyseläkkeellä olevien työhönpaluun edistämisestä (738/2009, jäljempänä lepäämislaki) on voimassa vuoden 2024 loppuun saakka. Laissa säädetään työkyvyttömyyseläkkeen ja työansioden yhteensovituksesta.

Pääministeri Petteri Orpon hallitusohjelman mukaisesti: ”Hallitus ottaa käyttöön julkisen talouden kannalta kustannustehokkaan osatyökyvyttömyyden ja täyden työkyvyttömyyseläkkeen lineaarimallin, joka tukee palkan ja eläkkeen yhteensovittamista, niin että työnteko kannattaa aina.” Lisäksi: ”Hallitus mahdollistaa joustavan paluun työkyvyttömyyseläkkeeltä työelämään vakinaistamalla työkyvyttömyyseläkkeen lepäämissäännöksen.”

Hallitusohjelmakirjaukseen liittyen on tarkoitus aloittaa lineaarisen mallin valmistelu ja se voisi olla vaihtoehto nykyisen lepäämislain vakinaistamiselle. Valmisteluaikataulun takia tässä vaiheessa pidetään tarkoituksenmukaisena jatkaa nykyisen lepäämislain voimassaoloa yhden vuoden ajan. Tilannetta voidaan arvioida myöhemmin uudelleen.

1.2 Valmistelu

Esitys on valmisteltu virkatyönä sosiaali- ja terveysministeriössä. Valmistelun yhteydessä on kuultu kansalaisjärjestöjä 6.6.2024 järjestetyssä kuulemistilaisuudessa sekä keskeisiä työmarkkinakeskusjärjestöjä 7.6.2024 järjestetyssä kokouksessa.

Sosiaali- ja terveysministeriö pyysi 26.6.2024 julkaistulla lausuntopyynnöllä lausuntoja esitysluonnoksesta. Lausuntoaika oli 26.6.–7.8.2024.

Hallituksen esityksen valmistelua koskevat asiakirjat tallennetaan valtioneuvoston Hankeikkunaan tunnuksella STM081:00/2024.

Lepäämislain voimassa olon jatkamista koskevaa ehdotusta on valmisteltu erikseen, ja sen valmistelua koskevat asiakirjat tallennetaan valtioneuvoston Hankeikkunaan tunnuksella STM033:00/2021.

2 Nykytila ja sen arviointi

2.1 Muutosehdotusten kohteena olevat etuudet

2.1.1 Kansaneläkelain mukainen työkyvyttömyyseläke

2.1.1.1 Yleistä

Kansaneläkelain (568/2007) mukaisen työkyvyttömyyseläkkeen tarkoituksena on turvata Suomessa asuvan henkilön toimeentuloa työkyvyttömyyden ajalta.

Työkyvyttömyyseläke myönnetään kansaneläkelain mukaan määräajaksi tai toistaiseksi. Määräajaksi myönnettyä työkyvyttömyyseläkettä nimitetään kuntoutustueksi. Tässä esityksessä työkyvyttömyyseläkkeellä viitataan sekä määräajaksi että toistaiseksi myönnettyihin työkyvyttömyyseläkkeisiin, samoin kuin kansaneläkelain sääntelyssä.

Kansaneläkkeen täysi määrä on 775,70 euroa kuukaudessa vuonna 2024, jos kansaneläkkeen saaja ei ole avio- tai avoliitossa tai rekisteröidyssä parisuhteessa. Jos kansaneläkkeen saaja on avio- tai avoliitossa tai rekisteröidyssä parisuhteessa, määrä on 692,54 euroa kuukaudessa vuonna 2024.

2.1.1.2 Työkyvyttömyyseläkkeen alaikäraja

Kansaneläkelain 12 §:ssä säädetään oikeudesta työkyvyttömyyseläkkeeseen. Lainkohdan mukaan 16 vuotta täyttäneellä työkyvyttömällä henkilöllä on oikeus työkyvyttömyyseläkkeeseen, joka voi jatkua kansaneläkelain mukaiseen vanhuuseläkeikään asti. Alle 20-vuotiaalle eläke voidaan kuitenkin myöntää vain kansaneläkelain 16 §:ssä säädetyn edellytyksin.

Kansaneläkelain 16 §:n 1 momentin mukaan alle 20-vuotiaalle henkilölle myönnettävä työkyvyttömyyseläke voi alkaa aikaisintaan sen kuukauden alusta, jota edeltäneen kuukauden aikana hänen oikeutensa Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuksista annetun lain perusteella maksettavaan kuntoutusrahaan on päättynyt. Jos henkilön ammatillinen kuntoutus jatkuu hänen täyttäessään 20 vuotta, hänelle ei voida myöntää työkyvyttömyyseläkettä ennen kuntoutuksen tai kuntoutusrahan maksamisen päättymistä.

Kansaneläkelain 16 §:n 2 momentin mukaan työkyvyttömyyseläke voidaan kuitenkin myöntää 16 vuotta täyttäneelle henkilölle, jolla ei selvitysten perusteella katsota olevan mahdollisuuksia ammatilliseen kuntoutukseen tai jonka ammatillinen kuntoutus on sairauden vuoksi keskeytynyt taikka jonka ammatillinen kuntoutus on päättynyt tuloksettomana.

Työkyvyttömyyseläkkeen myöntämisen alaikäraja laskettiin aikanaan 18 vuodesta 16 vuoteen vuoden 1956 kansaneläkelaista (347/1956) säädettäessä. Kansaneläkejärjestelmä oli tällöin monessa suhteessa toisenlainen kuin nykyisin: vakuutetut esimerkiksi osallistuiivat kansaneläkkeen rahoitukseen heiltä perittävin kansaneläkemaksuin. Vakuutusmaksun suuruus riippui vakuutetun vuosituloista, ja tulottomat henkilöt voitiin vapauttaa maksusta. Kansaneläkkeeseen kuului myös maksettujen vakuutusmaksujen mukaan määräytyvä osa. Nämä piirteet ovat sittemmin poistuneet kansaneläkejärjestelmästä, jonka mukaiset eläke-etuudet tätä nykyä rahoitetaan valtion varoista. Työkyvyttömyyseläkkeen alaikäraja laskettiin vuoden 1956 uudistuksessa vastaavasti kuin vakuuttamisvelvollisuuden alaikäraja. Kun kansaneläkkeen myöntämisen alaikäraja ja vakuuttamisvelvollisuuden alaikäraja oli sama, työkyvyttömyyseläke voitiin myöntää pysyvästi työkyvyttömille heti vakuutuksen alkaessa.

2.1.1.3 Kansaneläkelain 15 §:n työkyvyttömyyseläkeoikeuden alkamista koskeva sääntely

Kansaneläkelain 15 §:ssä säädetään työkyvyttömyyseläkkeen hakijan mahdollisen sairauspäivärahaoikeuden vaikutuksesta työkyvyttömyyseläkeoikeuden alkamiseen. Jos työkyvyttömyyseläkkeen hakijalla ei ole oikeutta sairauspäivärahaan, sairausvakuutuslain (1224/2004) mukainen sairauspäivärahan laskennallinen enimmäisaika vaikuttaa säännösten mukaan työkyvyttömyyseläkeoikeuden alkamiseen samoin kuin sairauspäivärahaoikeus sairauspäivärahaan oikeutetuilla. Lisäksi lainkohdassa säädetään sairauspäivärahan enimmäisajan jälkeen maksetun kuntoutusrahan vaikutuksesta työkyvyttömyyseläkeoikeuden alkamiseen.

Kansaneläkelain 15 §:n 1 momenttiin sisältyvän pääsäännön mukaan työkyvyttömyyseläke myönnetään aikaisintaan sen kuukauden alusta, jota edeltäneen kuukauden aikana hakijalla olisi viimeksi ollut oikeus sairauden, vian tai vamman perusteella sairausvakuutuslain 8 luvun 2 §:n perusteella sairauspäivärahaan. Mikäli työkyvyttömyyseläkkeen hakijalla ei ole oikeutta sairauspäivärahaan, edellytetään vastaavalla tavalla pääsääntöisesti, että sairausvakuutuslain mukainen sairauspäivärahan laskennallinen enimmäisaika on päättynyt ennen kuin työkyvyttömyyseläkeoikeus voi alkaa.

Jos hakijan työkyvyttömyys on alkanut ennen kuin hän on täyttänyt 15 vuotta, sairausvakuutuslain mukaista enimmäisaikaa tai sitä vastaavaa aikaa ei lainkohdan 3 momentin nojalla kuitenkaan edellytetä. Näin alle 15-vuotiaana työkyvyttömäksi tulleille ei tule asetettavaksi odotusaikaa heidän täytettyään 16 vuotta (HE 124/1995 vp, s. 7).

Työkyvyttömyyseläke voidaan myöntää sairauspäivärahoikeuden tai laskennallisen enimmäisajan päättymisestä riippumatta myös silloin, kun eläkkeen hakijalle on myönnetty työeläkelakien mukainen työkyvyttömyyseläke taikka silloin, kun eläkkeen hakija on täyttänyt työeläkelakien mukaisen vanhuuseläkeiän ja saa työeläkelakien mukaista vanhuuseläkettä. Viimeksi mainituista poikkeuksista säädetään lainkohdan 1 ja 4 momenteissa.

Jos työkyvyttömyyseläkkeen hakija on saanut sairauspäivärahan enimmäisajan jälkeen sairauden, vian tai vamman vuoksi Kansaneläkelaitoksen maksamaa tai työeläkelakien mukaista kuntoutusrahaa ammatillisen kuntoutuksen ajalta, työkyvyttömyyseläke voidaan lainkohdan 2 momentin nojalla myöntää aikaisintaan sen kuukauden alusta, jota edeltäneen kuukauden aikana oikeus kuntoutusrahaan on päättynyt.

2.1.1.4 Kansaneläkelain mukainen asumisaikavaatimus

Kansaneläkelain 9 §:ssä säädetään asumisaikavaatimuksesta sekä tilanteista, joissa asumisaikavaatimusta ei sovelleta.

Kansaneläkkeen ja kansaneläkelain mukaisen lapsikorotuksen myöntämisen edellytyksenä on, että hakija on asunut Suomessa vähintään kolmen vuoden ajan 16 vuotta täytettyään. Asumisaikavaatimusta ei kuitenkaan edellytetä henkilöltä, jonka työkyvyttömyys on alkanut hänen asuessaan Suomessa ja ennen kuin hän on täyttänyt 19 vuotta. Asumisaikavaatimusta ei myöskään edellytetä työkyvyttömyyseläkettä hakevalta henkilöltä, joka on saanut 16 vuotta täyttyessään alle 16-vuotiaan vammaistukea.

Perhe-eläkkeen osalta asumisaikavaatimus on soveltuvin osin vastaava. Perhe-eläkkeen edunjättäjän on 16 vuotta täytettyään tullut asua Suomessa vähintään kolmen vuoden ajan. Myös lesken on leskeneläkettä saadakseen tullut asua Suomessa ennen edunjättäjän kuolemaa vähintään kolmen vuoden ajan 16 vuotta täytettyään. Jos leski on edunjättäjän kuollessa asunut ulkomailla, hänen on lisäksi tullut muuttaa Suomeen vuoden kuluessa edunjättäjän kuolemasta. Lapseneläkkeen osalta edellytetään, että lapsi on asunut Suomessa edunjättäjän kuollessa tai muuttanut Suomeen vuoden kuluessa edunjättäjän kuolemasta. Asumisaikavaatimusta ei kuitenkaan edellytetä edunjättäjältä, joka oli kuollessaan alle 19-vuotias eikä leskeltä, joka edunjättäjän kuollessa oli alle 19-vuotias.

2.1.1.5 Kansaneläkelain säännökset kansaneläkkeen ja perhe-eläkkeen suhteuttamisesta henkilön Suomessa asumaan aikaan

Kansaneläkkeen ja perhe-eläkkeen suhteuttamisesta henkilön Suomessa asumaan aikaan säädetään kansaneläkelain 21, 32 ja 44 §:issä.

Kun kansaneläke- tai leskeneläkehakemuksen ratkaisemiseksi lasketaan aika, jonka henkilö on asunut Suomessa, huomioon otetaan laissa eri tilanteiden varalta tarkemmin määritelty ajanjakso henkilön 16 vuoden täyttämisen jälkeen. Jos hakijan Suomessa asumaa aikaa on kertynyt vähemmän kuin 80 prosenttia siitä kokonaisajasta, joka on kulunut hakijan 16 vuoden iän täyttämistä laskentajakson laissa määriteltyyn päättymiseen, täysimääräisen kansaneläkkeen määrä kerrotaan suhteutuskerroimella. Suhteutuskerroin lasketaan siten kuin lainkohdassa tarkemmin säädetään.

Lapseneläke suhteutetaan edunjättäjän Suomessa asumaan aikaan ainoastaan kansaneläkelain 44 §:n 1 momentissa tarkoitetuissa tilanteissa, jolloin suhteutuskerroin määrätään vastaavasti kuin leskeneläkkeessä.

2.1.2 Takuueläke

2.1.2.1 Yleistä

Takuueläkkeen tarkoituksena on turvata Suomessa asuvan eläkkeensaajan toimeentuloa maksamalla hänelle valtion varoista eläkettä, jos hänen eläkkeensä eivät muutoin riitä kohtuulliseen toimeentuloon. Takuueläkkeestä annetun lain (703/2010) mukaan lähes kaikki muut henkilön saamat eläkkeet ja korvaukset vähentävät täysimääräisesti takuueläkkeen määrää.

Täyden takuueläkkeen määrä on 976,59 euroa kuukaudessa vuonna 2024.

2.1.2.2 Oikeus takuueläkkeeseen erityisesti ikärajojen näkökulmasta

Oikeudesta takuueläkkeeseen säädetään takuueläkkeestä annetun lain 7 §:ssä.

Oikeus takuueläkkeeseen voi takuueläkkeestä annetun lain 7 §:n 1 momentin nojalla perustua henkilön saamaan muuhun eläkkeeseen. Momentissa määritellään kysymykseen tulevat eläkkeet. Kun henkilön oikeus takuueläkkeeseen syntyy hänen saamansa muun eläkkeen perusteella, laissa asetetaan saajan ikään liittyvä lisäedellytys ainoastaan vanhuuseläkkeen saajan osalta: jotta oikeus takuueläkkeeseen voi syntyä vanhuuseläkkeen perusteella, henkilön tulee lisäksi olla täyttänyt työntekijän eläkelain (395/2006) 11 §:ssä hänen ikäluokalleen säädetty vanhuuseläkkeen alaikäraja. Takuueläkkeestä annetun lain 7 §:n 1 momentin tarkoittamissa tilanteissa takuueläkeoikeuden syntymisen kannalta onkin yleensä ratkaisevaa se, täyttääkö hakija jonkin takuueläkkeeseen oikeuttavan eläkkeen edellytykset, mahdolliset ikään liittyvät edellytykset mukaan lukien.

Takuueläkkeestä annetun lain 7 §:n 2 momentissa puolestaan säädetään maahanmuuttajan oikeudesta takuueläkkeeseen. Maahanmuuttajalla tarkoitetaan takuueläkkeestä annetun lain 5 §:n mukaan 16 vuotta täyttänyttä Suomeen muuttanutta henkilöä, joka ei saa kansaneläkettä. Lainkohdan perusteluissa tarkennetaan, että maahanmuuttajana pidetään 16 vuotta täyttänyttä Suomeen muuttanutta henkilöä, joka ei saa kansaneläkettä sen vuoksi, että hän on muuttanut Suomeen eläkkeellä ollessaan tai yli 65-vuotiaana, jolloin hänelle ei kartu kansaneläkkeen määrään vaikuttavaa asumisaikaa (HE 50/2010 vp, s. 15).

Takuueläkkeeseen on oikeus ensinnäkin maahanmuuttajalla, joka on täyttänyt kansaneläkelain 10 §:n mukaisen vanhuuseläkeiän. Lisäksi oikeus takuueläkkeeseen on maahanmuuttajalla, joka on täyttänyt 16 vuotta ja on kansaneläkelain 12 §:n mukaan työkyvytön. Työkyvyttömyys ei näissä tapauksissa voi perustua kansaneläkelain 12 §:n 4 momentin erityissäännökseen, joka koskee pysyvästi sokeita, liikuntakyvyttömiä tai avuttomassa tilassa olevia henkilöitä.

Maahanmuuttajalle työkyvyttömyyden perusteella myönnettävään takuueläkkeeseen sovelletaan takuueläkkeestä annetun lain 7 §:n 2 momentin nojalla, mitä kansaneläkelain 13–16 ja 18 §:ssä säädetään työkyvyttömyyseläkkeestä. Näin ollen kuntoutusraha ja ammatillinen kuntoutus ovat ensisijaisia myös maahanmuuttajalle työkyvyttömyyden perusteella myönnettävään takuueläkkeeseen nähden, ja Kansaneläkelaitoksella on ennen eläkepäätöksen antamista velvollisuus selvittää hakijan kuntoutusmahdollisuudet.

2.1.2.3 Takuueläkkeestä annetun lain mukainen asumisaikavaatimus

Takuueläkkeen myöntämiseen sovellettava asumisaikavaatimus vastaa kansaneläkkeen asumisaikavaatimusta: myös takuueläkkeen myöntäminen edellyttää pääsääntöisesti, että hakija on asunut Suomessa vähintään kolmen vuoden ajan 16 vuotta täytettyään.

Myös asumisaikavaatimusta koskevat poikkeukset ovat samat kuin kansaneläkkeen osalta. Kolmen vuoden asumista Suomessa ei edellytetä henkilöltä, jonka työkyvyttömyys on alkanut hänen asuessaan Suomessa ja ennen kuin hän on täyttänyt 19 vuotta. Tätä ei edellytetä myöskään työkyvyttömyyseläkkeen hakijalta, joka on saanut vammaisetuuksista annetussa laissa tarkoitettua alle 16-vuotiaan vammaistukea 16 vuotta täyttäessään.

Takuueläkettä ei suhteuteta henkilön Suomessa asumaan aikaan.

2.1.3 Tietoja kansaneläkkeen ja takuueläkkeen alle 18-vuotiasta saajista

Alle 18-vuotiaita kansaneläkkeen saajia oli vuoden 2023 lopussa 673 henkilöä. Takuueläkkeen alle 18-vuotiaita saajia puolestaan oli samana ajankohtana 603 henkilöä. Kaikki alle 18-vuotiaat, jotka tänä ajankohtana saivat takuueläkettä, saivat myös kansaneläkettä. Kansaneläkkeen tai kansan- ja takuueläkkeen alaikäisiä saajia oli näin ollen vuoden 2023 lopussa yhteensä 673 henkilöä.

Alle 18-vuotiaan oikeus takuueläkkeeseen voi lain mukaan perustua myös takuueläkelain 7 §:n 1 momentin 4 ja 5 kohdissa tarkoitettuun eläkkeeseen (esimerkiksi työeläkelakien mukaiseen täyteen työkyvyttömyyseläkkeeseen tai täyteen työkyvyttömyyteen perustuvaan lakisääteiseen tapaturmaeläkkeeseen). Nämä tilanteet ovat kuitenkin käytännössä hyvin harvinaisia. Esimerkiksi vuoden 2023 lopussa ei ollut yhtään alle 18-vuotiasta henkilöä, jolle olisi maksettu työeläkelakien mukaista työkyvyttömyyseläkettä. Henkilöllä voi näissä tilanteissa lisäksi olla oikeus kansaneläkkeeseen.

Vuoden 2023 lopussa kansaneläkettä saaneista alle 18-vuotiaista valtaosalle (528 henkilölle) kansaneläkelain mukainen työkyvyttömyyseläke oli myönnetty sairauspääryhmään ”Mielen terveyden ja käyttäytymisen häiriöt” (F00 – F99) kuuluvan sairauden perusteella. Muita keskeisiä sairauspääryhmiä olivat ”Synnynnäiset epämuodostumat, epämuotoisuudet ja kromosomipoikkeavuudet” (Q00 – Q99), johon kuuluvan sairauden perusteella kansaneläkettä sai 97 henkilöä sekä ”Hermoston sairaudet” (G00 – G99), johon kuuluvan sairauden perusteella kansaneläkettä sai 31 henkilöä.

Mielen terveyden ja käyttäytymisen häiriöiden sairauspääryhmän sisällä kansaneläkelain mukaisen työkyvyttömyyseläkkeen myöntämisen syyt jakautuivat tarkemmin seuraavasti: keskivaikkea, vaikea ja syvä älyllinen kehitysvammaisuus (F71 – F73) 313 henkilöä; lievä älyllinen kehitysvammaisuus (F70) 64 henkilöä; muu älyllinen kehitysvammaisuus (F78, F79) 87 henkilöä; psyykkisen kehityksen häiriöt (F80 – F89) 59 henkilöä; skitsofrenia, mieliala-, ym. häiriö (F20 – F48, F60 – F69, F90 – F98) alle 5 henkilöä; muut tähän pääryhmään kuuluvat sairaudet alle 5 henkilöä.

2.1.4 Kokoavia näkökohtia kansaneläkkeen ja takuueläkkeen osalta

Kansaneläkelain mukaisen työkyvyttömyyseläkkeen myöntämistä nuorille rajoittaa jo tällä hetkellä kansaneläkelain 16 §:n erityisäännös alle 20-vuotiaan oikeudesta työkyvyttömyyseläkkeeseen. Säännöksen mukaan Kansaneläkelaitoksen maksama kuntoutusraha sekä ammatillinen kuntoutus ovat ensisijaisia työkyvyttömyyseläkkeen

myöntämiseen nähden. Työkyvyttömyyseläke voidaan kuitenkin voimassa olevan sääntelyn mukaan myöntää 16 vuotta täyttäneelle nuorelle silloin, kun nuorella ei katsota olevan mahdollisuuksia ammatilliseen kuntoutukseen tai nuoren ammatillinen kuntoutus on sairauden vuoksi keskeytynyt taikka päättynyt tuloksettomana. Samat rajoitukset koskevat alle 20-vuotiaalle maahanmuuttajalle työkyvyttömyyden perusteella myönnettävää takuueläkettä. Kansaneläkettä tai kansan- ja takuueläkettä saavat alle 18-vuotiaat nuoret muodostavatkin huomattavan pienen henkilöryhmän.

Takuueläkkeen myöntämisen ikärajoista on säädetty ainoastaan maahanmuuttajien osalta. Työkyvyttömän maahanmuuttajan on takuueläkkeen saadakseen tullut täyttää 16 vuotta. Maahanmuuttaja voi saada takuueläkkeen myös kansaneläkelain 10 §:n mukaisen vanhuuseläkeiän täytettyään. Jos henkilön oikeus takuueläkkeeseen syntyy muun eläkkeen perusteella, erillistä takuueläkkeen ikärajaa ei ole.

2.1.5 Kuntoutusrahaetuudet

2.1.5.1 Yleistä

Vuoden 1991 lokakuusta tuli voimaan kuntoutusrahaki (611/1991), jolla pyrittiin turvaamaan kuntoutuksen aikainen toimeentulo. Kuntoutusrahakiin mukaan kuntoutusrahan oikeuttavan kuntoutuksen tarkoituksena tuli olla kuntoutujan työelämässä pysyminen, työelämään palaaminen tai sinne tulo. Lisäksi säädettiin harkinnanvaraisesta kuntoutusavustuksesta, jota voitiin maksaa kuntoutuksen jälkeiseltä ajalta. Samat peruseriaatteen siirtyivät voimassa olevaan Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuuksista annetun lakiin (jäljempänä kuntoutuslaki), joka tuli voimaan vuoden 2006 alusta.

Aikanaan kuntoutusrahakia säädettäessä hallituksen esityksen 259/1990 vp mukaan kuntoutusajan toimeentulon turvaaminen katsottiin tarpeelliseksi, koska kuntoutuksesta katsottiin aiheutuvan siihen osallistuville jossakin määrin kuluja kuntoutustoimenpiteistä, mutta ennen kaikkea kuntoutukseen käytetyn ajan osalta omia ja perheen ylläpitokustannuksia sekä ansioiden menetystä. Tuolloin katsottiin, että toimeentuloturvan puuttuminen kuntoutuksen ajalta oli omiaan aiheuttamaan kuntoutujalle epävarmuutta, kuntoutushalukkuuden vähenemistä ja kuntoutujien välistä epätasa-arvoa. Joissakin tapauksissa kuntoutusajan toimeentulon puuttumisen katsottiin muodostuneen esteeksi kuntoutukseen hakeutumiselle. Esimerkiksi terveydenhuollon järjestämille kuntoutusjaksoille olivat ohjautuneet muita helpommin ne henkilöt, joilla oli oikeus sairauspäivärahaan. (HE 259/1990 vp, s. 6–7).

Voimassa olevan kuntoutuslain 17 §:n 2 momentin mukaan kuntoutusrahaetuuteen on oikeus 16–67-vuotiaalla kuntoutujalla. Kuntoutusrahaetuudella tarkoitetaan kuntoutuslain 4 §:n 1 momentin 3 kohdan mukaan Kansaneläkelaitoksen maksamaa kuntoutusrahaa, ylläpitokorvausta ja harkinnanvaraista kuntoutusavustusta. Kuntoutusraha käsitteenä sisältää myös nuoren kuntoutusrahan, eläkkeensaajalle maksettavan kuntoutusrahan sekä osakuntoutusrahan, vaikka näiden myöntämisedellytyksistä onkin voimassa erillisiä säännöksiä.

Kuntoutusrahaan on oikeus kuntoutujalla ajalta, jona hän on kuntoutukseen osallistumisen vuoksi estynyt tekemästä omaa tai toisen työtä. Kuntoutusrahaetuutta voidaan maksaa enintään sen kalenterikuukauden loppuun, jonka aikana kuntoutuja täyttää 68 vuotta.

Kuntoutusrahakia aikanaan säädettäessä ei eksplisiittisesti perusteltu, miksi kuntoutusrahan ja harkinnanvaraisen kuntoutusavustuksen alikärajaksi säädettiin nimenomaan 16 vuotta. Sen sijaan kuntoutusrahakia koskeneesta hallituksen esityksestä on luettavissa, että

kuntoutusrahan alaikärajaksi päätettiin säätää 16 vuotta, koska kuntoutusraha toimeentulon turvaajana liitettiin nimenomaan työhön tähtäävään kuntoutukseen. (HE 259/1990 vp, s. 11, 18 ja 28) Kun voimassa oleva kuntoutuslaki säädettiin, alaikäraja siirtyi kuntoutuslakiin sellaisenaan.

Kuntoutusrahaa myönnetään kuntoutuslain 17 §:n 3 momentin mukaan kuntoutuslain 18 ja 19 §:ssä säädetyillä perusteilla annetun kuntoutuksen ajalta.

Kuntoutuslain 32 §:n 1 momentin mukaan kuntoutusraha on määrältään vähintään yhtä suuri kuin se kuntoutujalle myönnettävä sairausvakuutuslain mukainen sairauspäiväraha, johon hänellä olisi oikeus, jos hän kuntoutuksen alkaessa olisi tullut työkyvyttömäksi. Saman pykälän 3 momentin mukaan kuntoutusrahan määrä on kuitenkin aina vähintään sairausvakuutuslain 11 luvun 10 §:ssä tarkoitetun päivärahan suuruinen. Vuonna 2024 kuntoutusrahan vähimmäismäärä on 31,99 euroa arkipäivältä. Rahamäärää tarkistetaan noudattaen kansaneläkeindeksistä annettua lakia (456/2001). Eräiden kansaneläkeindeksiin ja elinkustannusindeksiin sidottujen etuuksien ja rahamäärien indeksitarkistuksista vuosina 2024–2027 annetun lain (1296/2023) mukaisesti vähimmäismääräisen kuntoutusrahan määrään ei lähtökohtaisesti tehdä indeksitarkistuksia vuosina 2024–2027.

Eläkkeensaajan kuntoutusraha on 32 §:ssä säädettyä matalampi, koska kuntoutuslain 34 §:n mukaan sen estämättä, mitä 32 §:ssä säädetään, eläkkeensaajan kuntoutusraha on päivää kohden kahdeskymmenesviidesosa kuukausittain maksettavien kyseisessä pykälässä tarkoitettujen eläkkeiden yhteismäärän kymmenesosasta, jos kuntoutuja saa täyttä työkyvyttömyyseläkettä tai työuraeläkettä työeläkelakien perusteella, työkyvyttömyyseläkettä kansaneläkelain 12 §:n perusteella lukuun ottamatta mainitun pykälän 4 momentin mukaista työkyvyttömyyseläkettä taikka takuueläkkeestä annetun lain mukaista takuueläkettä, jota myönnetään pykälässä mainittujen eläkkeiden lisäksi.

Lisäksi sen estämättä, mitä 32 §:n 3 momentissa säädetään, osakuntoutusrahana maksettavan kuntoutusrahan määrä on kuntoutuslain 32 a §:n mukaan puolet sen 32 §:n mukaisesti määräytyvän kuntoutusrahan määrästä, johon kuntoutujalla olisi ollut oikeus estyessään kuntoutuksen vuoksi työstä kokopäiväisesti. Eläkkeensaajan osakuntoutusraha määräytyy kuitenkin edellä kerrotusti 34 §:n mukaan.

Nuoren kuntoutusraha on kuntoutusraha, jonka myöntämisedellytykset poikkeavat muiden kuntoutusrahajen myöntämisedellytyksistä. Kuntoutuslain 20 §:n 1 momentin mukaan nuoren kuntoutusrahaa myönnetään ammatillisen kuntoutumisen varmistamiseksi ja työllistymisen edistämiseksi 16 vuotta täyttäneelle vakuutetulle, jonka työ- ja opiskelukyky ja ansiomahdollisuudet tai mahdollisuudet valita ammatti ja työ ovat sairauden, vian tai vamman vuoksi olennaisesti heikentyneet kuntoutuslain 6 §:ssä tarkoitetulla tavalla ja joka tehostetun työkyvynarvioinnin perusteella tarvitsee tehostettua kuntoutusta. Lisäksi edellytetään, että vakuutetulle on laadittu henkilökohtainen opiskelu- ja kuntoutumissuunnitelma.

Kuntoutuslain 20 §:n 2 momentin mukaan nuoren kuntoutusrahaa maksetaan enintään sen kuukauden loppuun, jona vakuutettu täyttää 20 vuotta. Jos vakuutettu 20 vuotta täyttäessään on kuntoutuksessa, kuntoutusrahan maksamista jatketaan sen kuukauden loppuun, jona meneillään oleva kuntoutus päättyy. Tällä tarkoitetaan koko sen opiskelu- ja kuntoutumissuunnitelman mukaisen tutkinnon suorittamista, johon vakuutettu on hyväksytty ennen kuin hän on täyttänyt 20 vuotta.

Kun nuoren kuntoutusraha tuli uutena etuutena voimaan vuoden 1999 alusta, se koski vain 16–17-vuotiaita. Etuuden kohderyhmään kuuluvat nuoret eivät yleensä voineet saada ammatillisen

kuntoutuksen päätöstä eivätkä siten myöskään sen perusteella myönnettävää kuntoutusrahaa, koska he kävivät pääsääntöisesti vielä peruskoulua, sillä vammaisten nuorten oppivelvollisuuden oli mahdollista jatkaa peruskoululain (476/1983) mukaan 17 ikävuoteen saakka. Nuoren kuntoutusrahan tarkoituksena oli, että sellainen nuori, jonka työkyky on tarkemmin säädetyllä tavalla sairauden, vian tai vamman vuoksi olennaisesti heikentynyt ja jota pidetään vaikeasti vajaakuntoisena, tulisi mahdollisen työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymisen sijasta aktiivisen ammatillisen kuntoutuksen piiriin. Sittemmin, 1.4.2002 alkaen, nuoren kuntoutusrahan yläikärajaa nostettiin 20 ikävuoteen.

Nuoren kuntoutusrahan määrä määräytyy muita kuntoutusrahoja vastaavasti.

Kuntoutuslain 30 §:n 1 momentin mukaan kuntoutuksen jälkeiseltä ajalta kuntoutusrahaa saaneelle kuntoutujalle voidaan maksaa *harkinnanvaraista kuntoutusavustusta*, jos tämä on kuntoutujan työllistymisen kannalta erityisen tarpeellista. Harkinnanvaraista kuntoutusavustusta ei kuitenkaan makseta ajalta, jolta kuntoutujalla on oikeus työttömyysturvalain mukaiseen työttömyysetuuteen.

Kuntoutuslain 30 §:n 2 momentin mukaan harkinnanvarainen kuntoutusavustus vastaa määrältään enintään sen saajalle kuudelta kuukaudelta laskettua kuntoutusrahaa. Avustus määritellään kertasuorituksena, ja se maksetaan yhdessä tai useammassa erässä.

Kuntoutuslain 31 §:n mukaan kuntoutujalle voidaan maksaa ylläpitokorvausta kuntoutuksesta aiheutuvien ylimääräisten kustannusten korvaamiseksi ja kuntoutukseen osallistumisen varmistamiseksi. Ylläpitokorvausta voidaan maksaa kuntoutustarvetta ja -mahdollisuuksia selvittävien tutkimusten ja kokeilujen, avomuotoisen kuntoutuksen taikka muun tätä vastaavan kuntoutuksen ajalta. Ammatilliseen koulutukseen, oppisopimuskoulutukseen tai niitä vastaavaan muuhun pitkäaikaiseen kuntoutukseen osallistumisen ajalta ylläpitokorvausta ei makseta. Ylläpitokorvausta maksetaan kuntoutujalle, jolla on oikeus kuntoutusrahaan kuntoutuksen ajalta ja jonka kuntoutusrahan vähentämätön määrä on enintään 32 §:n 3 momentissa säädetyn suuruinen.

Ylläpitokorvauksen säätämistä perusteltiin aikoinaan sillä, että kuntoutukseen osallistuminen saattaa aiheuttaa kuntoutujalle korvaamatta jääviä matka- ja ravintokustannuksia, vieraalla paikkakunnalla tapahtuvasta koulutuksesta aiheutuvia kustannuksia sekä muita kustannuksia, kuten esimerkiksi kuntoutukseen osallistumisen kannalta tarpeellisen varustuksen hankkimisesta aiheutuvia kustannuksia. Tällaisia kuntoutuksesta aiheutuvia lisäkustannuksia ei voida ottaa huomioon kuntoutusrahan suuruutta määritettäessä, ja jotta kuntoutukseen osallistuminen ei näiden kustannusten vuoksi vaarantuisi, esitettiin säädettäväksi ylläpitokorvauksesta. (HE 184/2000 vp, s. 19).

Ylläpitokorvaus on 9 euroa päivältä. Korvauksen määrää ei ole sidottu indeksiin.

Voimassa olevan kuntoutuslain mukaiset kuntoutusrahaetuudet rahoitetaan lakisääteisen sairausvakuutuksen työtulovakuutuksen kautta. Vakuutetut ja työnantajat osallistuvat etuuskien maksamiseen tarvittavien varojen keräämiseen vakuutusmaksuilla. Osan kuntoutusrahaetuuksista rahoittaa valtio. Sairausvakuutuksesta maksetaan vakuutetulle kuntoutuslain mukaisia kuntoutusrahaetuuksia sekä sairaus- ja vanhempainpäivärahoja. Sairausvakuutuslain 18 luvun 5 §:n 2 momentin mukaan vakuutetun velvollisuus maksaa sairausvakuutuksen päivärahamaksua alkaa 16 vuoden iän täyttämistä seuraavan kuukauden alusta ja päättyy sen kalenterikuukauden jälkeen, jonka vakuutettu täyttää 68 vuotta. Sairausvakuutuslain 18 luvun 15 §:n nojalla sairausvakuutuksen päivärahamaksu määrätään vakuutetun veronalaisen palkkatulon ja yrittäjätulon perusteella, ellei sairausvakuutuslaissa

toisin säädetä. Saman pykälän 3 momentin perusteella päivärahamaksua ei peritä vakuutetulta, jos vakuutetun vuotuisen palkka- ja työtulon yhteismäärä alittaa 16 499 euroa (vuoden 2024 tasossa).

2.1.5.2 Tietoja kuntoutusrahaetuuksien alle 18-vuotiaista saajista

Kuntoutusrahaa sai yhteensä 9 730 alle 18-vuotiaista vuoden 2023 aikana. Heistä suurempaa kuin vähimmäismääräistä kuntoutusrahaa saaneita henkilöitä oli vain muutamia.

Niin sanottua tavallista kuntoutusrahaa eli muuta kuin nuoren kuntoutusrahaa sai vuoden 2023 aikana 1 471 alle 18-vuotiaista saajaa. Niillä henkilöillä, jotka saivat tavallista kuntoutusrahaa ammatillisen kuntoutuksen (ei nuoren ammatillisen kuntoutuksen) perusteella, ehdottomasti suurin sairauspääryhmä oli F00 – F99 Mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöt (593 henkilöä). Tavallista kuntoutusrahaa voi kuitenkin saada myös nuoren ammatillisen kuntoutuksen perusteella (vuonna 2023 yhteensä 767 henkilöä). Näissä tapauksissa diagnoositietoa ei ole eritelty, koska sitä ei tarvita kuntoutuksen myöntämiseen.

Eläkkeensaajan kuntoutusrahaa ei vuonna 2023 maksettu lainkaan alle 18-vuotiaille.

Osakuntoutusrahaa ei vuonna 2023 maksettu lainkaan alle 18-vuotiaille.

Nuoren kuntoutusrahaa sai vuoden 2023 aikana 8 449 alle 18-vuotiaista. Nuoren kuntoutusrahan saajista valtaosa (7 769 henkilöä) sai etuutta sairauspääryhmään “Mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöt” (F00 – F99) kuuluvan sairauden perusteella. Suurimmat tähän kuuluvat diagnoosiryhmät olivat F90 Hyperkineettiset häiriöt, F84 Laaja-alaiset kehityshäiriöt ja F32 Masennustila.

Harkinnanvaraista kuntoutusavustusta ei maksettu vuonna 2023 alle 18-vuotiaille lainkaan.

Ylläpitokorvausta sai vuonna 2023 alle 10 alle 18-vuotiaista, ja korvausta Kansaneläkelaitos maksoi alle 18-vuotiaille kuntoutusrahan saajille vuonna 2023 yhteensä ainoastaan alle 5 000 euroa.

2.1.6 Sairauspäiväraha

2.1.6.1 Yleistä

Sairausvakuutuslain (1224/2004) mukaista sairauspäivärahaa maksetaan sairausvakuutuslain 8 luvun 1 §:n 1 momentin mukaan työkyvyttömyyden aiheuttaman ansionmenetyksen korvaamiseksi. Vakuutetulla on saman luvun 4 §:n mukaan oikeus päivärahaan ajalta, jona hän on estynyt tekemästä työtään sairaudesta johtuvan työkyvyttömyyden vuoksi. Työkyvyttömyydellä tarkoitetaan sellaista sairaudesta johtuvaa tilaa, jonka kestäessä vakuutettu on sairauden edelleen jatkuessa kykenemätön tekemään tavallista työtään tai työtä, joka on siihen läheisesti verrattavaa.

Sairausvakuutuslain 8 luvun 2 §:n 1 momentin mukaan sairauspäivärahaan on oikeus jokaisella 16–67-vuotiaalla Suomessa asuvalla vakuutetulla, jos sairauden aiheuttama työkyvyttömyys on alkanut vakuutetun täytettyä 16 vuotta. Päivärahaa voidaan säännöksen mukaan maksaa enintään sen kalenterikuukauden loppuun, jonka aikana vakuutettu täyttää 68 vuotta. Saman pykälän 2 momentin mukaan, jos sairauden aiheuttama työkyvyttömyys on alkanut vakuutetun täytettyä 15 vuotta ja sairaus jatkuu edelleen hänen täytettyään 16 vuotta, vakuutetulla on oikeus saada sairauspäivärahaa viimeksi mainitun ikärajan ylittävältä työkyvyttömyysajalta enintään

sen kalenterikuukauden loppuun, jota seuraavan kuukauden aikana työkyvyttömyys tulee jatkuneeksi yhden vuoden.

Sairausvakuutuslain mukainen sairauspäivärahan alaikäraja 16 vuotta on ollut voimassa jo nykyistä sairausvakuutuslakia edeltäneessä sairausvakuutuslaissa (364/1963), siis vuodesta 1964 alkaen. Vuoden 1964 sairausvakuutuslakia säädettäessä ei hallituksen esityksessä eksplisiittisesti perusteltu, miksi sairauspäivärahan alaikärajaksi säädettiin nimenomaan 16 vuotta. Hallituksen esityksessä kuitenkin viitataan silloiseen lapsilisän 16 vuoden yläikärajaan ja kansaneläkeoikeuden 16 vuoden alaikärajaan. (HE 129/1962 vp, s. 1 ja 5) Vuodesta 2005 voimassa olleeseen sairausvakuutuslakiin alaikäraja siirtyi sellaisenaan.

Sairauspäivärahan määrä määräytyy vakuutetun vuositulon perusteella sairausvakuutuslain 11 luvun mukaisesti. Vuositulolla tarkoitetaan työkyvyttömyyden tai etuusoikeuden alkamista edeltävää kalenterikuukautta edeltävien 12 kalenterikuukauden tuloja. Vuosituloon luetaan lain 11 luvussa tarkemmin määritellyllä tavalla näiden 12 kalenterikuukauden aikana maksetut palkkatulot, kyseisenä aikana voimassa ollut yrittäjän tai maatalousyrittäjän eläkelain mukainen työtulo, kyseiseen aikaan kohdistuva vakuutuspalkka tai kyseisen ajan ansionmenetyskorvaukset ja etuustulot. Tietyissä, laissa tarkemmin säädetyissä tilanteissa päivärahaetuus voi poikkeuksellisesti määräytyä työkyvyttömyyden tai etuusoikeuden alkamista edeltäneiden kolmen kuukauden vuosituloksi muutettujen tulojen perusteella. Sairauspäivärahan vähimmäismäärä on sairausvakuutuslain 11 luvun 10 §:n mukaan 31,99 euroa arkipäivältä vuonna 2024. Rahamäärää tarkistetaan noudattaen kansaneläkeindeksistä annettua lakia (456/2001). Eräiden kansaneläkeindeksiin ja elinkustannusindeksiin sidottujen etuuksien ja rahamäärien indeksitarkistuksista vuosina 2024–2027 annetun lain (1296/2023) mukaisesti vähimmäismääräisen sairauspäivärahan määrään ei lähtökohtaisesti tehdä indeksitarkistuksia vuosina 2024–2027.

Sairausvakuutuslain 8 luvun 11 §:n mukaan *osasairauspäiväraha* on tarkoitettu tukemaan 4 §:n mukaisesti työkyvyttömän 16–67-vuotiaan vakuutetun pysymistä työelämässä ja paluuta kokoaikaiseen työhön. Sairausvakuutuslain 11 luvun 14 §:n mukaan sen estämättä, mitä muualla sairausvakuutuslaissa säädetään, osasairauspäivärahan määrä on aina puolet sitä välittömästi edeltävän sairauspäivärahan määrästä tai puolet sen sairauspäivärahan määrästä, johon vakuutetulla olisi ollut oikeus osasairauspäiväraha-oikeuden alkaessa. Sairauspäivärahan määrässä ei kuitenkaan oteta huomioon sairausvakuutuslain 12 luvussa tarkoitettuja sairauspäivärahaan nähden ensisijaisia etuuksia. Osasairauspäivärahan määrä on aina vähintään puolet 10 §:ssä tarkoitettua vähimmäismääräisen sairauspäivärahan määrästä.

Sairauspäivärahat rahoitetaan lakisääteisen sairausvakuutuksen työtulovakuutuksen kautta, kuten kuntoutuslain mukaiset kuntoutusrahaetuudet, ja kuntoutusrahaetuksia koskevassa nykytilan kuvauksessa todetut työtulovakuutuksen rahoitusta ja maksuja koskevat säännöt pätevät myös sairauspäivärahaa koskien.

Sairauspäivärahaa koskevaan lainsäädäntöön sisältyy säännöksiä myös kuntoutustarpeen selvittämisestä, jonka tarkoituksena on tukea työhön tai opiskeluun paluuta selvittämällä kuntoutuksen mahdollisuuksia. Sairausvakuutuslain 12 luvun 6 §:n 1 momentin mukaan Kansaneläkelaitoksen tulee tarvittaessa selvittää vakuutetun kuntoutustarve, viimeistään kuitenkin silloin, kun vakuutetun sairauspäivärahan ja osasairauspäivärahan enimmäisaikoihin luettavien päivien lukumäärä ylittää 60 päivää. Kansaneläkelaitoksen on lisäksi tarvittaessa selvítettävä vakuutetun kuntoutustarve, kun vakuutetun sairauspäivärahan ja osasairauspäivärahan enimmäisaikoihin luettavien päivien lukumäärä ylittää 150 tai 230 päivää.

Sairausvakuutuslain 12 luvun 6 §:n 2 momentin mukaan Kansaneläkelaitoksen tulee välittömästi ilmoittaa 150. päivärahapäivän täytyessä ensisijaisuusajan päättymisestä saman luvun 3 §:n 1 momentissa tarkoitetun eläkkeen myöntäjälle. Samanaikaisesti vakuutetulle tulee tiedottaa kuntoutusmahdollisuuksista ja muun korvauksen hakemisesta.

Sairausvakuutuslain 12 luvun 6 §:n 3 momentin mukaan edellä 2 momentissa säädetystä ilmoitusvelvollisuudesta voidaan poiketa, jos: 1) työkyvyttömyys ilmeisesti päättyy kuukauden kuluessa 150. päivärahapäivän täyttymisestä; 2) vakuutettu on hakenut ammatillista kuntoutusta tai siihen liittyvää lääkinnällistä kuntoutusta; tai 3) vakuutettu on hakenut 8 luvun 6 §:n 1 momentin 2, 3 tai 4 kohdan mukaista kuntoutusrahaa taikka ansionmenetykskorvausta. Saman pykälän 4 momentin mukaan kuntoutusmahdollisuuksista tai muun korvauksen hakemisesta on kuitenkin välittömästi ilmoitettava, jos työkyvyttömyys jatkuu tai kuntoutusta tai kuntoutusrahaa koskeva hakemus hylätään.

2.1.6.2 Tietoja sairauspäivärahan alle 18-vuotiaista saajista

Alle 18-vuotiaita sairauspäivärahan saajia oli vuoden 2023 aikana 786. Heistä 716 sai vähimmäismääräistä sairauspäivärahaa. Kaikista alle 18-vuotiaista sairauspäivärahan saajista 165 henkilöä oli ollut palkansaajana, 1 henkilö yrittäjänä, maanviljelijänä tai elinkeinonharjoittajana, 2 henkilöä työttömänä ja 593 henkilöä oli ollut opiskelijana ennen työkyvyttömäksi tuloaan.

Alle 18-vuotiaiden sairauspäivärahan saajien suurimmat sairauspäryhmät olivat: F00–F99 Mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöt (532 henkilöä), S00–T98 Vammat, myrkytykset ja eräät muut ulkoisten syiden seuraukset (129 henkilöä), M00–M99 Tuki- ja liikuntaelinten sekä sidekudoksen sairaudet (38 henkilöä).

Päryryhmässä F00–F99 Mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöt suurimmat diagnoosiryhmät olivat: F11–F16, F18, F19 Huumeiden aiheuttamat häiriöt (alle 5 henkilöä), F20–F29 Skitsofrenia, skitsoyyppinen häiriö ja harhaluuloisuushäiriöt (32 henkilöä), F30–F39 Mielialahäiriöt (affektiiviset häiriöt) (222 henkilöä), F40–F48 Neuroottiset, stressiin liittyvät ja somatoformiset häiriöt (203 henkilöä), F60–F69 Aikuisiän persoonallisuus- ja käytöshäiriöt (alle 5 henkilöä), Muut pääryhmään F00–F99 kuuluvat sairaudet (118 henkilöä). Henkilöllä voi olla useampi diagnoosi vuoden aikana, joten yhteenlaskettu henkilömäärä on isompi kuin edellä mainittu 532 henkilöä.

Osasairauspäivärahaa ei vuonna 2023 maksettu lainkaan alle 18-vuotiaille.

Työnantajalle maksettiin alle 18-vuotiaan etuudensaajan kohdalla vuoden 2023 aikana sairauspäivärahaa 123 tapauksessa, yhteensä 37 243 euroa. Keskimäärin sairauspäivärahaa maksettiin näissä tapauksissa 10 arkipäivältä vuoden 2023 aikana.

2.1.7 Vammaisetuudet

2.1.7.1 Yleistä

Voimassa olevan vammaisetuuksista annetun lain (570/2007, jäljempänä vammaisetuuslaki) tarkoituksena on tukea Suomessa asuvan vammaisen tai pitkäaikaisesti sairaan henkilön selviytymistä jokapäiväisessä elämässä, osallistumista työhön tai opiskeluun sekä hänen toimintakykynsä ylläpitämistä, hänen kotona asumistaan, kuntoutustaan ja hoitoaan. Vammaisetuuslain mukaisia etuuksia ovat alle 16-vuotiaan vammaistuki, 16 vuotta täyttäneen vammaistuki, eläkettä saavan hoitotuki sekä hoitotuen osana maksettava veteraanilisä.

Vammaistuet ja eläkettä saavan hoitotuki on porrastettu henkilön tuen tarpeen perusteella kolmeen tasoon: perustukeen, korotettuun tukeen ja ylimpään tukeen.

Vammaisetuudet ovat valtion rahoittamia etuuksia niiden yhteiskunnallisesta luonteesta johtuen. Vammaisetuusjärjestelmän kolme eri etuutta ovat toisiaan täydentäviä siten, että niillä pyritään osaltaan varmistamaan vammaisen ja pitkäaikaisesti sairaan henkilön tuki elämän eri vaiheissa.

Alle 16-vuotiaan vammaistuen tavoitteena on tukea pitkäaikaisesti sairaan tai vammaisen lapsen selviytymistä jokapäiväisessä elämässä. Alle 16-vuotiaan vammaistukea maksetaan, kun alle 16-vuotiaan lapsen asianmukaisesti diagnosoituun sairauteen, vikaan tai vammaan liittyvästä hoidosta, huolenpidosta ja kuntoutuksesta aiheutuu vähintään kuuden kuukauden ajan tavanomaista suurempaa rasitusta ja sidonnaisuutta verrattuna vastaavanikäiseen terveeseen lapseen.

Alle 16-vuotiaan vammaistukea edelsi lapsen hoitotuki, joka perustui sittemmin kumottuun lapsen hoitotuesta annettuun lakiin (444/1969). Lapsen hoitotukea maksettiin Suomessa asuvan alle 16-vuotiaan sairaan tai vammaisen lapsen hoidosta ja kuntoutuksesta aiheutuvan taloudellisen tai muun erityisen rasituksen korvaamiseksi. Aikanaan lapsen hoitotuesta annettua lakia säädettäessä viitattiin siihen, että ehdotettava lapsen hoitotuki olisi kansaneläkejärjestelmään niveltävä etu, jota maksettaisiin 3–15-vuotiaalle lapselle. Lapsen hoitotuen ajateltiin olevan hallituksen esityksen mukaan lapsille, jotka tulisivat 16 vuotta täytettyään saamaan kansaneläkelain mukaisen työkyvyttömyyseläkkeen apu- tai hoitolisineen. (HE 80/1969 vp, s. 1) Tuolloin kansaneläkkeen alaikäraja oli 16 vuotta.

Alle 16-vuotiaan vammaistuen määrät ovat vuonna 2024: perustuki 108,89 euroa kuukaudessa, korotettu tuki 254,10 euroa kuukaudessa, ylin tuki 492,71 euroa kuukaudessa. Rahamääriä tarkistetaan noudattaen kansaneläkeindeksistä annettua lakia (456/2001).

16 vuotta täyttäneen vammaistuen tavoitteena on tukea muiden kuin eläkkeellä olevien, pitkäaikaisesti sairaiden tai vammaisten henkilöiden selviytymistä jokapäiväisessä elämässä, osallistumista työhön tai opiskeluun sekä toimintakyvyn ylläpitämistä, kotona asumista, kuntoutusta ja hoitoa. Vammaistukea maksetaan, kun hakijan toimintakyky on heikentynyt sairauden, vamman tai vian vuoksi vähintään vuoden ajan ja hakijan sairaudesta, viasta tai vammasta aiheutuu haittaa, avuntarvetta tai ohjauksen ja valvonnan tarvetta.

16 vuotta täyttäneen vammaistukea edelsi nytemmin kumotun vammaistukilain (124/1988) mukainen vammaistuki. Vammaistukilain mukaisen vammaistuen tarkoituksena oli tukea 16–64-vuotiaiden vammaisten selviytymistä jokapäiväisessä elämässä, työssä ja opiskelussa. Tukea ei kuitenkaan myönnetty, jos henkilö sai kansaneläkelain tai työeläkelakien mukaista työkyvyttömyyseläkettä taikka yksilöllistä varhaiseläkettä tai maahanmuuttajan erityistukea työkyvyttömyyden perusteella. Vammaistukilain esitöiden perusteella kyse oli työikäisten etuudesta (HE 126/1987 vp, s. 5). Vammaistukilakia edeltäneessä invaliidirahalaissa (374/1951) säädettiin, että kyseisen lain mukaisen invalidirahan edellytyksenä oli ansiotyö tai kotona oman perheen hyväksi tehty työ. Tätä edeltäneessä sokeanavustuslaissa (331/1941) puolestaan säädettiin, että sokeanavustuksen saamisen alaikärajana oli 16 vuotta sekä edellytyksenä ansiotyö tai ammattiopetuksen saaminen. Ennen sokeanavustuslakia valtioneuvoston päätöksen mukaisen sokeanavustuksen alaikäraja oli 18 vuotta. Sokeanavustuslain esitöissä (HE 27/1941 vp, s. 1) kuitenkin todettiin olevan tapauksia, joissa oli tarkoituksenmukaista avustaa sokeaa nuorta henkilöä saamaan ammattiopetusta jo hänen täytettyään 16 vuotta, minkä vuoksi alaikärajaa ehdotettiin laskettavaksi kahdella vuodella eli samaksi, joka lastensuojelulainkin

mukaan oli lasten ylimpänä ikärajana. Esitöissä todettiin myös, että Ruotsissakin sokeanavustuksen saajien alaikärajana oli tuolloin 16 vuotta.

16 vuotta täyttäneen vammaistuen määrät ovat vuonna 2024: perustuki 108,89 euroa kuukaudessa, korotettu tuki 254,10 euroa kuukaudessa, ylin tuki 492,71 euroa kuukaudessa. Rahamääriä tarkistetaan noudattaen kansaneläkeindeksistä annettua lakia (456/2001).

Eläkettä saavan hoitotuki voidaan myöntää 16 vuotta täyttäneelle henkilölle, joka saa eläkettä saavan hoitotukeen oikeuttavaa eläkettä tai korvausta Suomesta tai ulkomailta. Näiden eläkkeiden ja korvausten saamisen mahdollisista ikärajoista säädetään niitä koskevassa lainsäädännössä. Esimerkiksi kansaneläkelain mukaiseen työkyvyttömyyseläkkeeseen voi syntyä oikeus 16-vuotiaasta alkaen, työeläkelainsäädännön mukaiseen työkyvyttömyyseläkkeeseen 17-vuotiaasta alkaen, kun taas työtapaturma- ja ammattitautilainsäädännön perusteella maksettavissa korvauksissa ei ole alaikärajaa. Eläkettä saavan hoitotuen tavoitteena on tukea pitkäaikaisesti sairaan tai vammaisen eläkkeensaajan selviytymistä jokapäiväisessä elämässä sekä hänen toimintakykynsä ylläpitämistä, hänen kotona asumistaan, kuntoutustaan ja hoitoaan. Eläkettä saavan hoitotukea maksetaan, kun hakijan toimintakyky on heikentynyt vähintään vuoden ajan ja hakijan sairaudesta, viasta tai vammasta aiheutuu avuntarvetta tai ohjauksen ja valvonnan tarvetta.

Eläkettä saavan hoitotukea edelsi vuoden 1956 kansaneläkelain säännösten mukaan maksettava eläkkeensaajien hoitotuki. Hoitotuen katsottiin alun perin olevan kansaneläkkeen osa, mutta sittemmin säännöksiä vuoden 1956 kansaneläkelaiissa muutettiin siten, että tuki voitiin myöntää kansaneläkkeen maksamisesta riippumatta yli 65-vuotiaalle henkilölle tai tätä nuoremmalle työkyvyttömälle henkilölle, joka muutoin täyttää eläkkeensaajien hoitotuen saamisedellytykset. Tuen avulla tuettiin kotona asuvan sairaan tai vammaisen eläkkeensaajan hoitoa sekä korvattiin hänelle sairaudesta tai vammasta aiheutuvia erityiskustannuksia. Koska hoitotuki on alkujaan ollut kansaneläkkeen osa, sillä on ollut sama alaikäraja kansaneläkkeenä maksettavan työkyvyttömyyseläkkeen kanssa.

Eläkettä saavan hoitotuen määrät ovat vuonna 2024: perustuki 83,34 euroa kuukaudessa, korotettu tuki 181,56 euroa kuukaudessa, ylin tuki 383,92 euroa kuukaudessa. Rintamasotilaseläkelain (119/1977) mukaista ylimääräistä rintamalisää saavalle henkilölle maksetaan vammaisetuslain 9 a §:n mukaisesti hoitotuen lisänä veteraanilisää, jos hän saa eläkettä saavan korotettua tai ylintä hoitotukea. Veteraanilisän määrä vuonna 2024 on 125,79 euroa kuukaudessa. Rahamääriä tarkistetaan noudattaen kansaneläkeindeksistä annettua lakia (456/2001).

Kun vammaisetuslaki säädettiin, lakiin koottiin osana toimeentuloturvaan koskevan lainsäädännön ajanmukaistamis- ja selkeyttämiskokonaisuutta toisistaan erillään oleva vammaisetuksia koskeva lainsäädäntö kolmesta eri laista: lapsen hoitotuesta annetusta laista, vammaistukilaista sekä vuoden 1956 kansaneläkelaista. (HE 90/2006 vp, s. 1 ja 16) Vammaisetuslakia säädettäessä pitkälti säilytettiin tuolloin eri vammaisetuksia koskevissa laeissa olevat myöntämisedellytykset eikä ikärajoihin tuolloin puututtu eikä ikärajoja tuolloin myöskään perusteltu.

2.1.7.2 Vammaisetuslain mukainen asumisaikavaatimus

Kuten kansaneläkelaiissa, myös vammaisetuslaissa säädetään asumisaikavaatimuksesta. Vammaisetuslain 6 §:n 1 momentin mukaan vammaisetuuden myöntämisen edellytyksenä on, että henkilö on asunut Suomessa vähintään kolmen vuoden ajan 16 vuotta täytettyään. Vammaisetuuteen on oikeus ilman asumisaikavaatimuksen täyttymistä, jos henkilön sairaus on

alkanut tai hänen vammansa on syntynyt Suomessa asuessa ja ennen kuin hän on täyttänyt 19 vuotta. Vammaisetuslain 6 §:n 2 momentin nojalla henkilöllä on kuitenkin lisäksi ilman asumisaikavaatimuksen täyttämistä oikeus: 1) alle 16-vuotiaan vammaistukeen; 2) 16 vuotta täyttäneen vammaistukeen, jos hän saa 16 vuotta täyttäessään alle 16-vuotiaan vammaistukea; ja 3) eläkettä saavan hoitotukeen, jos hän saa 16 vuotta täyttäessään alle 16-vuotiaan vammaistukea.

2.1.7.3 Tietoja vammaisetuksien alle 18-vuotiaista saajista

Alle 16-vuotiaan vammaistukea sai joulukuussa 2023 yhteensä 47 324 henkilöä.

Suurimmat sairauspäryhmät olivat: F00–F99 Mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöt (33 641 henkilöä), E00–E90 Umpierityissairaudet, ravitsemussairaudet ja aineenvaihduntasairaudet (4 591 henkilöä), K00–K93 Ruoansulatuselinten sairaudet (3 001 henkilöä), Q99 Synnynnäiset epämuodostumat, epämuotoisuudet ja kromosomipoikkeavuudet (2 164 henkilöä) ja G00–G99 Hermoston sairaudet (1 314 henkilöä).

Sairauspääryhmän F00–F99 yleisimmät alaluokat olivat: F80–F89 Psykkisen kehityksen häiriöt (15 205 henkilöä) ja F90–F98 Tavallisesti lapsuus- tai nuoruusiässä alkavat käytös- ja tunnehäiriöt (13 825 henkilöä).

Ikäluokissa 14–16-vuotiaat alle 16-vuotiaan vammaistukea sai joulukuussa 2023 yhteensä 8 047 henkilöä. Alle 16-vuotiaan vammaistukea voi saada vielä 16-vuotiaana sen vuoksi, että vammaisetuslain 33 §:n 2 momentin mukaan tuki lakkaa viimeistään sitä seuraavan kuukauden alusta, kun lapsi täyttää 16 vuotta.

Ikäluokissa 14–16-vuotiaat suurimmat sairauspäryhmät olivat: F00–F99 Mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöt (5 220 henkilöä), E00–E90 Umpierityissairaudet, ravitsemussairaudet ja aineenvaihduntasairaudet (1 211 henkilöä) ja K00–K93 Ruoansulatuselinten sairaudet (806 henkilöä).

Ikäluokissa 14–16-vuotiaat sairauspääryhmän F00–F99 yleisimmät alaluokat olivat: F90–F98 Tavallisesti lapsuus- tai nuoruusiässä alkavat käytös- ja tunnehäiriöt (2 256 henkilöä), F80–F89 Psykkisen kehityksen häiriöt (1 397 henkilöä), F70–F79 Älyllinen kehitysvammaisuus (835 henkilöä), F40–F48 Neuroottiset, stressiin liittyvät ja somatoformiset häiriöt (331 henkilöä) ja F30–F39 Mielialahäiriöt (239 henkilöä).

16 vuotta täyttäneen vammaistukea sai joulukuussa 2023 yhteensä 2 815 alle 18-vuotiasta henkilöä.

Lukumäärältään suurimmat sairauspäryhmät olivat: F00–F99 Mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöt (2 497 henkilöä), Q00–Q99 Synnynnäiset epämuodostumat, epämuotoisuudet ja kromosomipoikkeavuudet (108 henkilöä) ja G00–G99 Hermoston sairaudet (100 henkilöä).

Sairauspääryhmän F00–F99 yleisimmät alaluokat olivat: F80–F89 Psykkisen kehityksen häiriöt (766 henkilöä), F90–F98 Tavallisesti lapsuus- tai nuoruusiässä alkavat käytös- ja tunnehäiriöt (632 henkilöä), F70–F79 Älyllinen kehitysvammaisuus (461 henkilöä), F40–F48 Neuroottiset, stressiin liittyvät ja somatoformiset häiriöt (272 henkilöä) ja F30–F39 Mielialahäiriöt (243 henkilöä).

Eläkettä saavan hoitotukea sai joulukuussa 2023 yhteensä 648 alle 18-vuotiasta henkilöä.

Lukumäärältään suurimmat sairauspääryhmät olivat: F00–F99 Mielen terveyden ja käyttäytymisen häiriöt (508 henkilöä), Q00–Q99 Synnynnäiset epämuodostumat, epämuotoisuudet ja kromosomipoikkeavuudet (93 henkilöä) ja G00–G99 Hermoston sairaudet (29 henkilöä).

Sairauspääryhmän F00–F99 yleisimmät alaluokat olivat: F70–F79 Älyllinen kehitysvammaisuus (443 henkilöä) ja F80–F89 Psykkisen kehityksen häiriöt (57 henkilöä).

2.1.8 Työttömyysturva

2.1.8.1 Yleistä

Työttömyysetuuden saajan ikään liittyvistä työttömyysetuuden saamisen yleisistä rajoituksista säädetään työttömyysturvalain 3 luvun 1 §:ssä. Pykälän 1 momentin mukaan työttömyysetuutta ei myönnetä työnhakijalle, joka ei ole täyttänyt 18 vuotta. Työttömyysetuus voidaan kuitenkin myöntää 17 vuotta täyttäneelle työnhakijalle, joka on suorittanut oppivelvollisuutensa tai joka on keskeyttänyt oppivelvollisuutensa suorittamisen oppivelvollisuuslain 7 §:ssä säädetyllä tavalla.

Työttömyysetuuksia ovat työttömyyspäiväraha ja työmarkkinatuki. Työttömyyspäiväraha maksetaan joko peruspäivärahana tai työttömyyskassassa vakuutettuna oleville ansiopäivärahana. Työttömyyspäivärahan maksamisen edellytyksenä on työssäoloehdon, ja ansiopäivärahan kohdalla lisäksi työttömyyskassan jäsenyysehdon, täyttäminen. Työmarkkinatukea maksetaan henkilölle, joka ei ole ollut vakiintuneesti työmarkkinoilla tai henkilölle, joka on saanut työttömyyspäivärahaa työttömyysturvalaissa säädetyt enimmäisajan.

Työttömyysturvalain 2 luvun 13 §:n 4 momentin mukaan alle 18-vuotiaalla nuorella, joka ei ole suorittanut peruskoulun tai lukion jälkeistä tutkintoon johtavaa, ammatillisia valmiuksia antavaa koulutusta, ei ole oikeutta työttömyyden perusteella maksettavaan työmarkkinatukeen. Työmarkkinatukea voidaan kuitenkin maksaa alle 18-vuotiaalle koulutusta vaille olevalla nuorella työllistymistä edistävän palvelun ajalta.

Oppivelvollisuuslain 7 §:n 1 momentin mukaan oppivelvollisella on oikeus keskeyttää oppivelvollisuuden suorittaminen määräajaksi: 1) oppivelvollisuuden suorittamisen estävän pitkäaikaisen sairauden tai vamman vuoksi; 2) sairausvakuutuslain mukaisen raskaus- tai vanhempainrahan saamisen ajaksi; 3) vähintään kuukauden kestävä tilapäisen ulkomailla oleskelun ajaksi ja 4) oppivelvollisuuden suorittamisen estävän elämäntilanteeseen liittyvän muun painavan syyn vuoksi. Pykälän 2 momentin mukaan oppivelvollisella on oikeus keskeyttää oppivelvollisuuden suorittaminen toistaiseksi, jos oppivelvollisuuden suorittamisen estävä sairaus tai vamma on luonteeltaan pysyvä.

Työmarkkinatuki ja peruspäiväraha vuonna 2024 on 37,21 euroa päivässä. Rahamäärää tarkistetaan noudattaen kansaneläkeindeksistä annettua lakia (456/2001). Eräiden kansaneläkeindeksiin ja elinkustannusindeksiin sidottujen etuuksien ja rahamäärien indeksitarkistuksista vuosina 2024–2027 annetun lain (1296/2023) mukaisesti työmarkkinatuen ja peruspäivärahan määriin ei lähtökohtaisesti tehdä indeksitarkistuksia vuosina 2024–2027.

2.1.8.2 Tietoja työttömyysetuuksien alle 18-vuotiaista saajista

Vuonna 2023 työttömyysetuutta sai 140 alle 18-vuotiasta henkilöä. Heistä 138 sai työmarkkinatukea. Tämä luku sisältää sekä oppivelvollisuuden suorittaneet että sen suorittamisen keskeyttäneet, eikä tilastoista ilmene, mistä syystä henkilö on etuuteen oikeutettu.

2.2 Muut alaikäisen nuoren asemaan keskeisesti vaikuttavat olosuhteet

Tässä jaksossa tarkastellaan sellaisia alaikäisen nuoren oikeudelliseen asemaan sekä alaikäisen nuoren ja hänen perheensä toimeentuloon liittyviä keskeisiä olosuhteita, joihin esityksessä ei ehdoteta muutosta. Jaksossa kuvatut olosuhteet muodostavat perustan ehdotettujen muutosten vaikutusten arvioinnille jäljempänä esityksen pääasiallisia vaikutuksia koskevassa jaksossa.

2.2.1 Eräiden etuuksien myöntämistä koskeva sääntely

2.2.1.1 Yleinen asumistuki

Yleistä asumistukea maksetaan valtion varoista yleisestä asumistuesta annetun lain (938/2014, jäljempänä asumistukilaki) mukaisesti ruokakunnan asumismenojen alentamiseksi. Asumistuen myöntäminen ratkaistaan asumistukilaisissa säädettyjen myöntämisedellytysten perusteella.

Samassa asunnossa pysyvästi asuvat henkilöt kuuluvat samaan ruokakuntaan, ellei asumistukilain 4 §:n 1 momentista – käytännössä esimerkiksi asukkaiden erillisistä vuokrasopimuksista – muuta johdu. Vanhemmat ja heidän lapsensa sekä isovanhemmat ja lapsenlapset kuuluvat kuitenkin samassa asunnossa asuessaan aina samaan ruokakuntaan, riippumatta esimerkiksi erillisistä vuokrasopimuksista tai vuokran maksamista koskevista järjestelyistä. Tämä koskee sekä vanhempien alaikäisiä että täysi-ikäisiä lapsia. Jos alle 18-vuotias nuori asuu vanhempansa tai vanhempiensa kanssa, hän kuuluu näin ollen asumistukea myönnettäessä vanhempansa tai vanhempiensa kanssa samaan ruokakuntaan.

Asumistukea laskettaessa kuukausitulona otetaan huomioon ruokakunnan jäsenten jatkuvat tai vuosittain toistuvasti saamat bruttotulot lukuun ottamatta lain 15 §:ssä säädettyjä etuoikeutettuja tuloja. Alle 18-vuotiaan tuloja ei kuitenkaan oteta asumistukea myönnettäessä huomioon, paitsi silloin, kun alaikäinen on tuen hakijana. Kun omaa etuutta (esimerkiksi kansaneläkettä tai sairauspäivärahaa) saava alaikäinen nuori asuu vanhempansa tai vanhempiensa kanssa, hänen etuutensa ei näin ollen vaikuta vähentävästi ruokakunnan asumistukeen, mikäli ruokakunta hakee asumistukea ja se asumistuen myöntämisedellytysten perusteella myönnetään.

Alaikäisen lapsen katsotaan pääsääntöisesti kuuluvan vanhempansa ruokakuntaan, vaikka hän asuisi itsenäisesti. Alaikäiselle voidaan kuitenkin myöntää oma yleinen asumistuki, jos alaikäisellä on siinä määrin ansiotuloja tai niihin verrattavia tai niitä korvaavia tuloja (esimerkiksi työmarkkinatuki), että hänen voidaan katsoa itsenäisesti elättävän itsensä, ja hän vastaa itse asumismenoistaan. Yleinen asumistuki voidaan myöntää myös esimerkiksi silloin, kun itsenäisesti asuvalle alaikäiselle on myönnetty opintotuki. Sen, että alaikäiselle on myönnetty opintolainan valtiontakaus, katsotaan riittävän asumistuen myöntämiseen riippumatta siitä, nostaako nuori opintolainaa. Jos alaikäinen nuori saa etuuksia, hän saattaa siis itsenäisesti asuessaan saada yleisen asumistuen.

Jos alaikäinen nuori kuitenkin saa eläkkeensaajan asumistuesta annetun lain 8 §:n 1 momentin mukaista eläkettä (esimerkiksi kansaneläkettä), hän kuuluu itsenäisesti asuessaan eläkkeensaajan asumistuen piiriin.

Asumismenoina, joiden määrittelystä asumistukilaisissa säädetään tarkemmin, huomioon otetaan enintään laissa säädetyt enimmäisasumismenot. Jos ruokakuntaan kuuluu vammaisen henkilö, jonka tilantarve tarvittavien apuvälineiden tai vammaisen henkilön avustamisen tai hoidon vuoksi on erityisen suuri, otetaan enimmäisasumismenot huomioon yhtä henkilöä suuremman henkilöluvun mukaan kuin mitä ruokakunnan koko on.

2.2.1.2 Eläkkeensaajan asumistuki

Eläkkeensaajan asumistukea maksetaan valtion varoista eläkkeensaajan asumistuesta annetun lain (571/2007) mukaisesti henkilön asumismenojen alentamiseksi. Eläkkeensaajan asumistuen myöntäminen ratkaistaan etuuden laissa säädettyjen myöntämisedellytysten nojalla.

Eläkkeensaajan asumistuesta annetun lain mukaista asumistukea ei myönnetä henkilölle, jolla on oikeus yleisestä asumistuesta annetun lain mukaiseen asumistukeen. Eläkkeensaajan asumistukeen on oikeus yksin asuvalla henkilöllä, joka saa eläkkeensaajan asumistuesta annetun lain 8 §:n 1 momentin mukaista eläkettä (esimerkiksi kansaneläkettä). Lisäksi oikeus eläkkeensaajan asumistukeen on avio- tai avopuolisilla, joista toinen tai molemmat saavat tarkoitettua eläkettä sekä ruokakunnilla, joissa kaikki saavat tarkoitettua eläkettä.

Lapsiperheet kuuluvat näin ollen eläkkeensaajan asumistuen piiriin ainoastaan siinä harvinaisessa tapauksessa, että sekä alaikäinen lapsi että hänen kaikki samassa taloudessa asuvat vanhempansa saavat eläkkeensaajan asumistukeen oikeuttavaa eläkettä. Itsenäisesti asuva alaikäinen eläkkeensaaja voi saada eläkkeensaajan asumistukea.

Eläkkeensaajan asumistukea laskettaessa asumismenoina otetaan huomioon lain 5 §:ssä määritellyt asumismenot. Näitä ovat muun muassa asunnosta maksettava vuokra, vastike tai asumispalveluyksikön palvelumaksun asumismeno-osuus sekä erikseen maksettavat vesi- ja lämmityskustannukset ja tontinvuokra. Asumistukea laskettaessa vuositulona otetaan huomioon hakijan ja hänen avio- tai avopuolionsa jatkuvasti tai vuosittain toistuvasti saamat bruttotulot lukuun ottamatta lain 14 §:ssä tarkoitettuja etuoikeutettuja tuloja.

Eläkkeensaajan asumistuesta annetun lain mukaista asumistukea ei lähtökohtaisesti makseta henkilölle, joka on lain 7 §:ssä tarkoitettussa jatkuvassa julkisessa laitoshoidossa. Lakia sovellettaessa laitoshoidolla tarkoitetaan ylläpidon, hoidon ja huolenpidon sisältävää toimintaa sairaalassa, hoitolaitoksessa tai muussa vastaavassa toimintayksikössä. Laitoshoidon on julkista muun muassa silloin, kun hoitoa annetaan valtion tai hyvinvointialueen ylläpitämässä sosiaali- tai terveydenhuollon laitoksessa tai muussa laitoksessa, jossa annettavan hoidon valtio kustantaa. Jos henkilö, jolle eläkkeensaajan asumistuki on myönnetty, siirtyy jatkuvaan julkiseen laitoshoidon, asumistuen maksaminen keskeytetään hoidon alkamista seuraavan kymmenennen kuukauden alusta.

2.2.1.3 Opintotuki

Opintotukilain (65/1994) mukaisen opintotuen on tarkoitus turvata toimeentulo perusopetuksen jälkeisten opiskelujen aikana. Opintotukeen on oikeus, kun henkilö opiskelee päätoimisesti ja opintojen kokonaiskesto on vähintään 2 kuukautta, henkilö edistyy opinnoissaan riittävästi ja hän tarvitsee taloudellista tukea. Päätoimisen opiskelijan toimeentulo koostuu usein opintotuesta, yleisestä asumistuesta sekä opiskelijan mahdollisista omista tuloista. Opintotukilain mukainen opintotuki koostuu opintorahasta, asumislisästä ja opintolainan valtioneuvoston takauksesta. Tuen määrään vaikuttavat opiskelijan ikä, siviilisääty, asumismuoto sekä koulutusaste.

Kun opiskelija asuu vanhempansa luona ja on alle 20-vuotias, opintorahan määrä on 0–109,02 euroa kuukaudessa. Jos opiskelijan vanhemmat ovat eronneet, huomioon otetaan vain sen vanhemman tulot, jonka luona opiskelija asuu. Jos samassa taloudessa asuu vanhemman uusi aviopuoliso, myös hänen tulonsa otetaan huomioon. Opintorahan määrää voidaan korottaa tai vähentää vanhempien tulojen perusteella. Itsenäisesti asuvan alle 18-vuotiaan opintorahan perusmäärä on 113,57 euroa kuukaudessa ja sitä voidaan korottaa vanhempien pienten tulojen

perusteella. Tällöin se on enintään 279,38 euroa kuukaudessa, kun otetaan huomioon oppimateriaalilisä. Oppimateriaalilisää myönnetään vain pienituloisen perheen opiskelijalle, joka opiskelee muussa kuin maksuttomassa koulutuksessa. Alle 18-vuotiailla opintolainan valtioneuvoston määrä on 400 euroa kuukaudessa. Opintorahaa ei myönnetä opiskelijalle, jonka elatusta varten maksetaan lapsilislain (796/1992) mukaista lapsilisää taikka vastaavaa etuutta ulkomailta. Lapsilisan piirissä oleva opiskelija voi kuitenkin saada opintolainan valtioneuvoston, jos vanhempien veronalaisten ansio- ja pääomatulojen yhteismäärä on alle 64 400 euroa vuodessa.

Opintotukilain mukaista asumislisää myönnetään ulkomailla sekä Ahvenanmaan maakunnassa opiskeleville (210 euroa kuukaudessa) sekä kansanopistoissa, liikunnan koulutuskeskuksissa tai Saamelaisalueen koulutuskeskuksessa maksullisella linjalla opiskeleville asuntoloissa asuville opiskelijoille (88,87 euroa kuukaudessa). Muut kuin lasta huoltavat opiskelijat on tarkoitus siirtää yleiseltä asumistuella opintotuen asumislisän piiriin 1.8.2025. Hallituksen on tarkoitus antaa eduskunnalle hallituksen esitys laeiksi opintotukilain ja yleisestä asumistuesta annetun lain muuttamisesta syysistuntokaudella 2024.

Opintojen edistymistä opintotuen saamiseksi pidetään riittävänä, jos opiskelijan päätoiminen opiskeluaika ei tule olennaisesti ylittämään kyseisiä opintoja varten määriteltyä tukiaikaa. Tutkintokohtainen tukiaika on ammatillisessa perustutkinnossa ja lukiokoulutuksessa 4 lukuvuotta, jonka jälkeen voidaan tukea myöntää enintään 12 kuukauden ajalle.

Opintojen edistymistä seurataan lukuvuosittain. Lukiolaiselta edellytetään opintosuorituksia vähintään 20 opintopistettä ja ammatillisen koulutuksen opiskelijalta vähintään 20 osaamispistettä. Jos opintosuorituksia on edellä mainittua vähemmän, Kansaneläkelaitos lähettää opiskelijalle selvityspyynnön. Opiskelijalla on kuitenkin oikeus opintotukeen, vaikka hänen opintonsa eivät ole edistyneet riittävästi, jos hän esittää hyväksyttävän syyn, jonka vuoksi opinnot ovat hidastuneet. Hyväksyttävä syy voi olla opiskelijan sairaus tai muu siihen rinnastettava opiskelukykyä heikentävä tekijä, hänen lähiomaisensa sairaus, hänen vaikea elämäntilanteensa tai hänen opintojensa edistymiseen tilapäisesti vaikuttanut muu erityinen syy.

Opintotuki lakkautetaan niiltä opiskelijoilta, joilla ei ole riittävästi opintosuorituksia ja jotka eivät ole esittäneet hyväksyttävää syytä opintojensa hidastumiselle. Opintotukea voidaan myöntää lakkautuksen jälkeen uudelleen, kun opiskelijalla on riittävästi opintosuorituksia. Opintotukea voidaan myöntää uudelleen lakkauttamisen jälkeen myös silloin, jos opiskelijalla on hyväksyttävä syy opintosuoritusten vähäisyyteen opintotuen lakkauttamisen jälkeen. Opintotuen voi myös itse keskeyttää sairauden ajaksi.

2.2.1.4 Toimeentulotuki

Toimeentulotuesta annetun lain (1412/1997, jäljempänä toimeentulotukilaki) mukaan jokaisella on oikeus saada toimeentulotukea, jos hän on tuen tarpeessa eikä voi saada toimeentuloa ansiotyöllään, yrittäjätoiminnallaan, toimeentuloa turvaavien muiden etuuksien avulla, muista tuloistaan tai varoistaan, häneen nähden elatusvelvollisen henkilön huolenpidolla tai muulla tavalla. Vanhemmalla on velvollisuus huolehtia alaikäisten lastensa ja ottolastensa elatuksesta siten kuin lapsen elatuksesta annetussa laissa (704/1975) säädetään. Aviopuolisot taas ovat toisiinsa nähden elatusvelvollisia siten kuin avioliittolaisissa (234/1929) säädetään.

Toimeentulotukea hakeva 17–64-vuotias henkilö on velvollinen ilmoittautumaan työnhakijaksi työvoimapolveluiden järjestämisestä annetussa laissa (380/2023) tarkoitetulla tavalla, ellei häntä koske jokin toimeentulotukilain 2 a §:ssä säädetty poikkeamisen peruste. Velvollisuutta ei ole esimerkiksi silloin, kun tuenhakija opiskelee päätoimisesti.

Toimeentulotuki on perhekohtainen etuus, ja useimmiten alaikäisen lapsen menot otetaan huomioon osana hänen perheensä toimeentulotukipäätöstä. Näin voi olla myös esimerkiksi tilanteessa, jossa lapsi asuu osan viikosta koulun asuntolassa. Alaikäisen lapsen tulot otetaan perheen toimeentulotukilaskelmassa huomioon vain edellyttäen, että ne ovat vähäistä suurempia ja säännöllisiä. Jos alaikäisen lapsen tulot tulevat huomioitaviksi perheen toimeentulotukilaskelmassa, ne huomioidaan enintään hänen osaltaan laskelmassa huomioon otettujen menojen suuruusina (käytännössä lapselle huomioidun laskennallisen perusosan ja lapselle huomioitujen muiden perusmenojen suuruusina).

Jos lapsi kuitenkin asuu itsenäisesti, hän muodostaa oman toimeentulotukiperheensä, ja tuki lasketaan vain hänen tulojensa, varojensa ja menojensa perusteella.

Aina kun alaikäinen lapsi asuu erillään toisesta vanhemmastaan tai molemmista vanhemmistaan, lapsesta erillään asuvan vanhemman tai vanhempien elatuskyky selvitetään. Mikäli vanhempi tosiasiallisesti laiminlyö elatusvelvollisuutensa, arvioidaan lapsen tilanne yksilöllisesti ja selvitetään mahdollisuus periä myönnettävä tuki takaisin vanhemmalta.

Jos alaikäinen asuu avoliitossa toisen henkilön kanssa, he eivät muodosta yhteistä toimeentulotukiperhettä ennen kuin molemmat osapuolet ovat täysi-ikäisiä. Jos alaikäisellä kuitenkin on avopuolisonsa kanssa yhteinen lapsi, joka asuu heidän kanssaan, he muodostavat yhteisen toimeentulotukiperheen ja heille tehdään yhteinen laskelma toimeentulotuesta. Tällöinkin tulee selvittää avoliiton alaikäisten osapuolten vanhempien elatuskyky. Jos alaikäinen on solminut avioliiton ja asuu yhteistaloudessa aviopuolisonsa kanssa, he muodostavat yhteisen toimeentulotukiperheen ja heille tehdään yhteinen laskelma. Kun nuori on solminut avioliiton, hänen vanhempiensa elatusvelvollisuus päättyy ja siirtyy aviopuolisolle.

Kun alaikäinen lapsi asuu yksin tai muun henkilön kuin oman vanhempansa luona, lapselle tehdään oma toimeentulotuen laskelma, jossa todetaan, riittävätkö lapsen tulot ja varat toimeentulotukilain määritelyihin välttämättömiin menoihin. Lapsen omalla laskelmalla voidaan huomioida vain ne tulot ja varat, jotka lapsella on tosiasiallisesti käytettävissään, kuten esimerkiksi maksettu elatusapu, lapsen tilille maksettu lapsilisä, lapsen mahdolliset palkkatulot ja käytettävissä oleva varallisuus. Kansaneläkelaitoksen vakiintuneen ratkaisukäytännön mukaan alle 18-vuotiaan ei edellytetä nostavan opintolainaa. Opintolainaa otetaan perustoimeentulotuen laskelmassa huomioon alle 18-vuotiaan tulona ainoastaan siltä osin kuin alaikäinen nuori on tosiasiallisesti nostanut opintolainaa. Menoina huomioidaan perusosa sekä lapsen muut perusmenot, kuten asumismenot ja vähäistä suuremmat terveydenhuoltomenot.

Asumismenojen huomioon ottamisesta säädetään toimeentulotukilain 7 a §:ssä. Muina perusmenoina otetaan tarpeellisen suuruusina huomioon esimerkiksi vuokra tai omistusasunnon hoitovastike ja asuntolainan korot sekä asunnon lämmityskustannukset. Näiden menojen enimmäismäärästä säädetään valtioneuvoston asetuksella, jossa on jokaisen kunnan ja perhetyypin osalta määritelty kohtuullinen asumismenojen taso. Lisäksi huomioidaan tarpeellisen suuruiset sähkö-, vesi- ja kotivakuutusmaksut sekä välttämättömät asunnon muuttoon liittyvät menot.

2.2.1.5 Eräät muut etuudet

Lapsilisälain mukaan valtion varoista maksetaan lapsilisää alle 17-vuotiaan lapsen elatusta varten. Vuonna 2024 lapsilisä on kuukaudessa yhdestä lapsesta 94,88 euroa, toisesta lapsesta 104,84 euroa, kolmannelta lapsesta 133,79 euroa, neljännestä lapsesta 173,24 euroa ja viidennestä ja jokaisesta seuraavasta lapsesta 192,69 euroa.

Lapsilisää koskevaa sääntelyä on tällä hallituskaudella muutettu siten, että lapsilisä alle 3-vuotiaasta lapsesta maksetaan 1.4.2024 alkaen korotettuna. Lapsilisä yhdestä alle 3-vuotiaasta lapsesta on 120,88 euroa kuukaudessa. Jos lapsilisään oikeutetulla henkilöllä on oikeus nostaa lapsilisää useammasta kuin yhdestä alle 3-vuotiaasta lapsesta, lapsilisän määrä on toisesta lapsesta 130,84 euroa, kolmannelta 159,79 euroa, neljännestä lapsesta 199,24 euroa ja jokaisesta seuraavasta lapsesta 218,69 euroa kalenterikuukaudessa.

Yksinhuoltajakorotusta maksetaan jokaisesta lapsesta, josta vanhempi saa lapsilisää. Korotuksen määrä on lasta kohden 73 euroa kuukaudessa vuonna 2024. Korotuksen saa vaikka lasten vanhemmilla olisi yhteishuoltajuus. Yksinhuoltajakorotusta ei kuitenkaan makseta, jos lapsilisän saaja on avio- tai avoliitossa.

Lapsilisää maksetaan sen kalenterikuukauden loppuun, jonka kuluessa lapsi täyttää 17 vuotta. Lapsiliselain 8 §:n 3 momentin nojalla lapsilisää ei kuitenkaan makseta sen kalenterikuukauden alusta, josta alkaen lapsi alkaa saada kansaneläkelain mukaista työkyvyttömyyseläkettä.

Kansaneläkelain mukaan vanhempansa tai laissa tarkoitetun huoltajansa menettäneelle lapselle voidaan maksaa lapseneläkettä. Etuuden rahoittaa valtio.

Oikeus lapseneläkkeeseen on edunjättäjän alle 18-vuotiaalla lapsella ja alle 21-vuotiaalla päätoimisesti opiskelevalla lapsella. Lapseneläkkeenä voidaan maksaa perusmäärä (70,53 euroa kuukaudessa vuonna 2024). Alle 18-vuotiaan lapsen eläkkeeseen voidaan lisäksi maksaa tulositonnainen täydennysmäärä (enintään 106,68 euroa kuukaudessa vuonna 2024). Lapsella ei kuitenkaan ole oikeutta kansaneläkelain perusteella maksettavaan lapseneläkkeeseen, jos hän saa saman lain mukaista työkyvyttömyyseläkettä. Tästä riippumatta lapselle voidaan kuitenkin maksaa työeläkelakien mukaista lapseneläkettä, jonka määrä lasketaan työeläkelaeissa tarkemmin säädettyllä tavalla edunjättäjälle työeläkelakien mukaan kertyneen eläkkeen perusteella.

2.2.2 Oppivelvollisuus

Laajennettu oppivelvollisuus tuli voimaan 1.8.2021. Oppivelvollisuuslain 2 §:n mukaan oppivelvollisuus päättyy, kun opiskelija täyttää 18 vuotta tai kun hän tätä ennen suorittaa toisen asteen tutkinnon (ylioppilastutkinto tai ammatillinen tutkinto) tai vastaavan koulutuksen ulkomailla.

Oppivelvollisuuden laajentamisen tarkoituksena oli turvata toisen asteen koulutuksen suorittamista ja varmistaa jokaiselle nuorelle mahdollisuus toisen asteen tutkinnon suorittamiseen. Uudistuksen tavoitteena oli kaventaa oppimiseroja ja lisätä koulutuksellista tasa-arvoa. Tavoitteiden taustalla vaikutti se, että toisen asteen opintojen puuttumisen ja niiden keskeyttämisen katsottiin lisäävän syrjäytymisriskiä. Uudistuksessa oppivelvollisuus ulotettiin 18 vuoden ikään, jolloin opiskelija tulee täysi-ikäiseksi. (HE 173/2020 vp).

Oppivelvollisuuslain 4 §:ssä säädetään oppivelvollisuuden suorittamisen eri tavoista perusopetuksen suorittamisvelvollisuuden jälkeen. Esimerkiksi työhön ja itsenäiseen elämään valmentava koulutus on tarkoitettu henkilöille, jotka sairauden tai vamman vuoksi tarvitsevat valmentavaa koulutusta ja vaativaa erityistä tukea ja joilla ei ole mahdollisuutta siirtyä tutkintotavoitteiseen koulutukseen valmentavan koulutuksen jälkeen.

Oppivelvollisuuslain säännöksiä on oppivelvollisuuden laajentamisen jälkeen tarkennettu toimeenpanossa havaittujen kehittämistarpeiden pohjalta. Keskeisimmät muutokset liittyvät 17-vuotiaiden oppivelvollisten ja opiskelutarkoituksessa Suomeen tulevien alaikäisten asemaan,

majoitus- ja matkakorvauksiin, kansanopistojen oppivelvollisuuskoulutuksen oppimateriaalilisään, siirtymävaiheen tiedonsaannin parantamiseen, opiskelupaikan osoittamiseen sekä opetuksen ja ohjauksen määrän valtakunnalliseen tietovarantoon (eHOKS) tallentamiseen. Lisäksi tehtiin muutamia muita säännöksiä selkeyttäviä muutoksia. Muutokset tulivat voimaan 1.8.2022. (HE 54/2022 vp).

Oppivelvollisuuslain 2 §:n mukaan oppivelvollisuus alkaa perusopetuslaissa (628/1998) tarkoitetun lukuvuoden alkaessa sinä vuonna, jona lapsi täyttää seitsemän vuotta. Pidennetty oppivelvollisuus tarkoittaa oppivelvollisuuden alkamista vuotta säädettyä aiemmin. Oppivelvollisuus ei pidenny perusopetuksen keskeltä tai lopusta.

Pidennetyn oppivelvollisuuden piiriin kuuluvat vaikeasti vammaiset lapset, jos perusopetuslaissa tarkoitetulle perusopetukselle säädettyjä tavoitteita ei lapsen vammaisuuden tai sairauden vuoksi ilmeisesti ole mahdollista saavuttaa yhdeksässä vuodessa. Myös vaikea sairaus voi olla syynä pidennettyyn oppivelvollisuuteen. Päätös pidennetystä oppivelvollisuudesta tehdään pääsääntöisesti ennen oppivelvollisuuden alkamista. Pidennetyn oppivelvollisuuden tarkoituksena on vahvistaa lapsen valmiuksia niin, että hän selviytyisi opiskelustaan perusopetuksessa mahdollisimman hyvin.

Valmisteltavan perusopetuslain uudistuksen yhteydessä ”pidennetyn oppivelvollisuuden” käsite on tarkoitus muuttaa oppivelvollisuuslaissa ”varhennetuksi oppivelvollisuudeksi”. Lausuntokierros päättyi 18.6.2024.¹ Hallituksen esitys on tarkoitus antaa eduskunnalle syksyllä 2024.

2.2.3 Elatusvelvollisuus

Lapsen elatuksesta annetun lain 1 §:n mukaan lapsella on oikeus riittävään elatukseen. Se käsittää lapsen kehitystason mukaisten aineellisten ja henkisten tarpeiden tyydyttämisen, lapsen tarvitseman hoidon ja koulutuksen sekä tästä aiheutuvat kustannukset. Lain 2 §:n mukaan vanhemmat vastaavat lapsen elatuksesta kykynsä mukaan. Vanhempien elatuskykyä arvioitaessa otetaan huomioon heidän ikänsä, työkykynsä ja mahdollisuutensa osallistua ansiotyöhön, käytettävissä olevien varojen määrä sekä heidän lakiin perustuva muu elatusvastuunsa. Vanhempien elatusvastuun laajuutta arvioitaessa otetaan huomioon myös lapsen kyky ja mahdollisuudet itse vastata elatuksestaan sekä seikat, joiden johdosta vanhemmille ei aiheudu lapsen elatuksesta kustannuksia tai ne ovat vähäiset.

Lapsen vanhemmat ovat elatusvelvollisia riippumatta siitä, ovatko he lapsensa huoltajia tai asuvatko he lapsen kanssa. Vanhempi on elatusvelvollinen silloinkin, kun hänellä ei ole oikeutta tavata lasta tai tapaamisoikeus on mahdollinen vain valvottuna. Sitoumus olla vaatimatta elatusapua lapselle on mitätön. Elatusvastuun voidaankin todeta olevan ns. ankaraa vastuuta.

Vanhempien elatusvelvollisuus päättyy pääsääntöisesti lapsen saavuttaessa täysi-ikäisyyden. Vanhemmat vastaavat lapsen koulutuksesta aiheutuneista kustannuksista myös sen jälkeen, kun lapsi on täyttänyt 18 vuotta, jos sen harkitaan olevan kohtuullista. Tällöin otetaan erityisesti huomioon koulutuksen kesto, siitä aiheutuvien kustannusten määrä sekä lapsen mahdollisuudet koulutuksen päätyttyä itse vastata koulutuksestaan aiheutuvista kustannuksista.

¹ <https://www.lausuntopalvelu.fi/FI/Proposal/Participation?proposalId=7a2b9127-b218-4f2d-9567-65d89c5690f0>

Vanhempien elatusvastuu riippuu heidän elatuskyvystään. Jos arvioidaan, ettei vanhemmalla ole elatuskykyä lainkaan, häntä ei voida velvoittaa suorittamaan elatusapua rahassa. Jos vanhemmat asuvat eri talouksissa, ja lapsen toisessa taloudessa asuvan vanhemman elatuskyky on arvioitu viranomaisen toimesta puutteelliseksi, voi lapsen kanssa asuva vanhempi hakea lapselle elatustukea Kansaneläkelaitoksesta. Myös jos lapsen kanssa eri taloudessa asuva vanhempi laiminlyö sovitun tai tuomioistuimen päättämän elatusavun, voidaan elatustuki myöntää. Elatustukea voidaan maksaa myös tilanteissa, joissa lapsi on syntynyt avioliiton ulkopuolella, eikä lapselle ole vahvistettu toista elatusvelvollista vanhempaa, tai lapsi on syntynyt äidin ja hänen naispuolisen kumppaninsa avioliittoon, mutta lapselle ei ole vahvistettu toista vanhempaa eikä äidin kumppani ole adoptoinut lasta.

2.2.4 Asiakkaan tukeminen kuntoutumisessa ja opiskelussa

Nuoren, joka on 16–17-vuotias, opiskelua ja ammatillista kuntoutumista tuetaan monin konkreettisin tavoin. Oppivelvollisuuden laajentumisen myötä toisella asteella koulutuksen järjestäjän vastuulla on mm. suunnitella yksilöllinen opintopolku yhdessä opiskelijan ja muiden tarvittavien tahojen kanssa. Koulutuksen järjestäjän vastuulla on myös ohjata opiskelijaa opintojen, jatko-opintojen ja urapolun suunnittelussa sekä seurata, että oppivelvollinen opiskelija edistää opintojaan henkilökohtaisen opiskelusuunnitelman tai henkilökohtaisen osaamisen kehittämissuunnitelman (HOKS) mukaan. Koulutuksen järjestäjän tulee myös suunnitella ja toteuttaa opiskelijan tarvitsemat tukitoimet, jotta opiskelija suoriutuu opinnoistaan suunnitellulla tavalla sekä olla yhteydessä opiskelijan huoltajaan tai muuhun lailliseen edustajaan, jos opinnot eivät edisty sovitusti. Lisäksi tarvittaessa oppivelvollinen ohjataan oppilaitoksen toimesta muiden tarkoituksenmukaisten palvelujen piiriin.

Ammatillisesta koulutuksesta annetun lain (531/2017) 5 luvussa säädetään opiskelijan opintojen henkilökohtaistamisesta. Henkilökohtaistamisen lähtökohtana on opiskelijan aiemmin hankitun osaamisen tunnistaminen ja tunnustaminen opintojen alkuvaiheessa sekä opintojen suunnitteleminen siten, että aiemmin opittu ja opiskelijan osaamistarpeet, valmiudet ja edellytykset huomioidaan opintojen aikataulutuksessa ja järjestämisessä. Nämä asiat merkitään koulutuksen aloittavalle opiskelijalle henkilökohtaiseen osaamisen kehittämissuunnitelmaan. Opiskelijalle laadittavalla henkilökohtaisen osaamisen kehittämissuunnitelmalla on merkitystä opiskelijan aiemmin osaamisen tunnistamisessa ja sen suunnittelemisessa, millaista osaamista opiskelija tarvitsee sekä miten sitä hankitaan eri oppimisympäristöissä. Henkilökohtaisen osaamisen kehittämissuunnitelmaa laadittaessa otetaan huomioon opiskelijan tavoitteet, urasuunnitelmat sekä aikaisempi osaaminen. Tavoitteena on suunnitella opiskelijan opintopolku niin, että kullakin opiskelijalla on mahdollisuus menestyä opinnoissa.

Ammatillisesta koulutuksesta annetun lain 44 §:n mukaan koulutuksen aloittavalle opiskelijalle laaditaan henkilökohtainen osaamisen kehittämissuunnitelma, johon kirjataan yksilölliset osaamisen tunnistamista, tunnustamista, hankkimista, kehittymistä ja osoittamista sekä ohjaus- ja tukitoimia koskevat tiedot siten kuin mainitussa laissa säädetään. Suunnitelmaan merkittävistä tiedoista säädetään tarkemmin valtioneuvoston asetuksella. Koulutuksen järjestäjä vastaa henkilökohtaisen osaamisen kehittämissuunnitelman laatimisesta ja päivittämisestä. Koulutuksen järjestäjän tehtävänä on, työvoimakoulutuksessa opiskelevia opiskelijoita lukuun ottamatta suunnitella kaikille opiskelijoille opiskelijan tavoitteiden sekä tunnistetun aiemmin hankitun osaamisen perusteella, suorittaako opiskelija koko tutkinnon vai tutkinnon osan tai osia, ellei tästä ole päätetty opiskelijaksi ottamista koskevassa päätöksessä.

Oppivelvollisuuslaissa tarkoitettulle oppivelvolliselle henkilökohtainen osaamisen kehittämissuunnitelma on laadittava siten, että suunnitelman mukainen ammatillisen tutkinnon suorittamisaika on enintään neljä vuotta.

Ammatillisesta koulutuksesta annetun lain 45 §:n mukaan koulutuksen järjestäjä laatii ja päivittää henkilökohtaisen osaamisen kehittämissuunnitelman yhdessä opiskelijan kanssa. Suunnitelman laadintaan ja päivittämiseen osallistuu koulutuksen järjestäjän nimeämä opettaja, opinto-ohjaaja tai tarvittaessa muu koulutuksen järjestäjän edustaja. Lisäksi koulutuksen järjestäjän kanssa yhteistyössä toimivat tahot osallistuvat henkilökohtaisen osaamisen kehittämissuunnitelman laadintaan ja päivittämiseen siltä osin, kuin suunnitelman mukainen osaamisen hankkiminen tai osoittaminen taikka ohjaus- ja tukitoimet perustuvat lain 30 §:ssä tarkoitettuun koulutuksen hankkimiseen taikka muuhun koulutuksen järjestäjän yhteistyöhön toisen ammatillisen koulutuksen järjestäjän, lukiokoulutuksen järjestäjän tai muiden toimijoiden kanssa.

Henkilökohtaisen osaamisen kehittämissuunnitelman ja sen muutokset hyväksyvät koulutuksen järjestäjä ja opiskelija sekä muut sen laatimiseen osallistuvat tahot siltä osin, kuin ne osallistuvat suunnitelman laadintaan ja päivittämiseen. Alaikäisen opiskelijan huoltajalla tai muulla laillisella edustajalla tulee olla mahdollisuus osallistua opiskelijan henkilökohtaisen osaamisen kehittämissuunnitelman laadintaan ja päivittämiseen.

Työnantaja tai muu työpaikan edustaja osallistuu henkilökohtaisen osaamisen kehittämissuunnitelman laadintaan ja päivittämiseen, jos koulutus järjestetään oppisopimuskoulutuksena tai koulutussopimukseen perustuvana koulutuksena taikka osaaminen osoitetaan työpaikalla. Jos työvoimakoulutukseen sisältyy työpaikalla tapahtuvaa osaamisen hankkimista, suunnitelman laadintaan voi osallistua myös työvoimaviranomaisen edustaja.

Ammatillisesta koulutuksesta annetun lain 64 §:n mukaan opiskelijalla on oikeus erityiseen tukeen, jos hän oppimisvaikeuksien, vamman, sairauden tai muun syyn vuoksi tarvitsee pitkäaikaista tai säännöllistä erityistä oppimisen ja opiskelun tukea tutkinnon tai koulutuksen perusteiden mukaisten ammatitaitovaatimusten tai osaamistavoitteiden saavuttamiseksi. Erityisellä tuella tarkoitetaan opiskelijan tavoitteisiin ja valmiuksiin perustuvaa suunnitelmallista pedagogista tukea sekä erityisiä opetus- ja opiskelijajärjestelyitä. Erityisen tuen antamisen tavoitteena on, että opiskelija saavuttaa tutkinnon tai koulutuksen perusteiden mukaisen ammattitaidon ja osaamisen. Erityistä tukea saavan opiskelijan osalta ammatillisen perustutkinnon perusteiden mukaista osaamisen arviointia voidaan mukauttaa laatimalla opiskelijalle yksilöllinen osaamisen arviointi. Osaamisen arviointia voidaan mukauttaa vain siinä määrin, kuin se on opiskelijan henkilökohtaiset tavoitteet ja valmiudet huomioon ottaen välttämätöntä. Erityisen tuen antamisen tavoitteena on lisäksi edistää opiskelijan kokonais kuntoutusta yhteistyössä kuntoutuspalveluiden tuottajien kanssa.

Oppivelvollisuuslain 12 §:ssä säädetään koulutuksen järjestäjän ohjaus- ja valvontavastuusta. Pykälän 1 momentin mukaan koulutuksen järjestäjän ohjaus- ja valvontavastuu alkaa, kun oppivelvollinen on aloittanut opintonsa koulutuksen järjestäjän opiskelijana. Koulutuksen järjestäjän ohjaus- ja valvontavastuu päättyy, kun oppivelvollisen opiskeluoikeus tai oppivelvollisuus päättyy. Pykälän 3 ja 4 momenttien mukaan koulutuksen järjestäjän on seurattava oppivelvollisen opintojen edistymistä ja ilmoitettava oppivelvollisen huoltajalle ja muulle lailliselle edustajalle, jos oppivelvollinen ei suorita opintojaan opiskelusuunnitelmansa mukaisesti. Jos oppivelvollinen on oikeissa keskeyttää opintonsa, koulutuksen järjestäjän on selvítettävä yhdessä oppivelvollisen ja hänen huoltajansa tai muun laillisen edustajansa kanssa mahdollisuudet suorittaa opintoja muussa oppimisympäristössä tai hakeutua muuhun koulutukseen. Tarvittaessa vaihtoehdot selvitetään yhteistyössä toisen koulutuksen järjestäjän kanssa. Edellä 3 ja 4 momentissa tarkoitetuissa tilanteissa koulutuksen järjestäjän on lisäksi selvítettävä oppivelvollisen saamien koulutuksen järjestäjän tukitoimien riittävyys sekä

tarvittaessa ohjattava oppivelvollinen hakeutumaan muiden tarkoituksenmukaisten palveluiden piiriin.

Nuoren kuntoutusrahaa varten opiskelijalle tulee olla laadittuna henkilökohtainen opiskelu- ja kuntoutumissuunnitelma. Suunnitelman laatiminen on hyvinvointialueen vastuulla kuntoutuslain 20 §:n 3 momentin mukaisesti. Laatiminen tulee tehdä yhdessä nuoren ja hänen huoltajiensa tai muun laillisen edustajansa kanssa. Tarvittaessa suunnitelman laatimiseen osallistuu muita asiantuntijaviranomaisia. Usein suunnitelman laatimiseen osallistuu se oppilaitos, jossa nuori opiskelee.

Sairausvakuutuslaissa säädetään sairauspäivärahan saajia koskien Kansaneläkelaitoksen velvollisuudesta selvittää henkilön kuntoutustarve tietyissä tilanteissa. Tarkoituksena on tukea työhön tai opiskeluun paluuta. Edellä sairauspäivärahaetuuden nykytilaa kuvaavassa jaksossa kerrotun mukaisesti Kansaneläkelaitoksen tulee tarvittaessa selvittää vakuutetun kuntoutustarve, viimeistään kuitenkin silloin, kun vakuutetun sairauspäivärahan ja osasairauspäivärahan enimmäisaikoihin luettavien päivien lukumäärä ylittää 60 päivää. Kansaneläkelaitoksen on lisäksi tarvittaessa selvittävä vakuutetun kuntoutustarve, kun vakuutetun sairauspäivärahan ja osasairauspäivärahan enimmäisaikoihin luettavien päivien lukumäärä ylittää 150 tai 230 päivää. Keskimäärin sairauspäivärahoikeus omavastuuajaksi mukaan luettuna on ollut 16–17-vuotiailla keskimäärin 77 päivää. Näin ollen voidaan todeta, että vain osa sairauspäivärahan saajista on käytännössä ollut kuntoutusmahdollisuuksien selvittämisen piirissä ja toisaalta osalle kuntoutusmahdollisuuksien selvittämisen toimenpiteitä on ollut useampia.

Kuntoutusmahdollisuuksia voidaan selvittää myös ilman että henkilöllä on oikeutta sairauspäivärahaan. Terveystieteiden tutkimuskeskuksen (1326/2010) 29 §:n perusteella hyvinvointialueen on järjestettävä potilaan sairaanhoitoon liittyvä lääkinällinen kuntoutus, johon kuuluvat muun muassa kuntoutusneuvonta ja -ohjaus, potilaan toiminta- ja työkyvyn sekä kuntoutustarpeen arviointi sekä kuntoutustutkimus, jonka avulla selvitetään potilaan kuntoutusmahdollisuuksia. Hyvinvointialue vastaa myös potilaan lääkinällisen kuntoutuksen suunnittelusta. Lääkinällisen kuntoutuksen tarve, tavoitteet ja sisältö on määriteltävä kirjallisessa yksilöllisessä kuntoutussuunnitelmassa. Lain 30 §:n mukaan, jos henkilö tarvitsee kuntoutusta, jota ei ole säädetty hyvinvointialueen tehtäväksi, hyvinvointialueen tehtävänä on huolehtia siitä, että asianomaiselle annetaan tietoja muista kuntoutusmahdollisuuksista. Henkilö on ohjattava tarpeen mukaan Kansaneläkelaitoksen, työvoima- tai opetusviranomaisen tai muun palvelujen järjestäjän palvelujen piiriin yhteistyössä näitä palveluja järjestävien tahojen kanssa. Palvelujen yhteensovittaminen muiden kuntoutusta antavien tahojen kanssa määritellään potilaan yksilöllisessä kuntoutussuunnitelmassa.

Sosiaalihuollolla on lainsäädännössä määritellyt vastuut kuntoutuksen tarpeen arvioinnissa. Sosiaalihuoltolain 36 §:n mukaisella palvelutarpeen arvioinnilla arvioidaan yhteistyössä asiakkaan ja tarvittaessa hänen omaistensa ja läheistensä sekä muiden toimijoiden kanssa, onko henkilöllä sosiaalihuollon palvelujen tai tuen tarvetta. Palvelutarpeen arviointia on täydennettävä asiakkaalle laadittavalla asiakassuunnitelmalla tai muulla vastaavalla suunnitelmalla, jollei suunnitelman laatiminen ole ilmeisen tarpeetonta. Palvelutarpeen arvioinnissa voidaan arvioida esimerkiksi henkilön tarvetta sosiaaliseen kuntoutukseen. Sosiaalihuoltolain 17 §:n mukaisella sosiaalisella kuntoutuksella tarkoitetaan sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen keinoin annettavaa tehostettua ja tavoitteellista tukea sosiaalisen toimintakyvyn ja elämänhallinnan parantamiseksi tai ylläpitämiseksi, syrjäytymisen ehkäisemiseksi ja vähentämiseksi sekä osallisuuden edistämiseksi. Sosiaalisen kuntoutuksen palvelu on asiakkaalle lähtökohtaisesti maksutonta.

Kansaneläkelaitos järjestää ammatillista kuntoutusta kuntoutuslain mukaisesti. Ammatillinen kuntoutus voidaan myöntää 16-vuotiaasta alkaen. Ammatillisena kuntoutuksena Kansaneläkelaitos voi myöntää 16–17-vuotiaille ammatillista kuntoutuspalvelusta, työkokeilua, työhönvalmennusta, koulutuskokeilua, tukea koulutukseen sekä apuvälineitä opiskeluista suoriutumiseksi. Kansaneläkelaitos tukee ammatillisena kuntoutuksena koulutusta silloin, kun kuntoutuslaissa säädetty myöntämisedellytykset täyttyvät.

Jos nuorelle on myönnetty Kansaneläkelaitoksen ammatillinen kuntoutus koulutusta varten, hänelle voidaan lähtökohtaisesti korvata ammatillisesta kuntoutuksesta aiheutuvat tarpeelliset ja kohtuulliset kustannukset siten kuin kuntoutuslain 14 §:ssä tarkemmin säädetään. Koulutus päätöksen perusteella nuorelle korvataan tarpeelliset ja kohtuulliset varsinaiset opiskelukustannukset ja koti- ja opiskelupaikkakunnan väliset matkakustannukset. Varsinaisia opiskelukustannuksia ovat koulutarvikekustannukset (koulutarvikemääräraha), lukukausi-, opinto-, kurssi-, kirjaamis- ja terveydenhuollon ammattihenkilöiden rekisteröintimaksut sekä muut vastaavat opiskelukustannukset, kansanopistojen viikkomaksut, majoituskustannukset lyhyiden koulutusjaksojen ajalta sekä muut mahdolliset välttämättömät kustannukset. Jos nuori opiskelee oppivelvollisuuden piiriin kuuluvissa toisen asteen maksuttomassa koulutuksessa, hänelle ei lähtökohtaisesti synny koulutuksesta kustannuksia. Näin ollen oppivelvollisuuden piiriin kuuluvassa maksuttomassa koulutuksessa oleville opiskelijoille ei makseta koulutus päätöksen perusteella koulutarvikemäärärahaa. Maksuttomassa koulutuksessa ei aiheudu myöskään muita koulutuskuluja (esimerkiksi kampaajaopiskelijan välineet, hygieniapassi jne.), joita normaalisti Kansaneläkelaitos korvaisi koulutus päätöksen perusteella koulutuskuluina.

Kansaneläkelaitos korvaa nuorelle Kansaneläkelaitoksen ammatilliseen kuntoutukseen osallistumisesta aiheutuneet tarpeelliset ja kohtuulliset matkakustannukset siten kuin sairausvakuutuslaissa säädetään. Kansaneläkelaitos korvaa opiskeluun liittyvinä koti- ja opiskelupaikkakunnan välisinä matkakustannuksina lukukauden alussa (meno) ja lopussa (paluu) tehdyt matkat. Lisäksi Kansaneläkelaitos voi korvata yhden kerran kuukaudessa tehdyn koti- ja opiskelupaikkakunnan välisen edestakaisen matkan. Nuorella ja hänen saattajallaan on oikeus myös yöpymisrahaan muissa ammatillisen kuntoutuksen palveluissa, mutta ei ammatillisena kuntoutuksena myönnettyssä koulutuksessa. Yöpymisraha voidaan maksaa, jos nuori on kuntoutuksen aloitusajan tai liikenneolosuhteiden vuoksi joutunut yöpymään matkalla kuntoutukseen ja hänelle on todistettavasti aiheutunut yöpymisestä kustannuksia.

2.2.5 Eräistä sosiaalipalveluista

2.2.5.1 Lasten ja perheiden sosiaalipalvelut

Vuonna 2015 voimaan tullut sosiaalihuoltolaki (1301/2014) on sosiaalihuollon toimintaa sääntelevä yleislaki, jossa säädetään muun muassa lakisääteisistä, hyvinvointialueen järjestämisvastuulle kuuluvista sosiaalipalveluista. Lain tarkoituksena on tarpeenmukaisten, riittävien ja laadukkaiden sosiaalipalvelujen saamisen turvaaminen yhdenvertaisin perustein. Laki koskee kaikkia asiakkaita heidän iästään riippumatta. Sosiaalihuollon erityislaeissa säädetään muun muassa toimeentulotuesta, vammaispalveluista sekä lastensuojelusta.

Lapsiperheiden palveluista valtaosa on sosiaalihuoltolain mukaisia yleisiä palveluja. Sosiaalihuollon yleispalveluissa painopiste on sosiaalisten ongelmien ehkäisemisessä ja varhaisen tuen tarjoamisessa. Lapsiperheiden palvelut sisältävät matalan kynnyksen peruspalveluja, joilla pyritään tukemaan lasten kasvua ja kehitystä sekä vanhemmuutta varhaisessa vaiheessa. Lapsiperheiden palveluina on järjestettävä muun muassa sosiaalityötä ja -ohjausta, perhetyötä, lapsiperheiden kotipalvelua sekä kasvatus- ja perheneuvontaa. Lisäksi

muina sosiaalipalveluina voidaan järjestää erityistä tukea tarvitsevalle lapselle tai hänen perheelleen vertaisryhmätoimintaa sekä tukihenkilö tai -perhe. Lasten ja perheiden osalta sosiaalihuollon palvelutehtäviin kuuluvat myös perheoikeudelliset palvelut.

Silloin kun yleispalveluilla ei pystytä riittävästi tukemaan sosiaalihuollon asiakasta, hänelle voidaan antaa sosiaalihuollon erityispalveluja. Näihin kuuluvat muun muassa lastensuojelun palvelut sekä vammaispalvelut. Sosiaalihuollon erityispalvelut täydentävät sosiaalihuollon yleispalveluita. Sosiaalihuoltolain 2 § edellyttää, että pohdittaessa, mikä asiakkaan tilanteeseen soveltuva sääntely tulee sovellettavaksi, on aina valittava ne säännökset, jotka parhaiten toteuttavat asiakkaan etua. Asiakkaan ja lapsen etua säännellään erityisesti sosiaalihuoltolain 4 ja 5 §:ssä.

Lasten ja perheiden oikeutta tarvitsemaansa tukeen säännellään sosiaalihuoltolain 13 §:ssä. Lapsella ja hänen perheellään on oikeus saada viipymättä lapsen terveyden tai kehityksen kannalta välttämättömät sosiaalipalvelut. Palveluja on järjestettävä tarvittavassa laajuudessa niinä vuorokauden aikoina, joina niitä tarvitaan. Palvelujen on tuettava vanhempia, huoltajia ja muita lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia henkilöitä lapsen kasvatuksessa ja huolenpidossa.

Lapsi- ja perhekohtaisella lastensuojelulla on viimesijainen vastuu lapsen hyvinvoinnin turvaamisesta. Lapsi- ja perhekohtaiseen lastensuojeluun kuuluvat lastensuojelulain 3 §:n mukaisesti lastensuojelun avohuolto, lapsen kiireellinen sijoitus ja huostaanotto sekä niihin liittyvä sijaishuolto sekä jälkihuolto.

2.2.5.2 Vammaispalvelut

Vammaispalveluja järjestetään 1.1.2025 alkaen uuden vammaispalvelulain (675/2023) mukaisesti niille henkilöille, jotka täyttävät laissa määritetyt kriteerit. Sosiaalihuoltolaki on sosiaalihuollon yleislaki. Vammaispalvelulaki on erityislaki ja siten toissijainen sosiaalihuoltolakiin nähden. Vammaispalvelulain mukaisia palveluja järjestetään siis silloin, kun sosiaalihuoltolain mukaisilla ensisijaisilla palveluilla ei pystytä riittävästi vastaamaan henkilön palvelutarpeeseen. Uuden lain tarkoituksena on vahvistaa vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta, itsenäistä elämää ja osallisuutta.

Uusi vammaispalvelulaki sisältää laajan palveluvalikoiman, mikä mahdollistaa henkilön yksilöllisiin tarpeisiin vastaavan palvelukokonaisuuden muodostamisen. Lain perusteella myönnettäviä palveluja ovat muun muassa valmennus, henkilökohtainen apu, erityinen osallisuuden tuki, tuettu päätöksenteko, vaativa moniammatillinen tuki, asumisen tuki ja sitä täydentävät lapsen asumisen tukea koskevat säännökset, lyhytaikainen huolenpito, päivätoiminta ja liikkumisen tuki.

Asumisen tuen palvelu voidaan järjestää yksittäiseen asuntoon tai ryhmämuotoisesti toteutettuun asumiseen. Palvelun tarkoitus on, että vammaisen henkilö voi asua mahdollisimman itsenäisesti silloinkin, kun hän tarvitsee apua tai tukea asumisessa. Lapsen asumisen tuki järjestetään aina ensisijaisesti kotiin, jossa hän asuu perheensä kanssa. Lapsen asumisen tuki voidaan järjestää vammaispalveluna kodin ulkopuolella vain, jos lapsen ei ole mahdollista asua kotona oman perheensä kanssa lapselle ja hänen perheelleen järjestetystä yksilöllisestä avusta ja tuesta huolimatta.

Vammaispalvelulain mukaiset palvelut ovat lähtökohtaisesti maksuttomia. Palvelujen maksuista ja maksuttomuudesta säädetään sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetussa laissa (734/1992, jäljempänä asiakasmaksulaki).

Uuden vammaispalvelulain soveltamisalan tarkentamista koskeva hallituksen esitys on tarkoitus antaa eduskunnalle alkusyksystä 2024. Hyväksytyin vammaispalvelulain soveltamisalan tarkentamisen tavoitteena on säilyttää vammaispalvelulaki erityislakina, turvata vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutuminen ja palveluiden saatavuus sekä hyvinvointialueiden mahdollisuus rahoittaa uudistus.

Lausuntokierrokselle lähetetty soveltamisalan tarkentamista koskeva esitys sisältää ehdotuksen, jonka mukaan sosiaalihuoltolain asiakkaan etua koskevaa säännöstä (4 §) selkeytettäisiin siten, että palvelusta perittävä maksu ei vaikuttaisi säännöksessä tarkoitettuun asiakkaan edun arviointiin. Tarkoituksena on selkeyttää lain tasolla, että palvelujen myöntäminen perustuisi palvelutarpeen arviointiin, eikä palvelujen maksuttomuus ohjaisi sitä, minkä lain mukaisia palveluja asiakkaalle myönnetään.

Lisäksi vammaisen henkilön välttämättömien etujen turvaamiseksi yksittäistapauksessa esityksessä ehdotettaisiin vammaispalvelulain soveltamisalasäännökseen lisättäväksi säännös, jolla veloitettaisiin hyvinvointialue ottamaan huomioon sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain maksun perimättä jättämistä ja alentamista koskeva säännös (11 §) nykyistä laajemmin tilanteessa, jossa maksun määrääminen voisi yksittäisessä tilanteessa johtaa vammaisen henkilön palveluiden vastaanottamisen vaarantumiseen. Säännös olisi vammaisen henkilön asemaa turvaava erityinen suojasäännös. Se soveltuisi tilanteisiin, joissa palvelutarpeen arvioinnissa todettaisiin, että ensisijaisessa lainsäädännössä tarkoitettut palvelut ovat riittäviä ja sopivia vastaamaan vammaisen henkilön avun ja tuen tarpeeseen. Koska ensisijaiset palvelut voivat olla maksullisia, säännös täydentäisi asiakasmaksulain asiakasmaksujen alentamista ja poistamista koskevaa sääntelyä.

2.2.5.3 Kehitysvammaisten henkilöiden työtoiminta

Kehitysvammaisten henkilöiden työtoiminnasta säädetään 1.1.2025 voimaan tulevan vammaispalvelulain (675/2023) 27 §:ssä. Lainkohdan mukaan kehitysvammaisten erityishuollosta annetussa laissa (519/1977) tarkoitettulla kehitysvammaisella henkilöllä on oikeus osallistua työtoimintaan, jos osittain voimaan jätetyn sosiaalihuoltolain (710/1982) 27 e §:n perusteella järjestetty työtoiminta tai 27 d §:n mukainen työllistymistä tukeva toiminta eivät vastaa kehitysvammaisen henkilön yksilöllisiin tarpeisiin.

Vammaispalvelulain mukaisen työtoiminnan tarkoituksena on tukea kehitysvammaisen henkilön toiminta- ja työkykyä sekä edistää hänen pääsyään työelämään. Työtoiminnalla tuetaan kehitysvammaisen henkilön omia vahvuuksia työelämään osallistumisessa.

Työtoimintaan osallistuvalla kehitysvammaisella henkilöllä on vammaispalvelulain mukaan oikeus saada maksuttomat matkat työtoimintaan, jos hänellä on erityisiä vaikeuksia liikkumisessa eikä hän pysty itsenäisesti käyttämään julkista joukkoliikennettä ilman kohtuuttoman suuria vaikeuksia.

Työtoimintaa järjestetään myös kehitysvammaisten erityishuollosta annetun lain nojalla. Tämän lain työtoimintaa koskevia säännöksiä on kuitenkin muutettu niin, että niissä 1.1.2025 lukien viitataan edellä mainittuihin vammaispalvelulain ja vuoden 1982 sosiaalihuoltolain työtoimintaa koskeviin lainkohtiin.

Lakisäateisten palvelujen lisäksi hyvinvointialueilla voi olla myös muuta työllistymistä tukevaa palvelutoimintaa. Esimerkiksi erilaisissa hankkeissa on kehitetty ”Sijoita ja valmenna” -malliin (IPS -malliin) perustuvaa laatu- ja palvelu-työhönvalmennusta, jossa asiakkaalle etsitään hänelle sopiva työpaikka ja häntä tuetaan työssä. Tässä mallissa asiakas saa palkan työstään.

2.2.6 Asiakasmaksuja koskevan sääntelyn peruseriaatteet sekä eräiden keskeisten palvelujen maksut

2.2.6.1 Yleistä

Hyvinvointialueen, Helsingin kaupungin ja HUS-yhtymän (joihin kaikkiin jäljempänä yhteisesti viitataan termillä hyvinvointialueet) mahdollisuudesta periä sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuja säädetään asiakasmaksulaissa sekä sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetussa asetuksessa (912/1992, jäljempänä asiakasmaksuasetus).

Asiakasmaksuja koskeva sääntely rakentuu kahden keskeisen periaatteen varaan. Lähtökohtana on ensinnäkin se, että mikäli jotain palvelua ei ole laissa säädetty maksuttomaksi, siitä voidaan periä maksu. Lisäksi asiakasmaksulaissa säädetään siitä, että perittävä maksu voi olla enintään palvelun tuottamisesta aiheutuvien kustannusten suuruisen. Hyvinvointialueilla on harkintavalta sen suhteen, minkä suuruisen maksun ne perivät palveluista, joita ei ole laissa säädetty maksuttomiksi. Hyvinvointialueet voivat myös päättää olla perimättä maksuja. Jos palvelusta perittävä enimmäismaksu on määritelty laissa tai asetuksessa, hyvinvointialueen perimä maksu ei saa ylittää tätä.

Asiakasmaksulaissa ja -asetuksessa säädetään useiden eri palvelujen maksuista myös edellä esitettyjä peruseriaatteita yksityiskohtaisemmin. Lisäksi asiakasmaksulaissa on säännöksiä niistä palveluista, jotka ovat maksuttomia sekä yleissäännöksiä muun muassa maksun perimättä jättämisestä ja maksukatosta. Sääntelyn lähtökohtana on, että asiakasmaksut ovat joko tasasuuruisia eli kaikille asiakkaille yhtä suuria tai tulosidonnaisia eli maksukyvyyn mukaan määräytyviä. Asiakasmaksulainsäädännössä on myös säännöksiä, jotka oikeuttavat perimään palvelusta tai tiettyihin palveluihin liittyvästä ylläpidosta kohtuullisen maksun.

Asiakasmaksulainsäädännössä on erilaisia asiakasta suojaavia säännöksiä. Asiakasmaksulaissa ja -asetuksessa on esimerkiksi määritelty useita palveluja kokonaan tai osittain maksuttomiksi sekä säädetty tiettyjen maksujen euromääräisistä enimmäismääristä. Tiedyt palvelut on määritelty maksukattoa kerryttäviksi. Maksukattoa kerryttävät esimerkiksi ne terveydenhuollon palvelut, joista peritään tasasuuruisia maksuja (hammasteknisiä kuluja lukuun ottamatta) sekä lyhytaikainen sosiaalihuollon laitospalvelu. Kun maksukatto täyttyy, sen piiriin kuuluvat palvelut ovat pääsääntöisesti maksuttomia asiakkaalle. Maksukatto on kalenterivuosi-kohtainen ja sen suuruus on 762 euroa vuonna 2024. Alaikäisen asiakkaan käyttämistä palveluista perityt maksut voidaan ottaa huomioon yhdessä hänen huoltajansa kanssa. Tämä tarkoittaa sitä, että maksut voidaan laskea yhteen ja maksukatton niistä täytyttyä palvelut annetaan sekä huoltajalle että lapselle maksutta.

Asiakkaan suojaamiseen liittyy myös se, että sosiaalihuollon palveluista määrätty maksu sekä terveydenhuollon palveluista (käytännössä pitkäaikaisesta laitoshoidosta) määrätty tulosidonnainen maksu on jätettävä perimättä tai sitä on alennettava siltä osin kuin maksun periminen vaarantaa henkilön tai perheen toimeentulon edellytyksiä tai henkilön lakisääteisen elatusvelvollisuuden toteuttamista. Näissä tilanteissa hyvinvointialueilla on velvollisuus jättää maksu perimättä tai huoventaa maksua. Lisäksi hyvinvointialueet voivat päättää olla perimättä tai alentaa perittäviä maksuja myös muista palveluista. Maksujen huoventaminen tai perimättä jättäminen on ensisijaista toimeentulotukeen nähden, vaikka kyseisiin maksuihin voi myös saada toimeentulotukea. Lisäksi maksujen perimiseen vaikuttavat asiakasmaksuasetuksen säännökset siitä, kuinka monelta käyntikerralta tietyissä palveluissa voidaan periä maksuja. Jos hyvinvointialue esimerkiksi perii terveyskeskuslääkärin käynneistä käyntimaksun eikä

vuosimaksua, mikä on selvästi yleisin käytäntö, käyntimaksu voidaan periä enintään kolmelta käyntikerralta vuodessa.

Useat sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut ovat asiakasmaksulain nojalla maksuttomia. Esimerkiksi lastensuojelulaissa tarkoitettu lasten ja nuorten huolto on laitoshoidon lukuun ottamatta maksutonta, samoin kuin vammaispalvelut pääsääntöisesti. Moniin vammaispalveluihin liittyvästä ylläpidosta voidaan kuitenkin periä kohtuullinen maksu. Ylläpidossa on kyse sellaisista palveluista, tarvikkeista tai välineistä, joista aiheutuu kustannuksia henkilön vammaisuudesta riippumatta. Ylläpitoon kuuluvat esimerkiksi ateriamaksut.

2.2.6.2 Tasasuuruiset ja tulosidonnaiset maksut

Erityisesti monille terveydenhuollon palveluille on asiakasmaksuasetuksessa määritelty tasasuuruinen euromääräinen maksu, jota korkeampaa maksua hyvinvointialueet eivät voi periä. Tasasuuruiset maksut ovat siten lähtökohtaisesti kaikille samat eli ne eivät perustu esimerkiksi tuloihin tai perhesuhteisiin. Tällä hetkellä esimerkiksi terveyskeskuslääkärin vastaanotolla käynnistä voidaan periä enintään 23 euron käyntimaksu enintään kolmelta käyntikerralta vuodessa. Muun muassa kyseistä maksua on kuitenkin tarkoitettu asetusmuutoksella korottaa vuoden 2025 alusta. Asetusmuutosehdotus on ollut lausuntokierroksella ja lausuntokierros on päätynyt 9.8.2024,² Terveydenhuollon tasasuuruiset maksut kerryttävät vuotuista maksukattoa (hammasteknisiä kustannuksia lukuun ottamatta).

Asiakkaan maksukyvyyn mukaan määräytyvien tulosidonnaisten asiakasmaksujen kannalta keskeisiä säännöksiä ovat asiakasmaksulain 7 b, 7 c ja 10 e §. Yleisesti ottaen tulosidonnaiset maksut määräytyvät prosenttiosuutena laskennan pohjana käytettävistä tuloista. Näissä palveluissa myös henkilön perhesuhteet – ja osassa palveluita myös saadun palvelun määrä – vaikuttavat maksun määrään. Laissa säädetään siitä, mitä maksun laskennan pohjana käytettäviin tuloihin luetaan kuuluvaksi.

2.2.6.3 Sosiaalihuoltolain mukaiset asumispalvelut

Sosiaalihuoltolain mukaisilla asumispalveluilla tarkoitetaan tilapäistä asumista, tuettua asumista, yhteisöllistä asumista ja ympärivuorokautista palveluasumista. Tuettu asuminen on sosiaalihuoltolain mukaan itsenäistä asumista, jota tuetaan sosiaaliohjauksella. Sosiaaliohjaus on asiakasmaksulain mukaan maksuton palvelu, joten asiakkaalta ei peritä maksua itse ohjauksesta. Asiakkaalta voidaan kuitenkin periä maksu muista hänen tarvitsemistaan palveluista, kuten tukipalveluista tai tilapäisestä kotiin annettavasta palvelusta. Näistä asiakkaalta voidaan lain mukaan periä kohtuullinen maksu.

Yhteisöllisellä asumisella tarkoitetaan hyvinvointialueen järjestämää asumista esteettömässä ja turvallisessa asumisyksikössä, jossa henkilön hallinnassa on hänen tarpeitaan vastaava asunto ja jossa asukkaille on tarjolla sosiaalista kanssakäymistä edellyttävää toimintaa. Yhteisöllisessä asumisessa maksut määräytyvät sen mukaan, mitä palveluja asiakas tarvitsee. Jos asiakas esimerkiksi saa kotihoitoa tai muuta jatkuvaa ja säännöllistä kotona annettavaa palvelua vähintään kerran viikossa vähintään kahden kuukauden ajan, palvelusta voidaan periä maksu, joka määräytyy palvelupäätöksen mukaisten palvelutuntien määrän, asiakkaan maksukyvyyn ja perheen koon mukaan. Vammaisuuksista tulona huomioidaan eläkettä saavan hoitotuki.

² <https://www.lausuntopalvelu.fi/FI/Proposal/Participation?proposalId=b2ee3e88-fa7f-4aef-add6-c500a6743972>

Yhteisöllisessä asumisessa asiakkaalle järjestetään sosiaalista kanssakäymistä edistävää toimintaa, josta asiakkaalta voidaan periä kohtuullinen maksu.

Ympäri vuorokautista palveluasumista järjestetään henkilölle, joka tarvitsee päivittäin vuorokaudenajasta riippumatta jatkuvaa hoitoa ja huolenpitoa tai vaativaa ammatillista hoitoa, joiden järjestäminen kotihoitona, omaishoitona, perhehoitona tai muulla tavalla ei ole mahdollista tai asiakkaan edun mukaista. Ympäri vuorokautista palveluasumista pidetään pitkäaikaisena, jos palvelun arvioidaan kestävän tai se on tosiasiallisesti kestänyt vähintään kolme kuukautta. Pitkäaikaisessa ympäri vuorokautisessa palveluasumisessa asiakasmaksu on 85 prosenttia henkilön nettona saamista kuukausituloista, kuitenkin siten, että asiakkaan käyttöön tulee kuukausittain jäädä käyttövara, joka on 15 prosenttia asiakkaan nettotuloista ja aina vähintään laissa säädetty määrä (182 euroa kuukaudessa vuonna 2024). Tuloista tehdään lisäksi eräitä asiakasmaksulain 10 c ja 10 d §:issä määriteltyjä vähennyksiä (muun muassa asiakkaalle pitkäaikaisesta ympäri vuorokautisesta palveluasumisesta aiheutuvien kohtuullisten asumismenojen, asiakkaan mahdollisen elatusvelvollisuuden sekä asiakkaan käyttämien sairausvakuutuslain mukaan korvattavien lääkkeiden perusteella). Tuloina, joiden perusteella maksu määrätään, otetaan huomioon muun muassa vammaistuki ja eläkettä saavan hoitotuki. Asiakasmaksun määräytymisestä tilanteissa, joissa asiakas on juuri ennen palvelun alkamista asunut yhteistaloudessa avo- tai aviopuolisonsa kanssa, on säädetty erikseen. Ympäri vuorokautisen palveluasumisen maksusta silloin, kun asuminen ei ole pitkäaikaista, ei ole erikseen säädetty. Näissä tilanteissa maksu voi asiakasmaksuja koskevan sääntelyn pääsäännön mukaisesti olla enintään palvelun tuottamisesta aiheutuvien kustannusten suuruinen.

2.2.6.4 Vammaispalvelulain mukainen asumisen tuki

Lapselle hänen kotonaan järjestetty vammaispalvelulain mukainen asumisen tuki on maksutonta. Lapselle kodin ulkopuolella järjestetty vammaispalvelulain mukainen asumisen tuki sen sijaan on asiakasmaksulain nojalla maksullinen palvelu. Maksun muodostumisessa otetaan huomioon lapsen vanhempien elatuskyky sekä lapsen omat tulot. Maksu voi olla enintään 500 euroa kuukaudessa.

2.2.6.5 Lapsiperheiden sosiaalipalvelut

Lapsiperheille järjestettävien sosiaalipalvelujen kirjo on laaja. Lapsiperheiden sosiaalipalveluihin kuuluvat muun muassa lapsiperheille järjestettävä sosiaalityö ja -ohjaus, perhetyö, lapsiperheen kotipalvelu sekä kasvatusta ja perheneuvontaa. Kyseiset tässä erikseen mainitut palvelut ovat pääosin maksuttomia. Lapsiperheen kotipalveluista voidaan kuitenkin periä maksu. Tämä voi määräytyä tilapäisen kotona annettavan palvelun maksuna tai säännöllisen kotona annettavan palvelun maksuna.

Lastensuojelulaissa tarkoitettu lasten ja nuorten huolto on, laitoshoidon lukuun ottamatta, asiakkaalle maksutonta.

Asiakasmaksulainsäädännössä on säädetty lastensuojelun avohuollon tukitoimena, sijaishuoltona tai jälkihuoltona annettavan perhehoidon, laitoshuollon ja asumispalvelujen maksuista. Nämä maksut voivat muodostua yhtäältä lapsen vanhempien tuloista perittävästä maksusta, joka voi vastata enintään elatustukilain (704/1975) mukaista elatustukea (enintään 196,02 euroa kuukaudessa vuonna 2024) sekä toisaalta lapsen tuloista perittävästä maksusta. Lapsen tuloista voidaan maksuna periä ensinnäkin lapsen saama elatusapu. Lisäksi maksua voidaan periä muun muassa lapsen saamista avustuksista. Lapsen tuloista perittävälle maksulle on asiakasmaksuasetuksessa määritetty yläraja, joka on hieman yli 2 048 euroa.

2.2.6.6 Erityishuolto

Kehitysvammaisten erityishuolto on asiakasmaksulain nojalla maksutonta. Lisäksi tahdosta riippumattomaan erityishuoltoon sekä sitä edeltävään tutkimukseen määrätyn henkilön kuljetus on säädetty asiakasmaksulaissa maksuttomaksi.

Kehitysvammaisten erityishuoltoon liittyvästä ylläpidosta voidaan kuitenkin asiakasmaksulain mukaan periä kohtuullinen maksu. Tästä maksusta on asiakasmaksuasetuksessa säädetty tarkemmin niiden tilanteiden osalta, joissa erityishuoltoa annetaan laitoksessa. Lyhytaikaisessa laitoshoidossa ylläpitomaksu on asiakasmaksuasetuksen 12 §:n mukainen. Pitkäaikaisessa laitoshoidossa ylläpitomaksu puolestaan määräytyy asiakasmaksulain 7 c §:n mukaan eli maksu on sama kuin pitkäaikaisessa ympärivuorokautisessa palveluasumisessa sillä erotuksella, että asiakkaalle turvattavan käyttövaran suuruus on eri suuruinen (122 euroa kuukaudessa vuonna 2024).

2.3 Nykytilan arviointi

2.3.1 Etuuksien ikärajat – yhteisiä näkökohtia

Kun lakisääteistä oppivelvollisuutta on laajennettu, kansaneläkkeen, takuueläkkeen, sairauspäivärahan ja Kansaneläkelaitoksen kuntoutusrahaetuuksien myöntämisen alaikäraja on jäänyt oppivelvollisuuden pääsääntöistä päättymisikää matalammaksi. Myös vammaisetsuusjärjestelmän sisäinen ikäraja poikkeaa oppivelvollisuuden päättymisiäst.

Oppivelvollisuuden laajentaminen on perustunut muun muassa tarpeeseen vastata työelämän kasvaneisiin koulutus- ja osaamisvaatimuksiin. Sama kehitys on heikentänyt kouluttamattomien ja matalasti koulutettujen asemaa työelämässä. Myös alaikäisen nuoren edellytykset elättää itseään työskentelemällä ovat yleensä aiempaa rajallisemmat, riippumatta nuoren yksilöllisestä terveydentilasta tai työkyvystä. Alaikäisen nuoren ei myöskään lähtökohtaisesti oleteta pystyvän elättämään itseään, vaan nuorella on laissa säädetty oikeus saada riittävä elatus vanhemmiltaan, kunnes hän täyttää 18 vuotta. Samalla oppivelvollisuuden jatkuminen 18 ikävuoteen saakka merkitsee vaatimusta siitä, että nuori aiempaa pidempään panostaa omaan koulutukseensa, mikä lähtökohtaisesti on myös hänen oman etunsa mukaista.

Kansaneläkkeen, takuueläkkeen, sairauspäivärahan ja Kansaneläkelaitoksen kuntoutusrahaetuuksien nykyistä 16 vuoden alaikärajaa sekä vammaisetsuuksien 16 vuoden ikärajaa ei enää voida pitää perusteltuna ja johdonmukaisena, ottaen huomioon oppivelvollisuuden sekä toisaalta perusturvan tavoitteet, vanhempien elatusvelvollisuus nuoreen nähden sekä työmarkkinoilla ja yhteiskunnassa tapahtunut muu yleinen kehitys. Näiden etuuksien alaikärajan nostaminen 18 vuoteen sekä vammaisetsuuksien ikärajan vastaava muuttaminen olisi johdonmukaista ja lisäisi sosiaaliturvajärjestelmän selkeyttä ja ymmärrettävyyttä. Myös työttömyysetsuuksien maksamisen alaikärajaa on nostettu siten, että se on nykyisin pääsääntöisesti 18 vuotta.

Mainittujen etuuksien ikärajoja on perusteltua nostaa yhtenevästi paitsi sosiaaliturvajärjestelmän johdonmukaisuuden vuoksi, myös eri ikäisinä työkyvyttömäksi tulleiden henkilöiden yhdenvertaisuuden säilyttämiseksi. Näin esimerkiksi sairausvakuutuslain 8 luvun 2 §:ssä säädettyä ikää nuorempina työkyvyttömäksi tulleet olisivat yhdenvertaisessa asemassa suhteessa myöhemmin työkyvyttömäksi tulleisiin. Mainituilla etuuksilla on myös tärkeitä liittymiä toisiinsa, joiden vuoksi etuuden myöntämisen alaikärajan tulisi olla näissä etuuksissa sama. Esimerkiksi oikeus sairauspäivärahaan ja oikeus työkyvyttömyyseläkkeeseen

muodostavat lähtökohtaisesti jatkumon silloin, kun vakuutetun sairaus jatkuu yli sairauspäivärahan maksamisen enimmäisajan.

Vaikka sairauspäivärahan ja kuntoutusrahaetuksien alaikäraja ehdotetaan nostettavaksi, sairausvakuutuksen työtulovakuutuksen päivärahamaksun alaikäraja ei tässä esityksessä ehdoteta nostettavaksi. Sairausvakuutuksen työtulovakuutuksen kautta rahoitettujen kuntoutusrahaetuksien ja sairauspäivärahan lisäksi päivärahamaksulla rahoitetaan 16 vuotta täyttäneille myös vanhempainpäivärahoja ja työterveyshuollon korvauksia, vaikka vanhempainpäivärahoja maksetaan alle 18-vuotiaille vain vähäisessä määrin. Päivärahamaksua ei peritä vakuutetulta, jos vakuutetun vuotuisen palkka- ja työtulon yhteismäärä alittaa 16 499 euroa (vuoden 2024 tasossa). Alle 18-vuotiaista vain harvalta peritään päivärahamaksua, koska vuotuisen palkka- ja työtulon yhteismäärä on 16–17-vuotiailla usein niin pieni, ettei maksuvelvollisuus täyty. Päivärahamaksun alaikärajan nosto ei siten käytännössä kohdistuisi kovin moneen alle 18-vuotiaaseen. Ei ole estettä tarkastella tarkoitettua ikärajaa erikseen myöhemmin. Tilanteet, joissa nuori on oppivelvollisuuslain mukaisesti keskeyttänyt oppivelvollisuutensa suorittamisen, eivät lähtökohtaisesti ole sellaisia, että työttömyysetuus olisi kyseiseen elämäntilanteeseen soveltuva etuus. Työttömyysetuuksien tarkoituksena on turvata työttömän työnhakijan taloudelliset mahdollisuudet hakea työtä ja parantaa edellytyksiään päästä tai palata työmarkkinoille. Työttömyysetuuden saajan yleisenä velvollisuutena on muun muassa hakea aktiivisesti ja olla valmis vastaanottamaan kokoaikatyötä. Lisäksi lähtökohtana on, että alle 18-vuotiaat nuoret suorittavat päätoimista oppivelvollisuuttaan.

Jollei työttömyysturvan alaikäiselle myöntämistä koskevia säännöksiä tarkistettaisi, Kansaneläkelaitoksen maksamien työkyvyttömyysetuuksien sekä kuntoutusrahan alaikärajan nostaminen voisi käytännössä johtaa siihen, että alaikäiset henkilöt, joilla on työ- ja opiskelukyvyn rajoitteita, aiempaa useammin hakisivat työttömyysetuutta. Jäljempänä ehdotetaan tämän vuoksi, että työttömyysturvalaista poistettaisiin mahdollisuus myöntää työttömyysetuus oppivelvollisuutensa suorittamisen keskeyttäneelle alaikäiselle henkilölle.

Kansaneläkelain ja takuueläkkeestä annetun lain asumisaikavaatimusta koskevien säännösten sekä kansaneläkelain suhteuttamista koskevien säännösten mahdolliset muutostarpeet voidaan arvioida erillisenä kokonaisuutena myöhemmin. Samaan yhteyteen on perusteltua liittää myös vammaisetuslain asumisaikavaatimuksen arviointi. Näiden kysymysten tarkastelu on perusteltua jättää myöhempään ajankohtaan siitä syystä, että etenkin suhteuttamiseen liittyvää problematiikkaa on voitava arvioida huolella ja eri näkökohtien vaikutusta selvittäen. Tätä esitystä valmisteltaessa tämä ei aikataulusyistä ole ollut mahdollista. Kansaneläkelain mukaiseen suhteuttamiseen liittyvät käytännön kysymykset saattavat lisäksi muuttua, mikäli kansaneläkettä ei enää jatkossa – vuosille 2025–2028 vahvistettuun julkisen talouden suunnitelmaan sisältyvän kirjauksen mukaisesti – maksettaisi ulkomaille nykyiseen tapaan. Asiaa koskeva luonnos hallituksen esitykseksi on ollut lausuntokierroksella ja lausuntoaika on päättynyt 6.8.2024³. Kyseinen hallituksen esitys on tarkoitus antaa eduskunnalle syksyllä 2024. Myös tämä ehdotettava muutos puoltaa tarkoitettua tarkastelun jättämistä myöhemmäksi.

Tämän vuoksi jäljempänä ehdotetaan, että kansaneläkelain ja takuueläkkeestä annetun lain asumisaikavaatimusta koskevia säännöksiä muutettaisiin tällä esityksellä ainoastaan siten, että säännöksissä huomioitaisiin lapselle maksettavan vammaistuen uusi nimi, ja vammaisetuksien ikärajan muutos huomioitaisiin asumisaikavaatimuksen soveltamista koskevien poikkeusten

³ <https://www.lausuntopalvelu.fi/FI/Proposal/Participation?proposalId=4292e095-8a08-4c3d-9ede-a6594510b07a>

sääntelyssä. Myös vammaisetuslain asumisaikavaatimusta koskevaan sääntelyyn ehdotetaan tehtäväksi ainoastaan nämä muutokset.

2.3.2 Erityisesti kuntoutusrahan liittyviä näkökohtia

Kuntoutusrahaetuuksien alaikäraja on 16 vuotta, joka on lainsäädännön esitöiden perusteella perustunut ajatukseen 16 ikävuoden kohdalla olevasta työelämään siirtymisen taitekohdasta. Voidaan katsoa, että samoin kuin kansaneläkkeen, takuueläkkeen, sairauspäivärahan ja vammaisetuuksienkin kohdalla, oppivelvollisuuden sekä vanhempien elatusvelvollisuuden päättymisen ikäraja 18 vuotta olisi nykyistä perustellumpi ikäraja myös kuntoutusrahaetuuksien kohdalla.

Kuntoutusrahan osalta on kuitenkin huomioitava, että sen on ajateltu kannustavan, motivoivan ja sitouttavan kuntoutujaa kuntoutumiseen, ja vaikutusten on ajateltu olevan monella tapaa hyödyllisiä. Kuntoutujan itsensä kannalta on suotavaa, että hän pystyisi siirtymään työelämään tai jatkamaan siellä kuntoutumisen jälkeen. Toisaalta yhteiskunnallisesti kuntoutumisen voi nähdä olevan kannattavaa myös sen vuoksi, että kuntoutuja olisi kuntoutumisen jälkeen ansiotyössä eikä toimeentuloturvan varassa.

Kuntoutusrahaoikeuden poistumisella 16–17-vuotiailta voisi olla vaikutuksia kuntoutuspalvelun aikaiseen kuntoutumiseen ja tavoitteiden toteutumiseen. Nuoren jääminen kuntoutumisen aikana esimerkiksi pelkän opintotuen tai toimeentulotuen varaan todennäköisesti lisäisi taloudelliseen tilanteeseen liittyvää stressiä, mikä ei edistäisi kuntoutumista. Kuntoutusrahan ja kuntoutuksen aikaisen toimeentulon vaikutuksista yksilön kuntoutumiseen sekä opiskelu- ja työskentelymahdollisuuksiin on tehty jonkin verran tutkimusta. Kuntoutujien taloudellinen tilanne on kytköksissä elämän- ja arjenhallinnan tunteeseen, joka taas on kuntoutumista edistävä tekijä⁴.

Nuoren kuntoutusrahaa koskevan tutkimuksen tulosten mukaan nuoren kuntoutusraha tukee ja motivoi nuoria opinnoissa ja sillä on iso merkitys itsenäistymisvaiheessa. Tutkimuksen perusteella löytyi monta kriittistä kohtaa, joissa kuntoutus ja kuntoutusraha auttavat ja motivoivat nuoria eteenpäin. Nuoren kuntoutusraha on toiminut tarkoitustaan vastaavalla tavalla ja pienentänyt erityisnuorten syrjäytymisriskiä.⁵ Nuoren kuntoutusraha on edistänyt nuorten toimintamahdollisuuksia, vähentänyt toimeentuloon liittyvää taloudellista stressiä ja saanut nuoria korottamaan tavoitetasoaan⁶.

Nuoren kuntoutusrahan osalta on tehty tutkimusta hankkeessa Kuntoutus, palvelut ja työllistyminen – nuorten kuntoutusrahaa saavien yhteiskunnallista osallisuutta vahvistavat käytännöt⁷, jossa tarkasteltiin nuoren kuntoutusrahan merkitystä kuntoutujille ja kuntoutumiselle. Tutkimuksessa havaittiin, että nuoren kuntoutusraha parhaimmillaan tukee

⁴ Leena Åkerblad, Kaisa Haapakoski, Asko Tolvanen, Mikko Mäntysaari, Sami Ylistö ja Sirpa Kannas-oja: [Henkilökeskeisyyden ehdot. Kelan ammatillisen kuntoutusselvityksen arviointi](#). Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 154/2018. Kela. Helsinki 2018.

⁵ Jenni Saarnio: [Nuoren kuntoutusraha syrjäytymistä ehkäisemässä. Erityisnuorten haasteet – kyselytutkimus Tuva-koulutukseen osallistuville](#). Opinnäytetyö. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Jyväskylä 2023.

⁶ Jarkko Salminen: [Nuoren kuntoutusrahan luoma osallisuus toimintamahdollisuuksina](#). Yhteiskuntapolitiikka 2019: 84(4).

⁷ <https://societalsustainability.fi/kuntoutus-palvelut-ja-tyollistyminen-nuorten-kuntoutusrahaa-saavien-yhteiskunnallista-osallisuutta-vahvistavat-kaytannot/?lang=fi>

nuorten toimijuutta ja siten toipumista. Toimijuus voi saada erilaisia muotoja ja liittyä ainakin terveyteen ja hyvinvointiin, sosiaalisiin suhteisiin ja taitoihin sekä talouteen ja ammattiin. Havaittiin, että nuoren kuntoutusraha mahdollistaa esimerkiksi nuoren omaa terveyttä ja hyvinvointia tukevan toimijuuden eli niitä edistävien valintojen tekemisen. Osa haastatelluista nuorista ja ammattilaisista tunnisti kuitenkin nuoren kuntoutusrahan käyttöön liittyviä ongelmia. Osa nuorista esimerkiksi koki, että rahaa käytetään niin sanotusti väärin. Lisäksi osa ammattilaisista piti ongelmana sitä, että jotkut nuoret osaavat jopa vaatia nuoren kuntoutusrahaa, vaikkei heillä olisi diagnoosia ja siten varsinaista syytä saada sitä.

2.3.3 Erityisesti vammaisuuksiin liittyviä näkökohtia

Vammaisuuksien ikäraajat ovat pitkälti perustuneet lakien esitöistä löytyvän tiedon perusteella ajatukseen 16 ikävuoden kohdalla olevasta työelämään siirtymisen taitekohdasta. 16 vuotta täyttäneen vammaistuen hoitotukea korkeammalla tasolla on mitä ilmeisimmin haluttu kannustaa työelämässä pysymiseen eläkkeellä olemisen sijasta. Näin on ollut siitä huolimatta, että vammaisuuksien edellytykset ovat osaltaan myös yhdenvertaisuutta edistäviä etuuksia. (HE 126/1987 vp, s. 5) Perustelut oppivelvollisuuden ja elatusvelvollisuuden näkökohdista pätevät siis myös vammaisuuksien kohdalla.

Vammaisuuksilla on toisiinsa nähden erilaiset myöntämisedellytykset. Alle 16-vuotiaan vammaistuessa arvioidaan huoltajalle lapsen sairaudesta, viasta tai vammasta aiheutuvaa räsitusta ja sidonnaisuutta, kun taas 16 vuotta täyttäneiden etuuksissa arvioidaan sairaudesta, viasta tai vammasta aiheutuvaa haittaa tai avun, ohjauksen ja valvonnan tarvetta toimintakyvyn heikentymisen lisäksi. Vanhempien elatusvastuu mutta myös vastuu lapsen huollosta on lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain (361/1983) mukaan 18 ikävuoteen asti. Lapsen huollolla tarkoitetaan lapsen henkilökohtaisten asioiden hoitoa ja huolenpitoa lapsesta tämän yksilöllisten tarpeiden mukaisesti. Koska alle 16-vuotiaan vammaistuen edellytyksissä arvioidaan nimenomaan lapsesta huolehtivalle taholle aiheutuvaa räsitusta ja sidonnaisuutta, alle 16-vuotiaan vammaistuen edellytysten ulottaminen myös 16–17-vuotiaisiin olisi perusteltua myös vammaisuuksissa.

Eläkettä saavan hoitotuen perustana olevissa eläkkeissä ja korvauksissa alaikäraja vaihtelee. Kansaneläkelain mukaisessa työkyvyttömyyseläkkeessä alaikäraja on voimassa olevan lainsäädännön mukaan 16 vuotta, mutta työeläkelakien ja sotilastapaturmavakuutuksen perusteella maksettavissa eläkkeissä ja korvauksissa 17 vuotta. Liikenne- sekä työtaturma- ja ammattitautivakuutuksen perusteella maksettavissa eläkkeissä ja korvauksissa ei puolestaan ole alaikärajaa lainkaan. Käytännössä hoitotuen saajien hoitotuen perustana oleva eläke tai korvaus 16–17-vuotiailla on lähes aina kansaneläkelain mukainen työkyvyttömyyseläke, minkä vuoksi hoitotuen alaikärajan yhdenmukaisuus kansaneläkelain mukaisen työkyvyttömyyseläkkeen alaikärajan kanssa on perusteltu sen lisäksi, että vammaisuuksien ikärajojen olisi syytä noudatella huoltajien elatus- ja huoltovelvollisuuden ikärajaa.

Lisäksi yleensä ottaen vammaisuuksien ikärajojen olisi syytä olla johdonmukaisia suhteessa mahdollisimman moneen sosiaaliturvaetuuteen.

3 Tavoitteet

Esityksellä tavoitellaan säästöjä julkiseen talouteen. Julkisen talouden menojen on ehdotettujen muutosten yhteisvaikutuksesta arvioitu vähentyvän noin 48,5 miljoonalla eurolla vuosittain vuodesta 2027 alkaen.

Esityksen tavoitteena on lisäksi selkeyttää etuusjärjestelmää. Ehdotettavat muutokset lisäisivät perusturvajärjestelmän johdonmukaisuutta suhteessa alaikäisten nuorten oikeudellista asemaa määritteleviin keskeisiin velvollisuuksiin eli nuoren oppivelvollisuuteen sekä hänen vanhempiansa elatusvelvollisuuteen. Ehdotettavien muutosten myötä sääntely vastaisi nykyistä paremmin myös täysi-ikäisyyden laissa säädettyä rajaa, vakiintunutta käsitystä täysi-ikäistymisen merkityksestä sekä lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain mukaista huoltovelvollisuutta.

Vammaisetuslakiin ehdotettavan ikärajojen muutoksen tavoitteena on turvata vammaisetusjärjestelmän sisäisen rakenteen johdonmukaisuus suhteessa perusturvaetuuksiin. Lisäksi ehdotettava rakenne vastaisi paremmin nyky-yhteiskunnassa vakiintunutta käsitystä aikuisuuden sekä elatus- ja huoltovelvollisuuden merkityksestä.

Työkyvyttömyyseläkkeellä olevien työhön paluun edistämisestä annetun lain voimassaoloajan jatkamisen tavoitteena on, että sinä aikana saadaan neuvoteltua hallitusohjelman mukaisesti työkyvyttömyyseläkkeen ja ansioiden yhteensovittamisen malli.

4 Ehdotukset ja niiden vaikutukset

4.1 Keskeiset ehdotukset

Kansaneläkkeen, takuueläkkeen, sairauspäivärahan ja Kansaneläkelaitoksen maksamien kuntoutusrahaetuuksien alaikäraja ehdotetaan nostettavaksi 18 vuoteen.

Etuuksien myöntämisedellytyksiin ei ehdoteta tehtävän muita muutoksia ikärajojen nostamisen lisäksi. Myöskään etuuksien keskinäistä suhdetta ei ehdoteta muutettavan. Näin ollen esimerkiksi nuoren kuntoutusrahan laissa säädetty ensisijaisuus kansaneläkkeen myöntämiseen nähden säilyisi alle 20-vuotiailla henkilöillä, mutta molemmat etuudet voisivat jatkossa tulla myönnettäväksi vain 18 vuotta täyttäneille.

Vammaisetuslain mukainen ikäraja ehdotetaan vastaavasti muutettavaksi 18 vuoteen, jolloin nuori siirtyisi jatkossa aikuisille tarkoitettujen vammaisetuuksien piiriin 18 vuotta täytettyään. Ehdotuksen mukaan vammaisetuslain mukaista vammaistukea maksettaisiin jatkossa alle 18-vuotiaille lapsen vammaistukena ja 18 vuotta täyttäneille aikuisen vammaistukena tai eläkettä saavan hoitotukena riippuen siitä, onko henkilöllä maksussa vammaisetuslain 9 §:n 1 momentissa tarkoitettu eläke tai korvaus. Kun vammaisetuuksia koskevaa sääntelyä muutettaisiin ehdotettavalla tavalla, kaikki alle 18-vuotiaat kuuluisivat jatkossa ikänsä perusteella alle 18-vuotiaalle myönnettävän lapsen vammaistuen piiriin. Näin olisi myös niissä harvinaisissa tilanteissa, joissa alle 18-vuotias henkilö saisi esimerkiksi työeläkelakien mukaan maksettavaa täyttä työkyvyttömyyseläkettä tai täyden työkyvyttömyyden perusteella maksettavaa työtapaturma- ja ammattitautilainsäädännön mukaista eläkettä ja samanaikaisesti täyttäisi eläkettä saavan hoitotuen toimintakyvyn heikentymistä sekä avun, ohjauksen ja valvonnan tarvetta koskevat edellytykset.

Työttömyysturvalain 3 luvun 1 §:n 1 momentista ehdotetaan poistettavaksi mahdollisuus myöntää työttömyysetuus alle 18-vuotiaalle työnhakijalle, joka on keskeyttänyt oppivelvollisuutensa suorittamisen oppivelvollisuuslain 7 §:ssä säädettyllä tavalla. Tätä ehdotetaan, koska oppivelvollisuutensa esimerkiksi pitkäaikaisen sairauden tai vamman vuoksi taikka muista oppivelvollisuuslain 7 §:n tarkoittamista syistä keskeyttäneiden alle 18-vuotiaiden henkilöiden ohjautumista työttömyysturvan piiriin ei voida pitää asiallisesti perusteltuna. Kyse on monesti samalla tilanteista, joissa oppivelvollisuutensa keskeyttänyt henkilö ei tosiasiallisesti voi olla työmarkkinoiden käytettävissä. Kyseisestä poikkeussäännöksestä

luopuminen selkeyttäisi työttömyysturvalain sääntelyä ja vahvistaisi edelleen 18 vuoden ikärajan asemaa pääsääntönä.

Kansaneläkkeen, takuueläkkeen, Kansaneläkelaitoksen maksamien kuntoutusrahaetuuksien, sairauspäivärahan sekä työttömyysetuuksien muutosten ehdotetaan tulevan voimaan 1.1.2025 ja vammaisetuuksia koskevien muutosten 1.1.2027.

Ehdotettavien siirtymäsäännösten nojalla kansaneläkkeen, takuueläkkeen, sairauspäivärahan ja Kansaneläkelaitoksen kuntoutusrahaetuuksien uudet ikärajat tulisivat kuitenkin voimaan syntymävuosiluokittain siten, että uusia ikärajoja sovellettaisiin vuonna 2009 ja sen jälkeen syntyneisiin. Työttömyysturvalakiin ehdotettua muutosta sovellettaisiin vuonna 2008 ja sen jälkeen syntyneisiin. Siirtymäsäännösten tarkoituksena olisi turvata keskenään samaan syntymävuosiluokkaan kuuluvien yhdenvertainen kohtelu sekä selkeyttää muutoksen toimeenpanoa. Jos nuori on ennen lainmuutoksen voimaantuloa ehtinyt täyttää etuuden alaikärajan, häneen soveltuva ikäraja ei näin ollen muuttuisi, vaikka hän hakisi etuutta lainmuutoksen voimaantulon jälkeen.

Vammaisetuuksia koskevat ehdotukset tulisivat voimaan siten, että maksussa olevia etuuksia jatkettaisiin seuraavaan lain mukaiseen tarkistukseen tai lakkaamiseen asti ja toisaalta, jos oikeus etuuteen on alkanut ennen 1.1.2027, sovellettaisiin säännöksiä, jotka olisivat voimassa ennen 1.1.2027.

Lepäämislain voimassaoloa ehdotetaan jatkettavan yhden vuoden ajan.

4.2 Pääasialliset vaikutukset

4.2.1 Huomioitavaksi vaikutusten arvioinnista

Tässä luvussa arvioidaan esityksen vaikutuksia.

Sosiaali- ja terveysministeriö on valmistellut arviointia valtion vuoden 2025 talousarvioesityksen yhteydessä budjettilakiesityksinä esiteltävien sosiaaliturvaa sekä sosiaali- ja terveyspalveluja koskevien lakimuutosten yhteisvaikutuksista mukaan lukien perus- ja ihmisoikeusnäkökulma. Arviointi julkaistaan samaan aikaan budjettilakien antamisen kanssa ja se on käytettävissä hallituksen esityksiin sisältyvien vaikutusarviointien täydentäjänä eduskuntakäsittelyssä.

Esitys liittyy hallituksen esitykseen eduskunnalle sosiaaliturvarahastojen säästöjen valtion ja kuntien talouden vahvistamiseen ohjaamista ja sairauspäivärahan muutoksia koskevaksi lainsäädännöksi. Kyseisessä esityksessä kanavoidaan täysimääräisesti valtiolle ja kunnille ne vakuutusmaksuihin kohdistuvat säästöt, jotka syntyvät tässä esityksessä ehdotetuista ikärajojen muutoksista. Tässä esityksessä ehdotettavien ikärajojen muutosten pienentävä vaikutus vakuutusmaksuihin olisi muutenkin erittäin vähäinen, ja se jäisi mainitun toisen esityksen vuoksi toteutumatta.

Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi Kansaneläkelaitoksen kuntoutusrahoja koskevaa lainsäädäntöä. Kansaneläkelaitoksen kuntoutusrahoja koskevaa lainsäädäntöä ehdotetaan muutettavaksi myös toisessa eduskunnalle annettavassa hallituksen esityksessä (<https://stm.fi/hanke?tunnus=STM115:00/2023>). Jatkossa alle 18-vuotiailla ei olisi enää oikeutta kuntoutusrahaetuuksiin, joten kuntoutusrahojen myöntämistä ja maksamista koskevat muutokset koskisivat ainoastaan 18 vuotta täyttäneitä henkilöitä. Taloudellisissa vaikutuksissa on huomioitu toisen esityksen vaikutus.

4.2.2 Taloudelliset vaikutukset

4.2.2.1 Vaikutukset julkiseen talouteen

Ehdotettavien muutosten arvioidaan vähentävän julkisen talouden menoja vuositasolla yhteensä noin 48,5 miljoonalla eurolla vuodesta 2027 alkaen. Vaikutus kohdistuisi valtiolle (noin 47,3 miljoonaa euroa) sekä työnantajan sairausvakuutusmaksulla ja palkansaajien ja yrittäjien päivärahamaksulla rahoitettavaan osuuteen (noin 1,2 miljoonaa euroa). Vaikutukset vakuutusmaksuihin olisivat erittäin vähäiset.

Vuosina 2025 ja 2026 säästövaikutus olisi tätä pienempi siitä syystä, että kansaneläkkeen, takuueläkkeen, sairauspäivärahan ja kuntoutusrahan muutosten ehdotetaan tulevan voimaan syntymävuosiluokittain vuonna 2009 syntyneistä henkilöistä alkaen. Julkisen talouden menojen arvioidaan vähentyvän yhteensä noin 6,9 miljoonalla eurolla vuonna 2025 ja yhteensä noin 35,8 miljoonalla eurolla vuonna 2026. Vaikutus kohdistuisi valtiolle (noin 6,6 miljoonaa euroa vuonna 2025 ja noin 34,8 miljoonaa euroa vuonna 2026) sekä työnantajan sairausvakuutusmaksulla ja palkansaajien ja yrittäjien päivärahamaksulla rahoitettavaan osuuteen (noin 0,3 miljoonaa euroa vuonna 2025 ja noin 1 miljoonaa euroa vuonna 2026).

Kansaneläkemenojen arvioidaan vähenevän noin 1,8 miljoonalla eurolla vuonna 2025, noin 5,4 miljoonalla eurolla vuonna 2026 ja noin 6,8 miljoonalla eurolla vuodesta 2027 alkaen. Takuueläkemenojen arvioidaan vähenevän noin 0,4 miljoonalla eurolla vuonna 2025, noin 1,3 miljoonalla eurolla vuonna 2026 ja noin 1,6 miljoonalla eurolla vuosittain vuodesta 2027 alkaen. Kyseiset säästöt kohdistuisivat valtiolle.

Kuntoutusrahamenojen arvioidaan vähenevän noin 6,0 miljoonalla eurolla vuonna 2025, noin 33,9 miljoonalla eurolla vuonna 2026 ja noin 50 miljoonalla eurolla vuodesta 2027 alkaen. Vuonna 2027 säästöstä noin 49,2 miljoonaa euroa kohdistuisi valtiolle ja noin 0,8 miljoonaa euroa työnantajan sairausvakuutusmaksulla ja palkansaajien ja yrittäjien päivärahamaksulla rahoitettavaan osuuteen.

Sairauspäivärahamenojen arvioidaan vähenevän noin 0,1 miljoonalla eurolla vuonna 2025, noin 1 miljoonalla eurolla vuonna 2026 ja noin 1,7 miljoonalla eurolla vuodesta 2027 alkaen. Vuonna 2027 säästöstä noin 1,3 miljoonaa euroa kohdistuisi valtiolle ja noin 0,4 miljoonaa euroa työnantajan sairausvakuutusmaksulla ja palkansaajien ja yrittäjien päivärahamaksulla rahoitettavaan osuuteen (vuonna 2025 valtiolle kohdistuisi noin 0,1 miljoonan euron säästö, ja vuonna 2026 noin 0,8 miljoonan euron säästö).

Valtiolle vammaisuuksista aiheutuvien menojen arvioidaan lisääntyvän noin 0,5 miljoonalla eurolla vuonna 2025, noin 1,6 miljoonalla eurolla vuonna 2026 ja noin 5,7 miljoonalla eurolla vuodesta 2027 alkaen.

Valtiolle lapsilisästä aiheutuvien menojen arvioidaan lisääntyvän vuonna 2025 noin 0,2 miljoonalla eurolla ja vuodesta 2026 alkaen noin 0,3 miljoonalla eurolla. Valtion opintotukimenojen arvioidaan lisääntyvän vuonna 2026 noin 0,3 miljoonalla eurolla ja vuodesta 2027 alkaen noin 0,4 miljoonalla eurolla. Valtiolle yleisestä asumistuesta aiheutuvien menojen arvioidaan lisääntyvän vuonna 2025 noin 0,1 miljoonalla eurolla, vuonna 2026 noin 0,7 miljoonalla eurolla ja vuodesta 2027 alkaen noin 1 miljoonalla eurolla.

Perustoimeentulotuesta aiheutuvien menojen arvioidaan lisääntyvän noin 0,6 miljoonalla eurolla vuonna 2025, noin 2,9 miljoonalla eurolla vuonna 2026 ja noin 4,2 miljoonalla eurolla vuodesta 2027 alkaen. Koska kunnat rahoittavat puolet perustoimeentulotuen menoista,

menolisäys jakautuisi kuntien ja valtion kesken siten, että menot molemmilla tahoilla kasvaisivat vuodesta 2027 alkaen vuositasolla arviolta 2,1 miljoonalla eurolla.

Myös hyvinvointialueiden toimeenpaneman täydentävän ja ehkäisevän toimeentulotuen menot saattavat kasvaa. Näiden menojen mahdollista kasvamista on kuitenkin vaikea arvioida, koska täydentävän ja ehkäisevän toimeentulotuen myöntämiseen sisältyy runsaasti harkintaa.

Työttömyysturvan menot voivat vähentyä. Muutoksen vaikutus arvioidaan kuitenkin hyvin vähäiseksi.

Se, että 16–17-vuotiaat henkilöt eivät enää vuonna 2009 syntyneiden ikäluokasta alkaen saisi kansaneläkettä, takuueläkettä, Kansaneläkelaitoksen kuntoutusrahaa tai sairauspäivärahaa tarkoittaisi, että nämä etuustulot eivät enää kuuluisi heidän tuloihinsa myöskään mahdollisia sosiaali- ja terveydenhuollon tulosidonnaisia asiakasmaksuja määrättäessä. Siltä osin kuin asiakasmaksujen määräytymisessä otetaan tulona huomioon henkilön saama vammaisetuus, tämä olisi toisaalta jatkossa alle 18-vuotiailla aina alle 18-vuotiaan vammaistuki, joka on tasoltaan eläkettä saavan hoitotukea korkeampi. Muutosten kokonaisvaikutus hyvinvointialueiden asiakasmaksutuloihin olisi lähtökohtaisesti vähentävä, mutta arviolta vähäinen, ottaen huomioon mainittujen toimeentuloturvan etuuksien alaikäisten saajien nykyinen määrä. Siitä, mitä tulosidonnaisia tai muita sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja nykyiset etuudensaajat käyttävät tai mitkä muut tekijät mahdollisesti vaikuttavat heidän asiakasmaksujensa määräytymiseen, ei kuitenkaan ole käytettävissä tietoa. Arviota muutosten vaikutuksesta hyvinvointialueiden asiakasmaksutuloihin ei näin ollen ole edellytyksiä tarkentaa.

Esitys liittyy hallituksen esitykseen eduskunnalle sosiaaliturvarahastojen säästöjen valtion ja kuntien talouden vahvistamiseen ohjaamista ja sairauspäivärahan muutoksia koskevaksi lainsäädännöksi. Kyseisessä esityksessä kanavoidaan täysimääräisesti valtiolle ja kunnille ne vakuutusmaksuihin kohdistuvat säästöt, jotka syntyvät tässä esityksessä ehdotetuista ikärajojen muutoksista.

Lepäämislain voimassaolon jatkamisella ei ole vaikutusta valtion menoihin edelliseen vuoteen verrattuna.

4.2.2.2 Vaikutukset kotitalouksiin

Lepäämislain jatkaminen. Lepäämislain jatkaminen mahdollistaa edelleen työkyvyttömyyseläkkeen saajalle sen, että työkyvyttömyyseläkkeen voi jättää työansioden vuoksi lepäämään.

Kansaneläke ja takuueläke. Kansaneläkkeen täysi määrä on 775,70 euroa kuukaudessa vuonna 2024, kun kansaneläkkeen saaja ei ole avio- tai avoliitossa. Alle 18-vuotiaille etuudensaajille maksettu kansaneläke oli vuoden 2023 lopussa keskimäärin 724,93 euroa kuukaudessa. Täyden takuueläkkeen määrä on 976,59 euroa kuukaudessa vuonna 2024. Jos henkilön eläketulot muodostuvat ainoastaan kansan- ja takuueläkkeestä, ne ovat yhteensä 976,59 euroa kuukaudessa vuonna 2024. Ehdotettujen muutosten johdosta mahdollisuus näihin eläketuloihin sulkeutuisi pois niiltä 16–17-vuotiailta henkilöiltä, jotka täyttävät 16 vuotta 1.1.2025 tai myöhemmin.

Työeläke. Ehdotetut sairauspäivärahaa, Kansaneläkelaitoksen kuntoutusrahaa sekä työttömyysetuutta koskevat muutokset sulkisivat pois sen mahdollisuuden, että alaikäiselle henkilölle voisi mainittujen etuuksien perusteena olevien, työeläkettä kerryttävien tulojen

perusteella kertyä työeläkettä. Kyseinen vaikutus työeläkkeen kertymiseen niin sanotulta palkattomalta ajalta koskisi aikaa, jona henkilö on täyttänyt 17 vuotta, mutta ei ole vielä täyttänyt 18 vuotta ja hänellä on ollut työtuloja, joiden perusteella mahdollinen etuus määräytyisi. Eläketurvakeskuksen tilastotietojen mukaan vuonna 2023 työeläkettä kartuttavia sairauspäivärahan ja Kansaneläkelaitoksen kuntoutusrahan perusteena olevia tuloja oli noin kahdellasadalla alle 18-vuotiaalla henkilöllä. Muutos vaikuttaisi siten vain verraten vähäiseen määrään henkilöitä vuosittain, ja muutoksen vaikutus henkilölle kertyvän työeläkkeen kokonaismäärään voidaan arvioida hyvin vähäiseksi.

Kuntoutusrahaetuudet ja sairauspäiväraha. Sairauspäivärahan ja kuntoutusrahan määrä määräytyy vakuutetun vuositulon perusteella tässä esityksessä aiemmin kuvatun mukaisesti. Vähimmäismääräinen sairauspäiväraha ja kuntoutusraha vuonna 2024 on 31,99 euroa arkipäivältä. Ylläpitokorvaus on 9 euroa päivältä ja sitä maksetaan kuntoutusrahan lisäksi. Harkinnanvaraisen kuntoutusavustuksen määrä on harkinnanvarainen mutta on enintään sen saajalle kuudelta kuukaudelta lasketun kuntoutusrahan suuruinen. Ehdotettujen muutosten johdosta mahdollisuus näihin etuuksiin sulkeutuisi pois niiltä 16–17-vuotiailta henkilöiltä, jotka täyttävät 16 vuotta 1.1.2025 tai myöhemmin.

Työttömyysetuudet. Työmarkkinatuen ja peruspäivärahan määrä vuonna 2024 on 37,21 euroa päivässä Ehdotettujen muutosten johdosta mahdollisuus näihin etuuksiin sulkeutuisi pois niiltä 17-vuotiailta henkilöiltä, jotka täyttävät 17 vuotta 1.1.2025 tai myöhemmin ja jotka eivät ole suorittaneet opintevuotta.

Vammaisetuudet. Kun vuoden 2025 alusta 1.1.2009 syntyneet tai tätä nuoremmat eivät enää voisi saada alle 18-vuotiaana kansaneläkettä tai takuueläkettä, näillä henkilöillä ei voisi enää olla kyseisten eläkkeiden perusteella oikeutta vammaisetuslain mukaiseen eläkettä saavan hoitotukeen, vaikka sen niin sanotut substanssiedellytykset toimintakyvyn heikentymisestä ja avun, ohjauksen ja valvonnan tarpeesta täyttyisivät. Sen sijaan näillä henkilöillä voisi olla oikeus 16 vuotta täyttäneen vammaistukeen. Arvion mukaan lähes kaikilla niillä, joilla ilman muutosta olisi ollut oikeus eläkettä saavan hoitotukeen 16–17-vuotiaana, olisi oikeus 16 vuotta täyttäneen vammaistukeen, joka yleensä myönnettäisiin tasoa ylempänä kuin tuki hoitotuen piirissä olisi ollut. Näin ollen näillä henkilöillä olisi mitä todennäköisimmin oikeus suurempaan vammaisetuuteen kuin ilman muutosta. Erotus olisi vuoden 2024 tasossa joko yli 108 euroa (ylimmän vammaistuen 492,70e euroa/kk ja ylimmän hoitotuen 383,92 euroa/kk erotus), yli 170 euroa (korotetun vammaistuen 254,10 e/kk ja perushoitotuen 83,34 e /kk erotus) tai yli 311 euroa (ylimmän vammaistuen 492,70 e/kk ja korotetun hoitotuen 181,56 e/kk erotus).

Vammaisetuudet ovat verottomia etuuksia, joiden käytöstä saaja itse määrää. Näin ollen se vaikutus, että 16–17-vuotias ei voisi jatkossa saada kansaneläkettä ja takuueläkettä, jonkin verran tasaantuisi sen vuoksi, että vammaisetuuksien puolella etuudet olisivat rahamäärältään suurempia mutta myös vammaisetuuksien verottomuuden vuoksi.

Vuoden 2027 alusta, kun vammaisetuuksien ikäraja muuttuu, alaikäisillä henkilöillä ei olisi enää mahdollisuutta saada 16 vuotta täyttäneen vammaistukea tai eläkettä saavan hoitotukea. Sen sijaan henkilöillä voisi olla oikeus lapsen vammaistukeen. Arvion mukaan lähes kaikilla niillä, joilla ilman muutosta olisi ollut oikeus 16 vuotta täyttäneen vammaistukeen, olisi oikeus lapsen vammaistukeen samalla tasolla kuin tuki 16 vuotta täyttäneen vammaistuen piirissä olisi ollut. Lisäksi arvion mukaan lähes kaikilla niillä, joilla olisi ollut oikeus eläkettä saavan hoitotukeen, olisi oikeus lapsen vammaistukeen ja mahdollisesti tasoa ylempänä kuin tuki hoitotuen piirissä olisi ollut. Siten myös niissä harvinaisissa tilanteissa, joissa alle 18-vuotias henkilö saisi esimerkiksi työeläkelakien mukaan maksettavaa täyttä työkyvyttömyyseläkettä tai täyden työkyvyttömyyden perusteella maksettavaa työtapaturma- ja ammattitaitulainsäädännön

mukaista eläkettä ja samanaikaisesti olisi täyttänyt eläkettä saavan hoitotuen toimintakyvyn heikentymistä sekä avun, ohjauksen ja valvonnan tarvetta koskevat edellytykset, henkilöllä olisi hyvin todennäköisesti oikeus lapsen vammaistukeen. Koska etuuden myöntämisperusteita ei ehdotettavia ikärajamuutoksia lukuunottamatta muutettaisi, jatkossa lapsen vammaistuen piiriin kuuluvien uusien ikäluokkien eli 16–17-vuotiaiden etuutta hakevien kohdalla arvioitaisiin etuuden edellytysten täyttymistä verrattuna vastaavaan samanikäiseen terveeseen lapseen kuten näitä ikäluokkia nuorempienkin kohdalla. Koska vertailu tapahtuu aina, myös alle 16-vuotiaiden lasten kohdalla, samanikäiseen terveeseen lapseen, on mahdollista, että kaikki, jotka ovat saaneet alle 16-vuotiaan vammaistukea 16-vuotiaaksi asti, eivät saisi lapsen vammaistukea 16- tai 17-vuotiaana. Tämä johtuu siitä, että riippuen vamman, vian tai sairauden luonteesta vanhempi lapsi voi kyetä ottamaan enemmän vastuuta itsestään ja esimerkiksi lääkityksestään, jolloin lapsesta huolehtivalle taholle aiheutuvan rasituksen määrä voi vähentyä (HE 90/2006 vp, s. 23). On arvioitu, että esimerkiksi keliakikoiden tai diabeetikoiden kohdalla voi yksilöllisen arvioinnin perusteella käydä niin, että myöntämisedellytykset eivät enää täytyisi lapsen kasvaessa vanhemmaksi.

Vuoden 2027 alusta ei kuitenkaan tehtäisi muutoksia myönnettyihin ja maksussa oleviin vammaisetuksiin. Lisäksi jos oikeus etuuteen on alkanut ennen 1.1.2027, sovellettaisiin 31.12.2026 asti voimassa olleita säännöksiä. Oikeus 31.12.2026 voimassa olleiden säännösten nojalla myönnettyihin etuuksiin jatkuisi 31.12.2026 asti voimassa olleen vammaisetuslain 32 §:n mukaiseen seuraavaan tarkistukseen tai 33 §:n mukaiseen lakkaamiseen asti. Henkilöllä ei kuitenkaan lähtökohtaisesti voisi olla yhtä aikaa oikeutta useaan vammaisetuuteen.

Opintotuen saamisesta. Opintojen osalta 16–17-vuotiaat nuoret suorittavat esimerkiksi tutkintokoulutukseen valmentavaa (TUVA)-koulutusta, lukiota tai ammatillista perustutkintoa. Näissä ikäluokissa ei opiskella vielä korkeakoulussa. Koska jatkossa 16–17-vuotiaalla nuorella ei voisi enää olla oikeutta Kansaneläkelaitoksen maksamaan kuntoutusrahaan, on mahdollista, että kuntoutusrahan sijaan näissä ikäluokissa haettaisiin aikaisempaa enemmän opintotukea. Jos oikeus opintotukeen syntyisi, nuorella voisi olla oikeus myös opintolainaan, jonka nostamisesta nuori lähtökohtaisesti itse päättää. Muutoksen kohteena olevilla nuorilla on usein esimerkiksi toimintakykyä alentava sairaus, joka voi vaikuttaa opintojen etenemiseen ja opinnoista valmistumiseen esimerkiksi oppilaitoksen tukitoimista huolimatta. Lisäksi opintojen jälkeinen työllistyminen voi olla haastavampaa ja esimerkiksi mahdollisesti nostetun opintolainan takaisinmaksussa voi olla työllistymisen vuoksi normaalia enemmän haasteita.

Jos 16–17-vuotias nuori on oikeutettu opintotukeen ja hän keskeyttää opintonsa sairautensa vuoksi tai sairauslomansa ajaksi, opintotuki lakkautetaan. Näissä tilanteissa henkilöllä ei olisi enää mahdollisuutta saada sairauspäivärahaa. Vuonna 2023 sellaisia alle 18-vuotiaita henkilöitä, joille oli maksettu sairauspäivärahaa ja jotka olivat olleet opiskelijana ennen työkyvyttömyyden alkamista, oli 593 henkilöä.

Sen sijaan ne, jotka voivat jatkaa sairastumisesta huolimatta opiskelua eli eivät keskeytä opiskeluaan, voivat jatkaa opintotuen piirissä. Lukiolaisten ja ammatillista perustutkintoa suorittavien osalta Kansaneläkelaitos seuraa syksyisin ohjelmallisesti opintojen edistymistä. Opintotukilaisissa ei ole säädetty toisen asteen edistymisen seurannalle erityisiä seurantarajoja, ja Kansaneläkelaitoksen asettama suoritusraja on 20 opintopistettä/osaamispistettä lukuvuodessa. Syksyllä 2023 Kansaneläkelaitos lähetti noin 6 700 selvityspyyntöä lukiolaisille ja ammatillisen perustutkintokoulutuksen opiskelijoille eli enimmäkseen alle 18-vuotiaille opiskelijoille. Noin 80 prosenttia selvityspyynnön saaneista opiskelijoista vastasi selvityspyyntöön. Vastanneista noin 25 prosenttia vetosi sairauteen tai muuhun vaikeaan elämäntilanteeseen. Sairaus ei välttämättä tarkoita sairauslomaa vaan voi tarkoittaa esimerkiksi neuropsykologisia haasteita tai muita pysyviä terveydentilaan liittyviä haasteita.

Opintotukilaissa on säädetty ainoastaan siitä, että opiskelijan pitää suorittaa edellä mainitut tutkinnot neljässä vuodessa, jotta opintojen voitaisiin katsoa edistyvän riittävästi. Jos opiskelija vastaa Kansaneläkelaitoksen tekemään selvityspyyntöön ja kertoo vastauksessaan sairaudesta, joka on hidastanut opiskelua, Kansaneläkelaitos ottaa tämän huomioon ja usein tuen maksamista pystytään jatkamaan.

Kun vuoden 2025 alusta sairauspäivärahaa ei enää myönnettäisi alle 18-vuotiaille, alle 18-vuotiaan opiskelijan toimeentulo ei enää jatkossa voisi perustua sairauspäivärahaan, vaikka opiskelija olisi ollut töissä esimerkiksi opintojensa ohella tai opintojen loma-aikana. Vuoden 2023 aikana työnantajalle oli kuitenkin maksettu sairauspäivärahaa vain 123 tapauksessa ja keskimäärin sairauspäivärahaa oli maksettu näissä tapauksissa 10 arkipäivältä vuoden 2023 aikana, kun samaan aikaan 16–17-vuotiaita työllisiä on ollut arviolta n. 24 000 henkilöä⁸.

Asumistuet. Kansaneläkkeen, takuueläkkeen, Kansaneläkelaitoksen kuntoutusrahaetuksien ja sairauspäivärahan myöntämisen uusia ikärajoja sovellettaisiin ehdotuksen mukaan 1.1.2009 tai tätä myöhemmin syntyneisiin henkilöihin. Näitä etuuksia koskevat muutokset eivät siten vaikuttaisi henkilöihin, jotka ovat täyttäneet 16 vuotta jo ennen lainmuutoksen voimaantuloa eikä muutoksista johtuisi vaikutuksia myöskään heidän asemaansa asumistuen saajina. Tätä nuoremmilla henkilöillä se, että nuoret jatkossa saisivat oikeuden kansaneläkkeeseen, takuueläkkeeseen, Kansaneläkelaitoksen kuntoutusrahaetuksiin ja sairauspäivärahaan vasta 18 vuotta täytettyään, vaikuttaisi välillisesti henkilön mahdollisuuksiin saada asumistukia.

Jos alle 18-vuotias nuori asuu vanhempansa tai vanhempiensa kanssa, hän kuuluu yleistä asumistukea myönnettäessä heidän kanssaan samaan ruokakuntaan. Asumistukea laskettaessa kuukausitulona otetaan huomioon ruokakunnan jäsenten jatkuvat tai vuosittain toistuvasti saamat bruttotulot siten kuin asumistukilaissa tarkemmin säädetään. Alle 18-vuotiaan tuloja ei kuitenkaan oteta asumistukea myönnettäessä huomioon muuta kuin silloin, kun alaikäinen itse on tuen hakijana. Kun omaa etuutta (esimerkiksi kansaneläkettä, takuueläkettä, sairauspäivärahaa tai kuntoutusrahaa) saava alaikäinen nuori asuu vanhempansa tai vanhempiensa kanssa, hänen etuutensa ei näin ollen ole vaikuttanut vähentävästi ruokakunnan saamaan yleiseen asumistukeen. Säännös lapsen tulojen huomiotta jättämisestä toimii ruokakunnan eduksi sen salliessa ruokakunnan alaikäiselle jäsenelle tuloja, joita ei oteta yleisen asumistuen määräytymisessä huomioon. Kun tarkoitettuja etuuksia ei lainmuutoksen johdosta enää tulisi myönnettäväksi vuonna 2009 tai sen jälkeen syntyneille 16–17-vuotiaille nuorille, yleinen asumistuki ei toisaalta myöskään kompensoisi ruokakunnalle näiden tulojen menetystä, koska ruokakunnan alaikäisen jäsenen tulot eivät tälläkään hetkellä erityissäännöksen nojalla vaikuta ruokakunnan saamaan yleiseen asumistukeen. Ruokakunnan yleinen asumistuki ei siis nousisi.

Yleisen asumistuen vakiintuneen ratkaisukäytännön mukaan alaikäisen nuoren katsotaan pääsääntöisesti kuuluvan vanhempiensa ruokakuntaan, vaikka hän asuisi itsenäisesti. Vanhemmistaan erillään asuvalle alaikäiselle voidaan kuitenkin myöntää oma yleinen asumistuki, jos alaikäisellä on siinä määrin ansiotuloja tai niihin verrattavia tai niitä korvaavia

⁸ Työssäkäyntitilaston määrittelyjen mukaan vasta 18-vuotiaiden työllisyyttä tilastoidaan (18–74 v.) Työvoimatutkimuksen piiriin kuuluvat kaikki 15–89-vuotiaat, mutta yksivuotisikäryhmittäistä tietoa ei ole enää tietokantatauluista saatavissa. Tässä on käytetty yksivuotisikäryhmittäistä tietoa 16–17-vuotiaiden työllisyydestä työvoimatutkimuksessa, mikä koskee vuotta 2018. Näistä kohorteista oli silloin työllisiä työvoimatutkimuksen käsittein 17,3 % (16-vuotiaat) ja 21,5 % (17-vuotiaat). Suhteutettaessa tämä kohorttien kokoon (vuonna 2022), olisi näissä ikäryhmissä arviolta 23 947 työllistä.

tuloja, että hänen voidaan katsoa itsenäisesti elättävän itsensä ja hän vastaa itse asumismenoistaan. Yleinen asumistuki voidaan myöntää esimerkiksi silloin, kun itsenäisesti asuvalle alaikäiselle on myönnetty opintotuki tai työmarkkinatuki. Jos alaikäiselle on myönnetty opintolainan valtiontakaus, tämän katsotaan riittävän yleisen asumistuen myöntämiseen riippumatta siitä, nostaako nuori opintolainaa. Ehdotettava muutos tarkoittaisi sitä, että kyseinen edellytys ei enää jatkossa voisi täytyä sillä perusteella, että nuori saa Kansaneläkelaitoksen kuntoutusrahaetuutta tai sairauspäivärahaa, koska näitä etuuksia ei enää maksettaisi alaikäiselle. Jollei nuorella olisi muita arvioinnissa huomioon otettavia tuloja, hänelle ei itsenäisesti asuessaan syntyisi oikeutta saada yleistä asumistukea omana ruokakuntanaan.

Kansaneläkettä ja/tai takuueläkettä saava alaikäinen nuori puolestaan kuuluu tällä hetkellä eläkkeensaajan asumistuen piiriin, jos hän asuu erillään vanhemmistaan.

Alle 18-vuotiaita eläkkeensaajan asumistuen saajia on erittäin vähän: kesäkuussa 2024 tarkistetun tiedon mukaan vain 28 alaikäistä henkilöä sai eläkkeensaajan asumistukea. Kansaneläkelaitoksen tietojen mukaan heistä 22 asui palvelutalossa ja 6 vuokra-asunnossa. Maksettu asumistuki oli keskimäärin 420 euroa kuukaudessa. Enimmillään alle 18-vuotiaita eläkkeensaajan asumistuen saajia on viime vuosina ollut kerrallaan 49.

Kun alaikäinen nuori ei enää jatkossa saisi kansaneläkettä ja takuueläkettä, hänelle ei niiden perusteella syntyisi oikeutta eläkkeensaajan asumistukeen itsenäisesti asuessaan, vaan hän kuuluisi myös tässä tilanteessa yleisen asumistuen piiriin. Tällöin hänen tulisi yleistä asumistukea saadakseen täyttää edellä kuvattu edellytys siitä, että hänellä on siinä määrin ansiotuloja tai niihin verrattavia tai niitä korvaavia tuloja, että hänen voidaan katsoa itsenäisesti elättävän itsensä ja hän vastaa itse asumismenoistaan. Käytännössä kysymykseen tulisivat lähinnä opintotuki tai nuoren työtulot. On realistista olettaa, että niiden nuorten joukossa, joihin ehdotetut ikärajojen muutokset käytännössä vaikuttaisivat, moni nuori ei pystyisi täyttämään kyseistä edellytystä.

Lapsiperheet voivat tällä hetkellä kuulua eläkkeensaajan asumistuen piiriin ainoastaan niissä käytännössä harvinaisissa tilanteissa, joissa kaikki samassa taloudessa asuvat perheenjäsenet saavat eläkkeensaajan asumistukeen oikeuttavaa eläkettä. Kun kansaneläkkeen ja takuueläkkeen ikäraja 1.1.2009 syntyneillä tai tätä nuoremmilla nousisi 18 vuoteen, näitä tilanteita ei enää voisi syntyä sen perusteella, että perheessä asuva lapsi saisi kansan- ja/tai takuueläkettä. Eläkkeensaajan asumistuen taso on yleensä korkeampi kuin yleisen asumistuen. Jo tällä hetkellä voidaan kuitenkin arvioida olevan erittäin harvinaista, että lapsiperhe saa eläkkeensaajan asumistukea.

Toimeentulotuki. Yllä on selvitetty, että ehdotetut muutokset heijastuisivat eri tavoin asumistukien myöntämiseen, niin nuoren perheen muodostamalle ruokakunnalle kuin nuorelle omana ruokakuntanaan silloin kun hän itsenäisesti asuessaan muodostaisi oman ruokakuntansa. Ehdotettavilla muutoksilla ei olisi vastaavia välillisiä vaikutuksia henkilön edellytyksiin tulla toimeentulotuen piiriin. Ehdotettujen muutosten seurauksena toimeentulotuen tarpeen arvioidaan jossain määrin kasvavan.

Alle 18-vuotiaat nuoret kuuluisivat toimeentulotukea myönnettäessä edelleen pääsääntöisesti vanhempiensa kanssa samaan perheeseen. Perustoimeentulotuen laskelmassa otetaan tällöin, toimeentulotukilain mukaisesti, huomioon perheenjäsenten käytettävissä olevat tulot ja varat sekä perheenjäsenten menot, joista tukilaskelman lopputulos riippuisi. Lapsen tulot huomioidaan lain mukaan enintään niiden menojen suuruisina, jotka hänen osaltaan huomioidaan laskelmassa (käytännössä hänen perusosansa ja hänen osaltaan huomioitujen

muiden perusmenojen, esimerkiksi erikseen huomioitujen terveydenhuoltomenojen, suuruisina). Jos nuoren tulot ovat suurempia kuin hänelle laskelmassa huomioidut menot, erotuksen osuus ei vähennä perheen toimeentulotukea, mikä on nuoren ja hänen perheensä kannalta edullista. Näin on tyypillisesti voinut olla esimerkiksi alaikäisen Kansaneläkelaitokselta saamien eläketulojen, sairauspäivärahan tai kuntoutusrahan osalta. Kun nämä tulot jatkossa jäisivät alaikäiseltä pois, vastaavaa hyötyä kyseisistä tuloista jäävän erotuksen osalta ei enää voisi syntyä.

Jos nuori kuitenkin asuu itsenäisesti, hän muodostaa nykyiseen tapaan perustoimeentulotukea myönnettäessä oman perheensä. Toimeentulotukilaskelmassa otetaan tässä tapauksessa huomioon vain nuoren käytettävissä olevat tulot ja varat sekä hänen menonsa. Kansaneläkelaitoksen vakiintuneen ratkaisukäytännön mukaan alle 18-vuotiaan ei edellytetä nostavan opintolainaa. Menoina laskelmassa huomioidaan lain mukaan perusosa sekä muut perusmenot, kuten asumismenot ja vähäistä suuremmat terveydenhuoltomenot. Kun toimeentulotuki myönnettäisiin itsenäisesti asuvalle alaikäiselle nuorelle, selvitetäisiin nykyiseen tapaan hänen vanhempiensa elatuskyky. Jos vanhemman katsotaan laiminlyöneen elatusvelvollisuutensa, vaikka hänellä olisi elatuskykyä, nuorelle myönnettävä perustoimeentulotuki voidaan toimeentulotukilain mukaan periä takaisin nuoren vanhemmalta.

Kansaneläkelaitoksen maksaman perustoimeentulotuen menojen arvioidaan ehdotettujen muutosten seurauksena lisääntyvän noin 4,2 miljoonalla eurolla vuosittain (noin 4 miljoonalla eurolla vuosittain kuntoutusrahan ikärajan nostamisesta johtuen ja noin 0,2 miljoonalla eurolla vuosittain eläkeikärajojen nostamisesta johtuen; sairauspäivärahan ikärajan nousun vaikutus on arvioitu vähäiseksi). Arvio perustuu Kansaneläkelaitoksen tietoihin nykyisistä perustoimeentulotuen saajista sekä laskennalliseen oletukseen tuen tarpeen kasvusta niillä henkilöillä, joita muutokset koskisivat. Arvio antaa samalla kuvan siitä, mitä etuuksia saaneisiin kotitalouksiin muutoksista johtuva toimeentulon kaventuminen sekä tarve paikata tätä perustoimeentulotuella erityisesti kohdistuisi.

Kokoavia näkökohtia. Muutosten voidaan katsoa olevan omiaan kasvattamaan alaikäisen nuoren vanhempien vastuuta nuoren toimeentulosta. Tämä on lähtökohtaisesti johdonmukaista, koska vanhemmilla on elatusvelvollisuus alaikäiseen lapseensa nähden.

Alaikäisten nuorten vanhempien taloudelliset ja muut voimavarat vaihtelevat, mikä vaikuttaa heidän edellytyksiinsä vastata nuoren toimeentulosta ja muista tarpeista. Vammaisten tai pitkäaikaissairaiden lasten ja nuorten perheissä pienituloisuuden riski on tavanomaista korkeampi: lapsen terveydentilasta ja hoidosta johtuvat vaatimukset saattavat usein kaventaa vanhemman työnteon ja ansaitsemisen mahdollisuuksia. Vanhempi voi esimerkiksi olla omaishoitajan asemassa tai hänen työtekoonsa voi kohdistua muita rajoitteita, jotka johtavat esimerkiksi työnteon vähentämiseen tai työelämästä pois jäämiseen. Laajassa valtakunnallisessa kyselyssä, joka vuonna 2022 toteutettiin vammaisten ja erityistä tukea tarvitsevien lasten vanhempien parissa, 21 prosenttia vastanneista katsoi, että heidän mahdollisuutensa työhön tai opiskeluun toteutui liian vähäisessä määrin ja 9 prosenttia katsoi, että nämä mahdollisuudet eivät toteutuneet lainkaan⁹. Vammaisten tai pitkäaikaissairaiden lasten ja nuorten perheissä koetaan monesti pitkäaikaista kuormitusta, mikä saattaa osaltaan olla omiaan lisäämään myös yksinhuoltajuutta sekä kahden perheen tilanteita. Samassa perheessä voi myös olla useita lapsia, joilla on terveydentilasta johtuvia erityistarpeita. Nämä olosuhteet ovat omiaan korostamaan niitä haasteita, joita esityksen tarkoittamien toimeentuloturvan

⁹ ”Kerrankin joku kysyy, miten minä jaksan” – Vammaisten ja erityistä tukea tarvitsevien lasten vanhempien hyvinvointikyselyn 2022 tuloksia, kooste 2023. Vammaisperheyhdistys Jaatinen ry.

etuuksien pois sulkeutuminen alle 18-vuotiailta nuorilta voi nuorille ja heidän perheilleen aiheuttaa. Pienituloisuuden sekä taloudellisen toimeentulon haasteiden yleisyys perheissä, joissa on vammaisia tai pitkäaikaissairaita lapsia, tuotiin toistuvasti esiin myös tämän esityksen osalta toimitetussa lausuntopalautteessa.

Perheillä on kuitenkin mahdollisuus turvautua laissa säädettyihin etuuksiin sekä yleis- ja erityispalveluihin silloin, kun perheen omat taloudelliset ja muut voimavarat eivät riitä. Osa laissa säädettyistä etuuksista maksetaan perheen jäsenille, osa perheelle. Rahana maksettavia etuuksia, joita lapsi voisi saada, ovat elatustuki ja lapselle maksettava vammaistuki. Lapsen ja hänen perheensä toimeentulon turvaamisen kannalta ei näin ollen voida pitää välttämättömänä maksaa alaikäiselle lapselle omaa toimeentuloturvaetuutta hänen toimeentulonsa erilliseksi turvaamiseksi.

Jatkossa alaikäisen nuoren toimeentulon turva perustuisi ensisijaisesti perheen yhteisiin tuloihin ja nuoresta huolehtivien tahojen elatusvelvollisuuteen. 16–17-vuotiaat ovat lain mukaan oppivelvollisia. Vaikka 16–17-vuotias olisi työelämässä ja sairastuisi taikka tarvitsisi ammatillista kuntoutusta, hänen oikeutensa toimeentulon turvaan rakentuisi ensisijaisesti hänen vanhempiansa elatusvelvollisuuden sekä toisaalta niiden sosiaaliturvaetuuksien varaan, joita tarvittaessa voidaan maksaa hänen ja hänen perheensä toimeentulon turvaamiseksi etuuksien edellytysten täytyessä.

Se, että alaikäisen nuoren toimeentulon turva ei enää järjestyisi esimerkiksi nuorelle toistaiseksi myönnetyn eläkkeen avulla, olisi perheen kannalta heikennys. Tästä huolimatta voidaan pitää perusteltuna, että alaikäisen nuoren toimeentulo jatkossa turvattaisiin muulla tavoin kuin maksamalla nuorelle itselleen toimeentuloturvaetuutta.

4.2.2.3 Vaikutukset yrityksiin

Kun vuoden 2025 alusta ei enää myönnettäisi sairauspäivärahaa alle 18-vuotiaille, myöskään työnantajilla ei olisi vastaavasti mahdollista saada alle 18-vuotiaiden työntekijöiden osalta sairauspäivärahaa sairausvakuutuslain 7 luvun 4 §:n 1 momentin perusteella siltä osin kuin työntekijällä on työsuhteen perusteella oikeus palkan tai sitä vastaavan korvauksen saamiseen sairauspoissaolon ajalta. Alaikäisiä sairauspäivärahan saajia on vähän (786 henkilöä vuoden 2023 aikana), joten vaikutukset kohdistuvat vuositasolla vain vähäiseen määrään työnantajia. Vuoden 2023 aikana työnantajalle oli maksettu sairauspäivärahaa vain 123 tapauksessa ja keskimäärin sairauspäivärahaa oli maksettu näissä tapauksissa 10 arkipäivältä vuoden 2023 aikana, kun samaan aikaan 16–17-vuotiaita työllisiä on ollut arviolta n. 24 000 henkilöä¹⁰.

¹⁰ Työssäkäyntitilaston määrittelyjen mukaan vasta 18-vuotiaiden työllisyyttä tilastoidaan (18–74 v.) Työvoimatutkimuksen piiriin kuuluvat kaikki 15–89-vuotiaat, mutta yksivuotisikäryhmittäistä tietoa ei ole enää tietokantatauluista saatavissa. Tässä on käytetty yksivuotisikäryhmittäistä tietoa 16–17-vuotiaiden työllisyydestä työvoimatutkimuksessa, mikä koskee vuotta 2018. Näistä kohorteista oli silloin työllisiä työvoimatutkimuksen käsittein 17,3 % (16-vuotiaat) ja 21,5 % (17-vuotiaat). Suhteutettaessa tämä kohorttien kokoon (vuonna 2022), olisi näissä ikäryhmissä arviolta 23 947 työllistä.

4.2.3 Yhteiskunnalliset vaikutukset

4.2.3.1 Yhdenvertaisuusvaikutukset

Perustuslain yhdenvertaisuutta koskevan sääntelyn tarkoituksena on turvata, paitsi perinteistä oikeudellista yhdenvertaisuutta, myös tosiasiallisen yhdenvertaisuuden toteutumista yhteiskunnassa. Pyrkimys tosiasiallisen yhdenvertaisuuden vahvistamiseen voikin olla perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävä syy niin sanottua positiivista erityiskohtelua tarkoittavalle sääntelylle. Positiivinen erityiskohtelu voi olla tarpeen esimerkiksi jonkin yhteiskunnallisesti heikommassa asemassa olevan ryhmän jäsenten aseman vahvistamiseksi lainsäätäjän valitsemalla tavalla. Tavallisessa lainsäädännössä positiivisesta erityiskohtelusta on säännös yhdenvertaisuuslaissa (1325/2014), jonka 9 §:n mukaan sellainen oikeasuhtainen erilainen kohtelu, jonka tarkoituksena on tosiasiallisen yhdenvertaisuuden edistäminen taikka syrjinnästä johtuvien haittojen ehkäiseminen tai poistaminen, ei ole syrjintää.

Mahdollisuudesta myöntää nuoren kuntoutusraha 16–17-vuotiaille nuorille säädettiin aikanaan niiden nuorten ensimmäisen ammatillisen koulutuksen suorittamisen edellytysten parantamiseksi, joilla on riski päätyä nuorena työkyvyttömyyseläkkeelle, sekä sen turvaamiseksi, että ennen kuin nuorelle myönnetään työkyvyttömyyseläke, olisi luotettavasti selvitetty, ettei nuorella ole ammatillisen kuntoutuksen mahdollisuuksia.

Nuoren kuntoutusraha, jota nykyään voidaan myöntää alle 20-vuotiaalle, voidaan nähdä positiivisena erityiskohteluna, koska etuus voidaan myöntää ammatillisen kouluttautumisen edellytysten parantamiseksi nuorille, joiden edellytykset kouluttautumiseen ovat heidän terveydentilastaan johtuen rajallisemmat kuin terveillä nuorilla. Jos kuntoutusrahan ikäraja nostetaan ehdotuksen mukaisesti, kyseinen mahdollisuus positiiviseen erityiskohteluun poistuisi 16–17-vuotiailta nuorilta. Nykyisen positiivisen erityiskohtelun vaikutus muutoksen vaikutuspiiriin kuuluvien 16–17-vuotiaiden nuorten ammatillisesta koulutuksesta suoriutumiseen sekä koulutukseen aikaiseen toimeentuloon – samoin kuin tämän tosiasiallista yhdenvertaisuutta vahvistava vaikutus – tällöin poistuisivat. Vaikutusta kuvataan tarkemmin alempana lapsiin ja nuoriin kohdistuvien vaikutusten yhteydessä.

Kuntoutusrahan myöntämiseen liittyvän positiivisen erityiskohtelun rajaaminen täysi-ikäisiin nuoriin tarkoittaisi sitä, että jatkossa kenelläkään 16–17-vuotiaalla ei olisi mahdollisuutta opiskella nimenomaan kuntoutusrahan tuoman taloudellisen tuen turvin. Myös tätä voidaan pitää yhdenvertaisuuden kannalta hyväksyttävänä sääntelynä. Lainsäätäjän harkinnassa on sovittava yhteen kulloisessakin sääntely-yhteydessä muodolliseen ja tosiasialliseen yhdenvertaisuuteen liittyvät näkökohdat. Muutos voisi olla omiaan heikentämään sen vaikutuspiiriin kuuluvien 16–17-vuotiaiden nuorten suhteellista asemaa terveisiin nuoriin verrattuna, kun kuntoutusrahan nuorten välisiä eroja tasoittava vaikutus kouluttautumisen edellytyksiin sekä koulutuksen aikaiseen toimeentuloon poistuisi. Ei voida sulkea pois riskiä siitä, että näiden nuorten mahdollisuudet suoriutua koulutuksesta, kuntoutua ja osallistua yhteiskuntaan heikkenevät. Samalla on kuitenkin katsottava, että alaikäiselle nuorelle itselleen toimeentuloturvaetuuden muodossa maksettava rahallinen tuki ei ole ainoa keino tukea kyseisten nuorten koulutuksesta suoriutumista, kuntoutumista tai yhteiskuntaan osallistumista. Nuoren opiskelussa tai nuoruusiän kehityksessään kohtaamiin vaikeuksiin on luontevaa pyrkiä vaikuttamaan esimerkiksi oppilaitoksen ja sosiaali- ja terveydenhuollon keinoin. Myös koulutuksen keskeytymiseen tai nuoren mahdolliseen syrjäytymiseen liittyvien riskien torjumiseen voidaan kiinnittää huomiota oppivelvollisuuden piiriin kuuluvaa koulutusta sekä tähän liittyvää tukea järjestettäessä tässä esityksessä aiemmin kuvatun mukaisesti. Oppivelvollisuuden laajentamista 18-vuotiaaksi saakka voidaan pitää perusteltuna syynä

arvioida uudelleen kuntoutusrahan alaikäisille myöntämiseen liittyvän positiivisen erityiskohtelun tarvetta. Kysymykseen palataan esityksen säätämisyjärjestysperusteluissa.

Kun Kansaneläkelaitoksen kuntoutusrahaetuksien, kansaneläkkeen, takuueläkkeen ja sairauspäivärahan alaikäraja nostettaisiin yhdenmukaisesti 16 vuodesta 18 vuoteen, eri ikäisinä sairastuneet, vammautuneet tai työkyvyttömäksi tulleet olisivat nykyiseen tapaan keskenään yhdenvertaisessa asemassa. Samoin olisi vammaisten ja pitkäaikaissairaiden sekä tilapäisemmin sairastuneiden henkilöiden osalta.

Vammaisuuksien ikärajan nosto lisäisi alaikäisten lasten keskinäistä yhdenvertaisuutta, kun kaikki alaikäiset lapset jatkossa kuuluisivat saman vammaisuuksien eli lapsen vammaistuen piiriin.

4.2.3.2 Vaikutukset muihin perus- ja ihmisoikeuksiin

Jäljempänä tässä esityksessä luvussa ”Suhde perustuslakiin ja säätämisyjärjestys” kuvataan esityksen valtiosääntöoikeudellisen arvioinnin perusta. Esityksen valtiosääntöoikeudellisessa arvioinnissa on otettava huomioon Suomen perustuslaissa perusoikeuksina turvatut yhdenvertaisuus, oikeus sosiaaliturvaan sekä kielelliset oikeudet sekä YK:n yleissopimukset vammaisten henkilöiden oikeuksista ja lapsen oikeuksista.

Perustuslaissa turvatuista perusoikeuksista tai mainituista kansainvälisistä yleissopimuksista ei voida katsoa johtuvan esteitä ehdotetuille muutoksille. Myös tähän palataan lähemmin jäljempänä esityksen perustuslainmukaisuutta ja säätämisyjärjestystä koskevassa luvussa. Se, että kansaneläkkeen, takuueläkkeen, sairauspäivärahan ja Kansaneläkelaitoksen kuntoutusrahaetuksien maksaminen ehdotuksen mukaan jatkossa rajattaisiin täysi-ikäisiin henkilöihin, olisi tästä huolimatta taloudellinen heikennys niiden alaikäisten henkilöiden näkökulmasta, jotka ilman lainmuutosta olisivat voineet kuulua näiden etuuskien saajiin. Mainitut etuudet sulkeutuisivat jatkossa pois sekä alaikäisen nuoren tuloista että hänen perheensä kokonaistuloista. Muutos heikentäisi sen vaikutuspiiriin kuuluvien alaikäisten nuorten itsenäisiä taloudellisia edellytyksiä osallistua yhteiskuntaan ja olisi omiaan korostamaan heidän vanhempensa elatusvastuuta.

Vanhempien elatusvastuu turvaa myös terveiden alaikäisten nuorten elatuksen, mutta terveiden nuorten edellytykset ansaita omia tuloja esimerkiksi opintojen ohella tai koulun loma-aikoina työskentelemällä ovat yleensä olennaisesti paremmat kuin nuorilla, joilla on terveydellisiä rajoituksia. Henkilön ja hänen perheensä kokema taloudellista niukkuutta on yleisesti ottaen pidettävä riskinä henkilön yhteiskuntaan osallistumisen ja osallisuuden toteutumisen näkökulmasta, vaikka kyseiset mahdollisuudet eivät määräydy yksistään taloudellisten voimavarojen pohjalta.

4.2.4 Sukupuolivaikutukset

Alle 18-vuotiaiden etuudensaajien sukupuolijakauma eri etuuksissa vaihtelee.

Esityksellä ei arvioida olevan merkittäviä sukupuolivaikutuksia.

Kansaneläke ja takuueläke. Kansaneläkelain mukaisen työkyvyttömyyseläkkeen alle 18-vuotiaista saajista miehiä oli vuoden 2023 lopussa noin 62 prosenttia (418 henkilöä) ja naisia noin 38 prosenttia (255 henkilöä). Suhde oli vastaava myös takuueläkkeen alle 18-vuotiaissa saajissa (miehiä 372 henkilöä eli noin 61,7 prosenttia, naisia 231 henkilöä eli noin 38,3 prosenttia).

Kuntoutusraha. Nuoren kuntoutusrahan alle 18-vuotiaista saajista miehiä oli noin 48 prosenttia (4 036 henkilöä) ja naisia noin 52 prosenttia (4 413 henkilöä). Muuta kuntoutusrahaa kuin nuoren kuntoutusrahaa saaneissa alle 18-vuotiaissa miehiä ja naisia oli molempia noin puolet saajista (miehiä 739 ja naisia 732 henkilöä).

Sairauspäiväraha. Sairauspäivärahan alle 18-vuotiaista saajista miehiä oli noin 35 prosenttia (275 henkilöä) ja naisia noin 65 prosenttia (511 henkilöä).

Työttömyysetuudet. Työttömyysetuuksien alle 18-vuotiaista saajista miehiä oli noin 61 prosenttia (86 henkilöä) ja naisia noin 39 prosenttia (54 henkilöä).

Vammaisetuudet. Kaikista alle 16-vuotiaan vammaistuen saajista joulukuussa 2023 noin 65 prosenttia (30 564 henkilöä) oli poikia ja noin 35 prosenttia (16 760 henkilöä) tyttöjä. Ikäluokissa 14–16-vuotiaat alle 16-vuotiaan vammaistuen saajista joulukuussa 2023 noin 57 prosenttia (4 617 henkilöä) oli poikia ja noin 43 prosenttia (3 430 henkilöä) tyttöjä.

16–17-vuotiaista 16 vuotta täyttäneen vammaistuen saajista oli joulukuussa 2023 noin 51 prosenttia (1 433 henkilöä) miehiä ja noin 49 prosenttia (1 382 henkilöä) naisia.

Joulukuussa 2023 eläkettä saavan hoitotuen 16–17-vuotiaista saajista noin 62 prosenttia (400 henkilöä) oli miehiä ja noin 38 prosenttia (248 henkilöä) naisia.

4.2.5 Vaikutukset lapsiin ja nuoriin

Kuntoutumisesta, opintojen tukemisesta ja työelämään siirtymisestä. Jatkossa 16–17-vuotiaalla ei olisi mahdollisuutta saada Kansaneläkelaitoksen maksamia kuntoutusrahaetuksia. Kuten nykytilan kuvauksessa on todettu, Kansaneläkelaitoksen maksaman kuntoutusrahan alle 18-vuotiaita saajia on lähes 10 000 henkilöä, joista suurin osa on saanut nuoren kuntoutusrahaa. Kuntoutuksen aikaisen toimeentulon on katsottu sitouttavan kuntoutumiseen ja vaikuttavan positiivisesti työelämään pääsemiseen. Näin ollen voidaan arvioida, että kun alle 18-vuotiaalla ei enää jatkossa olisi mahdollisuutta saada kuntoutuksensa aikaista toimeentuloturvaa kuntoutusrahana, tällä voi olla vaikutusta kuntoutumiseen esimerkiksi siten, että nuori motivoituu heikommin kuntoutumaan ja opiskelemaan, jolloin työelämään pääseminen voi pahimmillaan siirtyä myöhemmäksi tai estyä kokonaan erityisesti, jos nuorella ei ole mahdollisuutta saada opintotukea. Käytännössä tämä voi lisätä riskiä siitä, että nuori jää ilman ammatillista koulutusta sekä riskiä nuoren ennenaikaisesta työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymisestä. Näiden haitallisten kehityskulkujen toteutumisriskin voidaan kuitenkin arvioida riippuvan myös monista muista tekijöistä kuin kuntoutusrahan maksamisesta, ja näihin riskeihin voidaan vaikuttaa myös muilla keinoilla kuin sosiaaliturvalla. On esimerkiksi huomattava, että nuorta voidaan motivoida ja tukea opiskelussa ja kuntoutumisessa myös esimerkiksi oppilaitoksen taholta, mihin oppilaitoksilla on myös velvollisuus. Erityisesti kuvatuissa tilanteissa nuoren mahdollisesti nostaman opintolainan takaisinmaksu voi vaikeutua. Näissä tilanteissa vanhempien elatus- ja huoltovelvollisuus korostuisivat nuoren tukemisessa kuntoutumisen ja työelämään tähtäämisen osalta. Lisäksi, koska 16–17-vuotiailla ei olisi enää jatkossa oikeutta sairauspäivärahaan, he eivät voisi olla myöskään sairauspäivärahan saajia koskevan kuntoutusmahdollisuuksien selvittämisjärjestelmän piirissä. Tämä lähtökohtaisesti heikentäisi 16–17-vuotiaiden asemaa.

Nuorella olisi kuitenkin 16–17-vuotiaana edelleen mahdollisuus edellytysten täytyessä saada Kansaneläkelaitoksen päätös ammatillisesta kuntoutuksesta, koska nyt esitetyt muutokset eivät koske Kansaneläkelaitoksen järjestämää ammatillista kuntoutusta. Ammatillisena kuntoutuksena Kansaneläkelaitos voi myöntää 16–17-vuotiaille ammatillista

kuntoutusselvitystä, työkokeilua, työhönvalmennusta, koulutuskokeilua, tukea koulutukseen sekä apuvälineitä opiskeluista suoriutumiseksi.

Jos nuori on saanut ammatillisen kuntoutuspäätöksen koulutukseen, Kansaneläkelaitos seuraa nuorenpintojen etenemistä lukukausittain huomioiden opiskelukyvystä ja kokonaistilanteesta tapahtuvat muutokset. Seurannan tavoitteena on varmistaa, että asiakas suorittaa opintonsa suunnitellussa aikataulussa. Kansaneläkelaitos pystyy seurannan avulla tarvittaessa ottamaan yhteyttä nuoreen ja tarjoamaan tämän tilanteessa tarkoituksenmukaisia muita ammatillisen tai lääkinnällisen kuntoutuksen palveluja. Nuorella on myös mahdollisuus saada ammatillisesta kuntoutuksesta aiheutuvat tarpeelliset ja kohtuulliset kustannukset, esimerkiksi koti- ja opiskelupaikkakunnan väliset matkakustannukset, siten kuin kuntoutuslain 14 §:ssä tarkemmin säädetään. Kustannusten korvausta on tarkemmin avattu nykytilan kuvauksessa.

Tässä esityksessä esitettyjen muutosten vuoksi 16–17-vuotiaat ammatillisen kuntoutuksen koulutuspäätöksen saaneet nuoret eivät olisi siis jatkossa oikeutettuja kuntoutusrahaan, mutta heillä olisi edelleen mahdollista saada tukea esimerkiksi matkakustannuksiin. On kuitenkin mahdollista, että kuntoutusrahaan esitettyjen muutosten vuoksi 16–17-vuotiaiden osalta ammatillisen kuntoutuksen hakijat vähenevät. Tällöin niin usea nuori ei olisi myöskään ammatillisen kuntoutuksen seurannan piirissä. Toisaalta opintotuen hakijamäärät voivat mahdollisesti kasvaa, ja opintotuen saajien kohdalla opintojen seuranta tehdään opintotuessa tehtävän seurannan kautta. Nuori voisi edellytysten täytyessä myös 18 vuotta täytettyään, myös kesken opintojensa, hakea ammatillista kuntoutusta Kansaneläkelaitoksesta ja toimeentulonsa turvaksi kuntoutusrahaa.

Lisäksi terveydenhuollolla ja sosiaalihuollolla on omat nykytilan kuvauksessa tarkemmin kuvatut vastuunsa nuoren kuntoutumisen tukemisessa. Oppivelvollisuuden laajentumisen myötä on korostunut myös toisen asteen oppilaitoksen vastuu yksilöllisen opintopolun suunnittelusta, opiskelijan ohjauksesta opintojen ja urapolun suunnittelussa sekä opiskelijan tarvitsemien tukitoimien suunnittelusta ja toteutuksesta. Näin ollen se, että 16–17-vuotias ei olisi jatkossa sairauspäivärahakaudella toteutettavan kuntoutumismahdollisuuksien selvittämisen tai Kansaneläkelaitoksen ammatillisen kuntoutuksen seurannan piirissä, ei välttämättä olisi ratkaisevaa nuoren kuntoutumistarpeen selvittämisen ja toisaalta kuntoutukseen pääsemisen näkökulmasta. Terveydenhuoltolaki ja sosiaalihuoltolaki sekä oppilaitosten toimintaa ohjaavat säännökset koskevat myös muita kuin sairauspäivärahan tai Kansaneläkelaitoksen maksaman kuntoutusrahan saajia.

Kun nuorelle on haettu nuoren kuntoutusrahaa, hyvinvointialueen on pitänyt laatia hänelle henkilökohtainen opiskelu- ja kuntoutumissuunnitelma. Suunnitelma on ollut joissakin tapauksissa päällekkäinen niiden suunnitelmien kanssa, jotka nuorelle on tarvittaessa laadittu sosiaali- tai terveydenhuollossa nykytilan kuvauksessa kerrotun mukaisesti ja toisaalta oppilaitoksen vastuulla olevan yksilöllisen opintopolun suunnitelman kanssa. Henkilökohtaisella opiskelu- ja kuntoutumissuunnitelmalla ei ole useinkaan ollut itsenäistä merkitystä ja se on laadittu oikeastaan enemmänkin selvityksenä nuoren kuntoutusrahan hakemista varten. Koska oppilaitosten tulee noudattaa oppivelvollisuuslain mukaisia velvollisuuksiaan ja toisaalta hyvinvointialueiden tulee noudattaa terveydenhuoltolain ja sosiaalihuoltolain mukaisia velvoitteitaan, ei henkilökohtaisen opiskelu- ja kuntoutumissuunnitelman laatimisvelvollisuuden poistuminen muuttaisi käytännössä 16–17-vuotiaiden nuorten kuntoutumisen tai opiskelujen tukemisen suunnittelua ja toteutumista. Lisäksi on huomioitava, että nuoren kuntoutusrahaa hakevalla tulee lähtökohtaisesti olla diagnosoituna sairaus tai vamma, joten nuoren kuntoutusrahaa hakeva on aina myös terveydenhuollon asiakas.

Vaikutukset opiskeluun muualla kuin perheen kotipaikkakunnalla. Nuoren ammatillisen kuntoutuksen kannalta erityisen haasteen voi käytännössä muodostaa se, että opinnoissaan erityistä tukea tarvitsevat alaikäiset nuoret saattavat joutua muuttamaan pois perheensä kotipaikkakunnalta hakeutuakseen itselleen sopivaan opiskelupaikkaan. Vaativaa erityistä tukea opiskelijoilleen tarjoaa Suomessa kuusi erityisammattioppilaitosta. Näistä koulutuksen järjestäjistä ainoastaan Optima tarjoaa ruotsinkielistä vaativan erityisen tuen ammatillista koulutusta. Tällä hetkellä tätä ruotsinkielistä koulutusta on tarjolla vain kolmella paikkakunnalla Pohjanmaalla (Pietarsaarella, Uusikaarlepyyssä ja Vaasassa). Myös muilla erityisammattioppilaitoksilla on rajallinen määrä toimipisteitä, mikä tarkoittaa käytännössä sitä, että monin paikoin Suomea matka näistä lähimpäänkin on liian pitkä kuljettavaksi päivittäin. Toimipisteiden koulutustarjonta myös vaihtelee. Vastavia kysymyksiä sopivan opiskelupaikan löytämiseen liittyen saattaa tulla eteen myös niillä nuorilla, joiden erityisen tuen tarve on vaativan erityisen tuen tarvetta vähäisempää. Nuori voi joutua muuttaa pois kotipaikkakunnaltaan myös esimerkiksi löytääkseen terveydentilansa kannalta sopivan opiskelualan.

Etenkin vaativaa erityistä tukea tarvitsevat opiskelijat joutuvat tämän vuoksi tavallisten ammattioppilaitosten opiskelijoita useammin muuttamaan ainakin kouluviikkojen ajaksi opiskelupaikkakunnalleen, tyypillisesti oppilaitoksen omaan asuntolaan. Tiedossa on myös tilanteita, joissa alaikäinen erityisammattioppilaitoksen opiskelija on asunut hyvinvointialueen vammaispalveluna järjestämässä asumis- ja lastensuojelun sijaishuollossa. Vaativan erityisen tuen piirissä opiskelevista nuorista monet – todennäköisesti valtaosa – ovat saaneet kuntoutusrahaa. Yksittäistapauksissa nuoren toimeentulo on ilmeisesti saattanut olla myös kansaneläkkeen varassa. Se, että alaikäisille nuorille ei enää maksettaisi Kansaneläkelaitoksen kuntoutusrahaetuksia (tai kansan- ja takuueläkettä), heikentäisi heidän ja heidän perheensä edellytyksiä vastata niistä kustannuksista, joita nuoren mahdollinen asuminen erillään perheestään aiheuttaa. Tällaisia ovat tyypillisesti esimerkiksi matkakustannukset ja ateriakustannukset. Tämä saattaisi ainakin joissain tapauksissa lisätä riskiä siitä, että nuori hakeutuu itselleen heikommin soveltuvien koulutusvaihtoehtojen pariin tai pahimmillaan muuten johtaa nuoren ammatillisen koulutautumisen vaarantumiseen. Nuoren opiskelun järjestämiseen ja rahoittamiseen liittyvien riskien voidaan kuitenkin arvioida olevan hallittavissa. Tämä voi tosin käytännössä edellyttää, että nuori ja hänen perheensä saavat nuoren opiskelun ja sen olosuhteiden järjestämisessä asianmukaista tukea ja neuvontaa. Jos nuoren katsotaan muuten kuin tilapäisesti asuvan erillään vanhemmistaan, hän muodostaa oman ruokakuntansa yleistä asumistukea laskettaessa ja oman perheensä toimeentulotukea laskettaessa. Jos nuorella ei ole omia tuloja, asumistukeen ei vakiintuneen tulkinnan mukaan synny oikeutta. Toimeentulotukeen voi kuitenkin syntyä oikeus, mikä mahdollistaa muun muassa asumismenojen ja muiden tarpeellisten menojen kattamisen.

Vaikutukset nuoren edellytyksiin käyttää palveluja. Oppivelvollisuuden lakisääteisen keston pidennettyä toisen asteen opetusta järjestetään lähtökohtaisesti kaikkein vaikeimminkin vammaisille tai sairaille perusopetuksen päättäneille nuorille. Osa nuorista joutuu kuitenkin vammastaan tai sairaudestaan johtuvien rajoitusten vuoksi keskeyttämään oppivelvollisuutensa suorittamisen. Muun muassa tähän ryhmään saattaa kuulua henkilöitä, jotka ovat jo alaikäisinä muuttaneet terveydentilansa vuoksi pois lapsuudenkodistaan.

Vuoden 2025 alusta lukien voimaan tulevan vammaispalvelulain nojalla lapselle kodin ulkopuolella järjestetty asumisen tuki on maksullinen palvelu. Maksun määrittämisessä otetaan huomioon lapsen vanhempien elatuskyky sekä lapsen mahdolliset omat tulot. Maksu voi olla enintään 500 euroa kuukaudessa.

Edellä tässä esityksessä on tehty selkoa myös eräistä muista keskeisistä sosiaalipalveluista sekä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista perittävien asiakasmaksujen määräytymisestä.

Osa sosiaalipalveluista on laissa säädetty maksuttomiksi. Asiakkaan maksukyvyyn mukaan määräytyvät sosiaalipalvelujen tulosisidonnaiset asiakasmaksut puolestaan määritellään, laissa tarkemmin säädetyllä tavalla, prosenttiosuutena laskennan pohjana käytettävistä nettotuloista. Lisäksi laissa on säädetty asiakkaalle eri tilanteissa mahdollisesti jäävästä käyttövarasta.

Vaikka itse palvelu olisi maksuton, siihen liittyvästä mahdollisesta ylläpidosta voidaan lain mukaan periä kohtuullinen maksu. Ylläpidossa on kyse sellaisista palveluista, tarvikkeista tai välineistä, joista aiheutuu kustannuksia henkilön vammaisuudesta riippumatta. Ylläpitoon kuuluvat esimerkiksi ateriamaksut. Hyvinvointialueen on mahdollista myöntää täydentävää toimeentulotukea näihin maksuihin.

Asiakasmaksulain mukaan hyvinvointialueilla on velvollisuus jättää sosiaalihuollon palvelusta määrätty maksu sekä terveydenhuollon palvelusta määrätty tulosisidonnainen maksu (käytännössä pitkäaikaisesta laitoshoidosta määrätty maksu) perimättä tai alentaa maksua siltä osin kuin maksun periminen vaarantaisi henkilön tai perheen toimeentulon edellytyksiä. Maksun huojentaminen tai perimättä jättäminen on ensisijaista toimeentulotukeen nähden, vaikka kyseisiin maksuihin voi myös saada toimeentulotukea. Terveydenhuollon maksut taas ovat usein tasasuuruisia. Nämä maksut kerryttävät – hammasteknisiä kustannuksia lukuun ottamatta – terveydenhuollon kalenterivuosi-kohtaisia maksukattoja, joka maksukatton piiriin kuuluvien kustannusten osalta rajaa asiakkaan maksettavaksi tulevien vuosikustannusten enimmäismäärän. Terveydenhuollon menoihin voidaan myös myöntää toimeentulotukea, mikäli asiakkaan tulot, varat ja menot toimeentulotukilain mukaisen laskelman mukaan siihen oikeuttavat.

Se, että 16–17-vuotiailla ei enää jatkossa olisi käytettävissään kansan- ja takuueläkettä tai Kansaneläkelaitoksen kuntoutusrahaa, merkitsisi samalla sitä, että nämä tulot eivät vaikuttaisi myöskään nuoren mahdollisten tulosisidonnaisten asiakasmaksujen määräytymiseen. Kyseisten tulojen pois sulkeutuminen tulisi näin ollen huomioduksi nuoren tulosisidonnaisissa asiakasmaksuissa eikä muutos lähtökohtaisesti vaikuttaisi nuoren edellytyksiin käyttää näitä palveluja. Alaikäisen nuoren vanhempien tulot vaikuttaisivat tulosisidonnaisten maksujen määräytymiseen entiseen tapaan, siltä osin kuin tästä on laissa säädetty. Muista kustannuksista nuorella ei toisaalta olisi edellytyksiä selviytyä omilla etuustuloillaan, ellei pois sulkeutuvien etuustulojen tilalle yksittäistapauksessa tulisi esimerkiksi muuta etuutta (esimerkiksi opintotukea). Tämä olisi omiaan korostamaan nuoren vanhempien elatusvastuuta. Kuten edeltä ilmenee, viime kädessä myös toimeentulotuki olisi käytettävissä esimerkiksi nuoren terveydenhuoltomenojen tai palveluihin liittyvien ylläpitomaksujen kattamiseen, elleivät perheen muut tulot ja varat riittäisi näihin.

Oman toimeentulon ja toimijuuden merkityksestä. Siinäkin tapauksessa, että nuoren etuustulot tällä hetkellä kuluiisivat pääosin erilaisiin tarpeellisiin menoihin, nuorelle on voinut jäädä etuustuloistaan myös sellaisia varoja, joiden käyttämisestä hän on itse voinut päättää. Kun esityksessä tarkoitettut etuustulot jatkossa sulkeutuisivat pois, myös nuoren mahdollisuus saada käyttörahaa jäisi muiden lähteiden varaan – etenkin vaikeammin vammaisten osalta käytännössä lähinnä nuoren vanhempien ja muiden läheisten varaan. Tämä heikentäisi yleisesti ottaen muutosten vaikutuspiiriin kuuluvien nuorten mahdollisuuksia vahvistaa omaa toimijuuttaan itsenäistä rahankäyttöä ja omia arkisia kulutusvalintoja harjoittelemalla. Tällä voi olla kielteinen vaikutus nuoren itsenäistymisen kannalta. Esityksen perustana on kuitenkin näkemys siitä, että kyseistä mahdollisuutta ei jatkossa ole perusteltua turvata alaikäiselle nuorelle myönnettävällä omalla toimeentuloturvan etuudella. Alaikäisten nuorten

itsenäistymiskehitys on, nuoren terveydentilasta riippumatta, perusteltua nähdä vähittäisenä kasvuprosessina, jonka tukemisessa voidaan painottaa myös muita kuin nuoren itsenäisen taloudellisen toimimisen mahdollisuuksia, vaikka myös näillä on merkitystä osana nuoren itsenäistymiskehitystä.

Kuntoutusrahan merkityksestä ja käytöstä. Koska nuoren kuntoutusrahaa koskevien tutkimusten mukaan nuoren kuntoutusrahalla on iso merkitys itsenäistymisvaiheessa ja taloudellisen tuen puuttuminen voi lisätä stressiä, kuntoutusrahojen alaikärajan nostamisella voi olla negatiivisia vaikutuksia 16–17-vuotiaiden nuorten elämän- ja arjenhallinnan tunteeseen ja toimintamahdollisuuksiin. Tällä taas voi olla vaikutusta kuntoutumiseen esimerkiksi tavoitetason osalta. Samaan aikaan nuoren kuntoutusraha on herättänyt kritiikkiä siksi, että sen ei katsota aina kohdentuvan parhaalla mahdollisella tavalla, esimerkiksi toiminta- ja opiskelukyvyn tukemiseen. Tämän esityksen kohderyhmään kuuluvat henkilöt ovat alaikäisiä eivätkä heidän taloustaitonsa välttämättä ole vielä kehittyneet siinä määrin riittävästi, että he osaisivat käyttää heidän omassa hallinnassaan olevia varoja järkevästi ja tarkoituksenmukaisesti. Tässä mielessä kuntoutusrahan alaikärajan nosto vastaisi nuorilta ja asiantuntijoilta tulleeeseen nuoren kuntoutusrahan käyttöä koskeneeseen palautteeseen, josta on kerrottu esityksen nykytilan arviointia koskevassa jaksossa.

4.2.6 Vaikutukset vammaisiin henkilöihin

Aluksi. Suomessa ei ole käytössä kansallisesti tyhjentävää määritelmää vammaiselle henkilölle, vaan määritelmä vaihtelee lainsäädännön ja käytännön tasolla. YK:n vammaisten oikeuksia koskevan yleissopimuksen lähtökohtina voidaan pitää henkilön suhdetta fyysiseen, sosiaaliseen, taloudelliseen ja kulttuuriseen ympäristöönsä sekä niitä tarpeita, joita vammaiselle henkilölle aiheutuu vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa. Itse vamman tai sairauden lisäksi vammaisen henkilön yhteiskunnalliseen osallisuuteen vaikuttavia tekijöitä voivat olla esimerkiksi henkilön tai perheen taloudellinen tilanne sekä haasteet esimerkiksi tiedonsaannissa tai asioinnissa. Nämä seikat vaikuttavat henkilön edellytyksiin toimia yhteiskunnassa muiden kanssa yhdenvertaisesti itsenäisesti tai tuettuna.

Oman toimeentulon ja toimijuuden merkityksestä. Nuoren kuntoutusrahan lisäksi myös tämän esityksen kohteena olevat muut työkyvyttömyyden ja toimintakyvyn heikentymisen perusteella maksettavat etuudet voivat olla nuoren oman toimijuuden edellytysten kannalta merkityksellisiä. Se, että nuorella on sairaus, vika tai vamma, josta aiheutuu esimerkiksi toimintakyvyn rajoituksia, saattaa osaltaan korostaa nuoren itsenäistymisen sekä nuoren oman toimijuuden tukemisen merkitystä. Sillä, että 16–17-vuotiailla ei enää jatkossa olisi mahdollisuutta saada esityksen kohteena olevia etuuksia, jotka ovat nimenomaan nuoren omia etuuksia, voi olla negatiivista vaikutusta heidän itsenäistymisensä kannalta. Myös tässä yhteydessä korostuu vanhempien tai muiden huoltajien vastuu nuoren tukemisesta oman elämän rakentamisessa ja aikuistumisessa osana lapsen huoltovastuuta. Esimerkiksi nuoren mahdollisuus saada käyttörahaa jäisi jatkossa ensisijaisesti hänen vanhempiensa ja muiden läheistensä varaan. Näin olisi käytännössä etenkin vaikeimmin toimintarajoitteisten vammaisten nuorten osalta. Esityksessä lähdetään kuitenkin siitä, että vammaisen nuoren itsenäistymistä sekä tähän liittyvää tarvetta harjoitella itsenäistä rahankäyttöä ja omien valintojen tekemistä ei jatkossa ole perusteltua tukea alaikäiselle nuorelle myönnettävällä omalla toimeentuloturvan etuudella. Sekä vammaisten että muiden nuorten itsenäistymiskehitys on perusteltua nähdä vähittäisenä kasvuprosessina, jonka kuluessa nuorten mahdollisuus osallistua yhteiskuntaan vähitellen voi vahvistua täysi-ikäiselle ominaiselle tasolle. Sen, että nuori voisi saada esimerkiksi kuntoutusrahaa tai eläkettä kahta vuotta nykyistä myöhemmästä ajankohdasta, ei sellaisenaan voida arvioida uhkaavan nuoren itsenäistymiskehityksen

käynnistymistä, vaikka nuoren itsenäistymiseen liittyvät oman taloudellisen toimimisen mahdollisuudet tänä aikana ovat omiaan heikentymään.

Myös vammaisetuuksien ikärajojen muutoksella selkeytetään sitä lähtökohtaa, että jokainen alle 18-vuotias on yhdenvertaisesti huoltajiensa huolto- ja elatusvelvollisuuden piirissä, kun kaikkien alle 18-vuotiaiden kohdalla jatkossa tarkastellaan huoltavalle taholle aiheutuvaa rasisusta ja sidonnaisuutta nykyisten 16 vuotta täyttäneen vammaistuen tai eläkettä saavan hoitotuen edellytysten asemesta. Muutoksella ei arvioida olevan merkitystä nuoren oman toimijuuden näkökulmasta, sillä kaikki vammaisetuudet ovat vammaisen tai sairaan henkilön omia etuuksia, ja huoltajien tehtävänä on tukea nuorta tämän itsenäistymisessä. Lisäksi on edellä kuvatun mukaisesti arvioitu, että lähes kaikilla niillä, joilla ilman muutosta olisi ollut oikeus 16 vuotta täyttäneen vammaistukeen tai eläkettä saavan hoitotukeen, olisi oikeus lapsen vammaistukeen samalla tai ylemmällä tasolla.

Vammaisetuuksien hakemisesta. Kun vammaisetuuksien ikäraajat nousisivat vuoden 2027 alusta, aiemmin myönnettyä alle 16-vuotiaan vammaistukea voisi saada seuraavaan tarkistukseen tai lakkaamiseen asti enintään 16-vuotiaaksi. Tämän jälkeen lapselle voidaan hakea lapsen vammaistukea enintään 18-vuotiaaksi asti. Voimassa olevan lainsäädännönkin mukaan 16 vuotta täyttäneen vammaistukea taikka hoitotukea tulee hakea alle 16-vuotiaan vammaistuen päättyessä, jos edelleen haluaa saada vammaisetuutta. Sinänsä tämä ei olisi siis muutos vammaisetuuksien hakemisessa 16 ikävuoden täytyessä. Kuitenkin näissä siirtymäajan tilanteissa halutessaan etuutta myös 18-vuotiaana henkilön tulisi jälleen 18 vuotta täytettyään hakea 18 vuotta täyttäneelle myönnettäviä vammais- tai hoitotukea.

Muista vaikutuksista. Niiden vaikutusten osalta, jotka koskevat vammaisen nuoren kuntoutumista ja työelämään siirtymistä, muualla kuin perheen kotipaikkakunnalla opiskelua, palvelujen käyttämisen edellytyksiä sekä kuntoutusrahan merkitystä ja ongelmia, viitataan siihen, mitä näistä on todettu edellä lapsia ja nuoria koskevia vaikutuksia arvioitaessa. Vammaiset henkilöt, joihin ehdotetut muutokset vaikuttaisivat, sisältyvät samalla kaikki niihin nuoriin, joihin muutokset vaikuttaisivat, joten arviointi katsotaan voitavan yhdistää. Niihin nuoriin, joihin ehdotettavat muutokset vaikuttavat, kuuluu kuitenkin myös muita kuin vammaisia henkilöitä.

4.2.7 Vaikutukset viranomaisten toimintaan

Voimaantulovaiheessa muutokset edellyttäisivät Kansaneläkelaitokselta panostamista viestintään, sisäisten ohjeiden uudistamiseen, henkilöstön kouluttamiseen sekä esimerkiksi lomakkeiden uudistamiseen. Pidemmällä aikavälillä säännösten yhdenmukaistaminen ja selkeyttäminen helpottaisivat ja nopeuttaisivat etuuksien toimeenpanoa Kansaneläkelaitoksessa. Se, että ikäraajat vastaisivat täysi-ikäisyyden ikärajaa, edistäisi asiakaskunnan ymmärrystä Kansaneläkelaitoksen etuuksista ja helpottaisi siten asiakaspalvelun toimintaa.

Esityksessä ehdotettujen muutosten arvioidaan vähentävän Kansaneläkelaitoksen toimintamenoja työkyvyttömyyseläkkeen, takuueläkkeen, kuntoutusrahaetuuksien ja sairauspäivärahan osalta yhteensä noin 0,17 miljoonalla eurolla vuositasolla vuodesta 2027 alkaen. Säästö olisi tätä vähäisempi vuosina 2025 ja 2026. Mainittuja etuuksia koskevien tietojärjestelmämuutosten arvioidaan aiheuttavan yhteensä noin 23 000 euron kertaluonteiset kustannukset. Ehdotetuilla muutoksilla työttömyysetuuksiin ei arvioida olevan juurikaan vaikutusta Kansaneläkelaitoksen toimeenpanossa.

Vammaisetuuksien ikärajan nosto 18 vuoteen selkeyttäisi vammaisetusjärjestelmää, mikä helpottaisi ratkaisutyötä ja edistäisi asiakkaiden ymmärrystä vammaisetuuksista. Vammaisetuuksiin liittyvistä tietojärjestelmämuutoksista kustannuksia aiheutuisi kertaluonteisesti arviolta 170 000 euroa.

Kun vammaisetuuksien ikärajat nousevat vuoden 2027 alusta, alle 16-vuotiaan vammaistukea voi saada seuraavaan tarkistukseen tai lakkaamiseen asti enintään 16-vuotiaaksi. Tämän jälkeen lapselle voidaan hakea lapsen vammaistukea enintään 18-vuotiaaksi asti, minkä jälkeen tulee hakea aikuisen vammaistukea, jos haluaa edelleen saada vammaisetuutta. Kansaneläkelaitoksen työmäärä voi siirtymäaikana jonkin verran kasvaa. Vammaisetuuksien hallinnollisen toimeenpanon kustannusten arvioidaan kuitenkin pysyvän melko samoina lain voimaantumisen jälkeen.

5 Muut toteuttamisvaihtoehdot

5.1 Vaihtoehdot ja niiden vaikutukset

Vuosille 2025–2028 vahvistettuun julkisen talouden suunnitelmaan sisältyy kirjaus siitä, että kansaneläkkeen ja Kansaneläkelaitoksen kuntoutusrahan alaikäraja nostetaan nykyisestä 16 vuodesta 18 vuoteen. Vastaava ikärajan muutos tehdään kirjauksen mukaan myös vammaisetuuksia koskevaan lainsäädäntöön. Esitys perustuu näin ollen eräiden yksilöityjen muutosten toteuttamista koskevaan hallituksen linjaukseen.

Esityksellä tavoitellaan säästöjä etuusmenoihin valtion talouden tasapainottamiseksi. Tavoitteena on lisäksi vahvistaa etuusjärjestelmän johdonmukaisuutta sulkemalla pois eräiden perusturvan etuuksien maksaminen alaikäisille. Ottaen huomioon valmistelun perustana olevan kirjauksen täsmällinen luonne sekä toisaalta se tosiseikka, että hallitus on jo valtion talouden tasapainottamiseksi toteuttanut muitakin säästöjä tai tehnyt päätöksiä niistä, esityksen valmistelussa ei ole tullut esiin sellaisia toteuttamisvaihtoja, jotka toteuttaisivat kirjauksen tarkoituksen jollakin vaihtoehtoisella tavalla.

Jotta muutokset kuitenkin toteutettaisiin etuusjärjestelmän kokonaisuuden näkökulmasta mahdollisimman johdonmukaisella tavalla, ehdotetaan lisäksi, että myös takuueläkkeen, sairauspäivärahan sekä muiden kuntoutusrahaetuuksien kuin kuntoutusrahan alaikäraja nostettaisiin 16 vuodesta 18 vuoteen. Lisäksi ehdotetaan, että työttömyysturvalaista poistettaisiin mahdollisuus myöntää työttömyysetuus alle 18-vuotiaalle työnhakijalle tilanteessa, jossa työnhakija on oppivelvollisuuslain mukaisesti keskeyttänyt oppivelvollisuutensa suorittamisen. Nämä muutokset johtaisivat, osana ehdotettavien muutosten kokonaisuutta, eri henkilöryhmien yhdenvertaisempaan kohteluun. Valmistelussa on tämän vuoksi päädytty sisällyttämään esitykseen myös nämä muutosehdotukset.

Ylläpitokorvaus ja harkinnanvarainen kuntoutusavustus ovat etuuksia, jotka aina maksetaan joko kuntoutusrahan lisänä tai sen jälkeen. Se, että näiden kuntoutusrahaetuuksien ikäraja säilytettäisiin ennallaan, edellyttäisi näin ollen tätä tarkoittavien muutosten tekemistä niiden myöntämisedellytyksiin. Tämän perusteella valmistelussa katsottiin, että myös näiden kuntoutusrahaetuuksien alaikärajan on johdonmukaista nousta vastaavasti kuin kuntoutusrahan. Ylläpitokorvauksen ja harkinnanvaraisen kuntoutusavustuksen alaikärajan nostamisen etuusmenoja säästävä vaikutus on erittäin vähäinen: harkinnanvaraista kuntoutusavustusta ei maksettu vuonna 2023 lainkaan alle 18-vuotiaille saajille ja ylläpitokorvaustakin yhteensä vain alle 5 000 euroa.

Se, että sairauspäivärahan alaikäraja ei samalla nostettaisi, tarkoittaisi, että sosiaaliturvajärjestelmä olisi ollut Kansaneläkelaitoksen maksamien työkyvyttömyysetuuksien osalta jatkossa aiempaa monimutkaisempi ja vähemmän ymmärrettävä. Esimerkiksi sairauspäivärahan enimmäisajan saavutettuaan henkilöllä ei olisi mahdollisuutta päästä työkyvyttömyyseläkkeelle, jos hän olisi edelleen alaikäinen. Lisäksi eri ikäisinä työkyvyttömäksi tulleet henkilöt olisivat olleet keskenään eriarvoisessa asemassa sen suhteen, minkä ikäisinä heillä olisi mahdollisuus saada työkyvyttömyysetuutta.

Lisäksi voidaan arvioida, että sairauspäivärahan hakijoiden määrä lisääntyisi, jos ainoastaan kansaneläkkeen ja Kansaneläkelaitoksen maksamien kuntoutusrahojen alaikärajoja nostettaisiin. Eniten siirtymää sairauspäivärahan hakijoihin ja saajiin olisi tässä tapauksessa todennäköisesti tapahtunut niiden henkilöiden piiristä, jotka muuten olisivat hakeneet työkyvyttömyyseläkettä. Tarkkaa arviota tästä ei kuitenkaan ole ollut mahdollista tehdä, koska etuuksien myöntämisedellytykset poikkeavat toisistaan. Käytävissä olevien tietojen perusteella on kuitenkin arvioitu, että sairauspäivärahan menot kasvaisivat 0,25–1 miljoonalla eurolla, mikäli sairauspäivärahan ikäraja ei samalla nostettaisi. Sairauspäivärahan piiriin olisi voinut siirtyä jonkin verran myös aiemmin kuntoutusrahan piiriin kuuluneita henkilöitä, mutta näiden henkilöiden määrää ei pystytä arvioimaan tarkemmin. Lisäksi on arvioitu, että jos sairauspäivärahan ikäraja ei nostettaisi, opintoja kuntoutuksena suorittavat mahdollisesti hakisivat sairauspäivärahaa, jota koskevien säännösten mukaisesti kuitenkin ainoastaan vähäinen opiskelu on mahdollista. Tämä ei olisi yleensä ottaen tarkoituksenmukaista henkilön opintojen etenemisen kannalta. Lisäksi 16–17-vuotiaalla sairauspäivärahan saajalla ei olisi välttämättä motivaatiota osallistua pidempikestoiseen kuntoutukseen, koska kuntoutuksen ajalta ei voitaisi enää jatkossa myöntää kuntoutusrahaa ja Kansaneläkelaitoksen vakiintuneena tulkintana on ollut, että henkilöllä on oikeus sairauspäivärahaan kuntoutuksen ajalta vain niissä tilanteissa, joissa kyseessä on lyhytaikainen kuntoutus ja sairauspäivärahan myöntämisedellytykset edelleen täyttyvät. Näiden syiden vuoksi esityksessä päädyttiin esittämään, että sairauspäivärahan alaikärajan nostaminen on perusteltua.

Valmistelun yhteydessä on arvioitu myös sairausvakuutuslain mukaisten tartuntatautipäivärahan ja luovutuspäivärahan sisällyttämistä esitykseen. Näissä kahdessa etuudessa ei ole lainsäädännön ja vakiintuneen tulkintakäytännön mukaan olemassa alaikäraja. Tartuntatautipäiväraha on sidoksissa tartuntatautilakiin (1227/2016). Tartuntatautilain osalta on käynnissä kokonaisuudistus, jonka yhteydessä tai jälkeen myös toimeentuloturvan (tartuntatautipäivärahan) osalta on mahdollista ja tarkoituksenmukaista arvioida, tulisiko tartuntatautipäivärahassa olla alaikäraja ja jos, mikä se olisi. Tartuntatautipäivärahan edellytysten muuttaminen, siis myös alaikärajan lisääminen lainsäädäntöön, vaatii esimerkiksi sen selvittämistä, mitä vaikutuksia mahdollisella alaikärajalla olisi esimerkiksi tartuntatautien leviämisen estämiseen. Samoin luovutuspäivärahan osalta edellytysten muuttaminen, siis myös alaikärajan lisääminen lainsäädäntöön, vaatisi esimerkiksi sen selvittämistä, mitä vaikutuksia sillä olisi elinluovutusten näkökulmasta. Koska tätä esitystä valmisteltaessa näiden etuuksien osalta ei ole aikataulusyistä ollut mahdollista tehdä riittävää vaikutustenarviointia etuuksien ikärajoista, näiden etuuksien osalta ei ehdoteta muutoksia.

Myös eläkkeensaajan asumistuesta annetun lain 8 §:n 1 momenttiin sisältyvää 16 vuoden ikäraja voidaan arvioida myöhemmin erikseen. Eläkkeensaajan asumistuen perustana on aina eläkkeensaajan asumistuesta annetun lain 8 §:n 1 momentin mukainen eläke tai korvaus. Se, että kansaneläkettä tai takuueläkettä ei enää maksettaisi alle 18-vuotiaalle, sulkee pois sen, että alle 18-vuotias saisi eläkkeensaajan asumistukea näiden etuuksien perusteella. Muut tilanteet ovat harvinaisia ja niihin liittyviä kysymyksiä voidaan arvioida myöhemmin.

5.2 Esityksessä tarkoitettuja etuuksia vastaavien etuuksien alaikäraja muissa Pohjoismaissa

Työkyvyttömyyden perusteella maksettavat etuudet, kuntoutuksen tukemiseksi maksettavat etuudet, vammaisetuudet sekä työttömyysetuudet ovat erilaisia eri Pohjoismaissa. Esityksen tässä jaksossa kerrotaan Ruotsissa, Norjassa ja Tanskassa maksettavista, esityksessä tarkoitettuja etuuksia lähinnä vastaavista etuuksista niiden alaikäraja silmällä pitäen.

5.2.1 Työkyvyttömyys- ja sairauspäivärahaetuudet

Pysyvästi työkyvyttömille henkilöille maksetaan Ruotsissa sjukersättning-nimistä korvausta, joka voidaan myöntää toistaiseksi. Korvauksen myöntämisen edellytykset on määritelty erikseen alle 30-vuotiaiden ja 30 vuotta täyttäneiden henkilöiden osalta. Korvaus voidaan myöntää pysyvästi työkyvyttömänä pidettävälle henkilölle sen vuoden heinäkuusta alkaen, jona hän täyttää 19 vuotta. Jos henkilön työkyky on pitkäaikaisesti alentunut, mutta hän ei ole pysyvästi työkyvytön, kyseeseen voi 19–29-vuotiailla tulla enintään kolmen vuoden ajan maksettava aktivitetsersättning-niminen korvaus. Sairausajan päivärahaetuutta (sjukpenning) voidaan maksaa myös alle 18-vuotiaalle työntekijälle.

Norjassa työkyvyttömyysetuutta (uføretrygd) maksetaan 18 vuotta täyttäneille henkilöille, joiden työkyky on pysyvästi alentunut. Oikeus työkyvyttömyysetuuteen voi syntyä sairauspäivärahaetuuksien maksukauden päättymisen jälkeen. Sairauspäivärahaetuuksia ovat Norjassa työntekijän sairauspäiväraha (sykepenger), jota voidaan maksaa alle 70-vuotiaille, sekä muille kuin työntekijäksi määriteltäville henkilöille tarkoitettu sairausajan toimentuloa turvaava vähimmäisetuus (arbeidsavklaringspenger). Viimeksi mainittuun voivat olla oikeutettuja 18 vuotta täyttäneet henkilöt.

Tanskassa muiden kuin vanhuuseläkeikää lähestyvien henkilöiden työkyvyttömyysetuus on førtidspension. Etuus on tarkoitettu henkilöille, joiden työkyky on pysyvästi alentunut siten, että he eivät pysty elättämään itseään. Alle 40-vuotiaille førtidspension myönnetään vain erityistapauksissa. Etuus tulee kuitenkin kysymykseen 18-vuotiaasta alkaen, jos on selvää, että työkyvyttömyys on pysyvää. Tanskassa sairauspäivärahaa (sygedagpenge) voidaan maksaa työntekijöille, työttömyysrahastoon kuuluville työttömille ja yrittäjille eikä maksamisen alaikäraja ole säädetty.

5.2.2 Kuntoutusrahaetuudet

Ruotsissa työnantajilla on päävastuu ammatillisen kuntoutuksen järjestämisestä ja rahoittamisesta. Kansallisella vakuutuskassalla (Försäkringskassan) on kuitenkin merkittävä rooli eri osapuolten kuntoutustoimenpiteiden koordinoimisen suhteen sekä kuntoutujan kuntoutuksen aikaisen toimeentulon turvaamisessa. Henkilölle voidaan maksaa kuntoutuspäivärahaa (rehabiliteringspenning) eräiden kuntoutustoimien (esimerkiksi työkokeilun) ajalta, jos hän ei ole vielä saavuttanut lakisääteistä vanhuuseläkeikänsä.

Norjan kansallinen sosiaaliturvaviranomainen NAV voi kuntoutuksen tukemiseksi maksaa kuntoutujalle työkyvynarviointirahaa (arbeidsavklaringspenger). Etuuden saamisen edellytyksenä on vähintään 50 prosentilla alentunut työkyky. Etuudensaajan tulee olla 18–67-vuotias ja osallistua vaadittuihin kuntoutustoimenpiteisiin.

Tanskassa ammatillisesta kuntoutuksesta vastaa kunta. Maassa ei ole kansallista kuntoutusrahaetuutta.

5.2.3 Vammaisetuudet

Toimintakyvyn heikentymisestä aiheutuvien ylimääräisten kustannusten perusteella henkilölle voidaan Ruotsissa maksaa lisäkustannusten tukea (merkostnadsersättning), jossa on eri tasoja. Etuudensaajan tulee olla vähintään 18-vuotias. Ikäraja perustuu siihen, että vanhemman elatusvelvollisuus jatkuu vähintään siihen saakka, kunnes lapsi täyttää 18 vuotta. Jos lapsi opiskelee lukiossa tai vastaavassa koulutuksessa, vanhemman elatusvelvollisuus jatkuu siihen saakka, kunnes lapsi täyttää 21 vuotta, jolloin etuus voi tulla myönnettäväksi vasta vanhemman elatusvelvollisuuden päätyttyä. Toimintakykynsä aleneman vuoksi erityistä huolenpitoa ja valvontaa tarvitsevan alaikäisen lapsen vanhemmalle voidaan puolestaan Ruotsissa maksaa hoitoavustusta (omvårdnadsbidrag), jossa on eri tasoja. Avustusta voidaan maksaa lapsen syntymästä alkaen sen vuoden kesäkuuhun, jona lapsi täyttää 19 vuotta. Vammaisuuksia koskevaa lainsäädäntöä on hiljattain uudistettu Ruotsissa, joten maksussa voi siirtymäaikana olla myös aiemman lainsäädännön mukaisia etuuksia.

Norjassa peruskorvaukseksi (grunnstønad) nimitettyä vammaisuuksia maksetaan henkilön terveydentilasta johtuvien lisäkustannusten perusteella hänen iästään riippumatta. Etuudessa on eri tasoja. Lisäksi pitkäaikaista hoitoa ja valvontaa tarvitseville henkilöille voidaan maksaa avustusetuutta (hjelpstønad) heidän iästään riippumatta.

Tanskassa sairaudesta tai vammasta johtuvien lisäkustannusten korvausta (støtte til nødvendige merudgifter for voksne) voivat saada eläkkeellä olevat 18 vuotta täyttäneet henkilöt, jotka eivät ole vielä saavuttaneet vanhuuseläkeikänsä, jos määritelty kustannustaso ylittyy. Korvauksessa on eri tasoja. Lisäkustannusten korvausta voidaan maksaa myös perheille, joissa on pitkäaikaisesti sairas tai vammaisen alle 18-vuotias lapsi (merudgifter til børn og unge) edellyttäen, että määritelty kustannustaso ylittyy. Korvauksen taso määritellään kustannusten mukaan.

5.2.4 Työttömyysturvaetuudet

Ruotsissa työttömyysturvaetus voi perustua joko vapaaehtoiseen ansionmenetysvakuutukseen – eli työttömyyskassan jäsenyyteen – tai yleiseen perusvakuutukseen. Yleiseen perusvakuutukseen perustuvaa korvausta maksetaan yli 20-vuotiaille henkilöille.

Norjassa työttömyysetuuteen (tiltakspenger) voi olla oikeus 18 vuotta täyttäneellä työnhakijalla, jolle ei makseta muita etuuksia.

Tanskassa työttömyysetuuksien maksaminen perustuu vapaaehtoiseen työttömyyskassan jäsenyyteen. Työttömyysetuuden saajan tulee olla täyttänyt 18 vuotta, mutta työttömyyskassan jäseneksi liittyminen on eräin edellytyksin mahdollista jo alle 18-vuotiaana.

6 Lausuntopalaute

6.1 Lausuntopalaute ikärajoja koskevien muutosten osalta

Lausuntoja saapui yhteensä 39. Lausunnon toimittivat seuraavat tahot: Ahvenanmaan maakunnan hallitus, Akava ry, Elinkeinoelämän keskusliitto EK ry, Eläketurvakeskus, Eläkkeensaajien Keskusliitto EKL ry yhdessä Eläkeliitto ry:n kanssa, FDUV, Finlands Svenska Skolungdomsförbundet FSS rf, Finanssiala ry, Gynekologinen potilasjärjestö Korento ry, Hyvinvointialueyhtiö Hyvil Oy, Invalidiliitto ry, Kansaneläkelaitos, Kehitysvammaisten tukiliitto ry, Kehitysvammaliitto, Kuuloliitto ry, Kunta- ja hyvinvointialueyönantajat KT, Lastensuojelun Keskusliitto ry, Mielenterveyden keskusliitto ry, Näkövammaisten liitto ry,

oikeusministeriö, Omaishoitajaliitto ry, opetus- ja kulttuuriministeriö, Pelastakaa lapset ry, SAK ry, SAMS – Samarbetsförbundet kring funktionshinder rf, SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry, STTK ry, Suomen Diabetesliitto ry, Suomen Yrittäjät ry, Työeläkevakuuttajat TELA ry, työ- ja elinkeinoministeriö, Suomen Opiskelija Allianssi – OSKU ry, Suomen sosiaali- ja elinkeinoministeriö, Svenska hörsselförbundet rf, Terveystieteiden tutkimuskeskus, valtiovarainministeriö, Vammaisfoorumi ry, yhdenvertaisuusvaltuutettu sekä yksityishenkilönä lausuntonsa antanut henkilö.

Lausunnonantajista 19 ei kannattanut esitystä tai vastusti sitä merkittävältä osin. Lausuntojen kritiikki kohdistui erityisesti kuntoutusrahaetuuksien ja eläkkeiden alaikärajan nostamiseen. Huomionarvoista kuitenkin on, että myös useaan näistä lausunnoista sisältyi vammais- ja eläke-etuuksien ikärajan muuttamista puoltavia kannanottajia. Kaikista saapuneista lausunnoista ainoastaan yhdessä vastustettiin nimenomaisesti vammais- ja eläke-etuuksien ikärajan muuttamista.

Lausunnonantajista 7 kannatti esitystä ainakin pääosin. Osassa näistä lausunnoista kuitenkin nostettiin esiin myös esityksen vaikutuksiin liittyviä kysymyksiä. Nämä liittyivät etenkin vammaisten tai pitkäaikaissairaiden nuorten opiskelun tukemiseen sekä niiden nuorten asemaan, jotka joutuvat vammansa tai sairautensa vuoksi opiskelemaan muualla kuin perheensä kotipaikkakunnalla. Yhdessä lausunnossa pohdittiinkin, olisiko mahdollista, että vammansa tai sairautensa vuoksi muualla kuin perheensä kotipaikkakunnalla opiskelevilla nuorilla edelleen säilyisi oikeus kuntoutusrahaetuuksiin.

Lisäksi saapui 8 lausuntoa, joissa esitettiin esitystä koskevia huomioita ilmaisematta nimenomaista puoltavaa tai vastustavaa kantaa esityksen kokonaisuuteen. Näihin lausuntoihin kuului muun muassa erilaista asiantuntemusta edustavien viranomaisten lausuntoja. Neljässä lausunnossa puolestaan todettiin, että lausunnon toimittajalla ei ole lausuttavaa esityksen osalta.

Ahvenanmaan maakunnan hallitus totesi lausunnossaan, että sillä ei ole lausunnon antamiselle varatussa ajassa mahdollisuutta perehtyä asiaan yhtenäisen lausunnon antamiseksi.

Esitystä vastustettiin siitä syystä, että ehdotettujen muutosten vaikutuksia niihin 16–17-vuotiaisiin, jotka ilman muutoksia voisivat olla oikeutettuja ehdotuksen tarkoittamiin etuuksiin, pidettiin merkittävänä ja kielteisenä. Vastustus koski erityisesti kuntoutusrahaetuuksia ja eläkkeitä. Kuntoutusrahan merkitystä toimintarajoitteisten nuorten opiskelun ja oppivelvollisuuden suorittamisen tukemisessa pidettiin tärkeänä. Lausuntojen mukaan kuntoutusrahan myönteiset vaikutukset menetettäisiin 16–17-vuotiaiden ikäryhmässä, jos ikäraja nousisi. Monet lausunnonantajat katsoivatkin tosiasiallisen yhdenvertaisuuden edellyttävän, että kuntoutusrahaetuuksien ikäraja pysyy ennallaan. Muutamissa lausunnoissa kritisoitiin myös sairauspäivärahan ikärajan nostamista. Tältä osin katsottiin muun muassa, että sairauspäivärahan ikärahaa ei tulisi nostaa kategorisesti. Ainoastaan yhdessä lausunnossa vastustettiin nimenomaisesti vammais- ja eläke-etuuksien ikärajan muutosta.

Lausuntopalautteessa kielteisten vaikutusten katsottiin kohdistuvan muutosten kohteena olevien nuorten ja heidän perheidensä toimeentuloon, nuorten koulutukseen ja kuntoutukseen hakeutumisen sekä niissä jatkamisen kannustimiin, nuorten mahdollisuuksiin opiskella muualla kuin kotipaikkakunnallaan, nuorten itsenäistymiseen ja osallisuuteen, työllistymiseen sekä nuorten ja perheiden yhdenvertaisuuteen. Lisäksi pelättiin, että muutosten kohteena olevien nuorten riski opintojen keskeyttämiseen, syrjäytymiseen ja työkyvyttömyyseläkkeelle jäämiseen kasvaa. Vaikutusten epäiltiin voivan pidemmällä tähtäimellä luoda tarvetta raskaammille ja kalliimmille palveluille. Vanhempien elatusvastuun korostumista 16–17-vuotiailla nuorilla pidettiin ongelmallisena heikossa asemassa olevien perheiden kannalta. Säästöjen kohdistumista jopa erittäin haavoittuvassa asemassa olevien nuorten etuuksiin

pidettiin ongelmallisena myös perus- ja ihmisoikeusnäkökulmasta sekä nuorten ja perheiden yhdenvertaisuuden kannalta.

Sairauspäivärahan ikärajan nousun katsottiin voivan vaikuttaa työnantajien halukkuuteen palkata 16–17-vuotiaita, ainakin pidempiaikaisiin työ- tai oppisopimussuhteisiin. Muutamat lausunnonantajat kritisoivat esitysluonnosta siitä, että se ei noudata vakuutusperiaatetta työtulovakuutuksen päivärahmaksun alaikärajan säilyessä 16 vuodessa. Kansaneläkelaitos, joka muutoin kannatti esitystä, katsoi, että kansaneläkelain voimassa olevaan 15 §:n 3 momenttiin sisältyvän 15 vuoden ikärajan nostaminen 17 vuoteen ei välttämättä ole tarkoituksenmukaista.

Esitystä kannattaneet viittasivat esityksen perusteluihin muun muassa oppivelvollisuuden päättymisiän nousun ja vanhempien elatusvelvollisuuden huomioimisen osalta sekä esityksen tavoitteeseen lisätä etuusjärjestelmän selkeyttä ja johdonmukaisuutta. Peruskoulun jälkeisten toisen asteen opintojen todettiin muuttuneen maksuttomiksi, mikä on poistanut huoltajilta taloudellista vastuuta toisen asteen opinnoista. Ehdotettu 18 vuoden ikäraja vastaisi myös YK:n lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen ikärajaa.

Myös esitystä kannattaneet nostivat kuitenkin esiin kysymyksiä vammaisten ja pitkäaikaissairaiden opiskelijoiden taloudellisesta ja muusta tukemisesta esimerkiksi opintotukijärjestelmää, koulumatkatukea, opintojen edistymisen seurantaa tai opiskelijoiden toimintakykyä tukevia tukitoimia kehittämällä. Yhdessä lausunnossa arveltiin, että nuorten edellytykset hyödyntää kuntoutusrahaa toisen asteen jälkeisissä opinnoissa paranisivat, kun kuntoutusrahaa ei enää jatkossa käytettäisi toisen asteen opintoihin. Viimeksi mainitun osalta on tosin todettava, että esitys ei vaikuttaisi kuntoutusrahan myöntämisen edellytyksiin muutoin kuin etuuden alaikärajan osalta eikä Kansaneläkelaitoksen järjestämän ammatillisen kuntoutuksen myöntämisedellytyksiä muutettaisi, joten tätä vaikutusta ei ole odotettavissa.

Esityksestä todettiin puuttuvan arvio sen kielellisistä vaikutuksista. Lisäksi nostettiin esiin se, että laajennettu oppivelvollisuus ei koske Ahvenanmaata.

Lausunnoissa todettiin YK:n vammaisten oikeuksien ja lapsen oikeuksien yleissopimusten edellyttävän, että kaikissa lapsia tai vammaisia lapsia koskevissa toimissa on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu, mille esityksessä ei katsottu annetun riittävää painoarvoa. Lisäksi esitettiin, että esityksessä tulisi tarkemmin arvioida, voivatko YK:n vammaisyleissopimuksen 24 artiklan mukainen oikeus koulutukseen, 27 artiklan mukainen oikeus työhön ja työllistymiseen tai 28 artiklan mukainen oikeus riittävään elintasoon ja sosiaaliturvaan ehdotettujen muutosten johdosta vaarantua välittömästi tai pidemmällä aikavälillä. Lisäksi tulisi vammaisyleissopimuksen nojalla ottaa huomioon muutosten vaikutus sen kohderyhmään kuuluvien nuorten osallisuuteen ja itsenäistymiseen yhdenvertaisesti muiden nuorten kanssa. Esiin nostettiin myös Euroopan sosiaalisen peruskirjan valvontakäytäntö, jossa lausunnonantajan mukaan on painotettu sitä, että taloustilanteen näkökulmasta sinänsä perustellutkin heikennykset perusoikeuksiin tulee kohdistaa muihin kuin yhteiskunnan vähäosaisimpiin.

Lausunnoissa esitettiin lisäksi erilaisia korjaus- ja täydennysehdotuksia.

Esitykseen on lausuntopalautteen perusteella tehty tarpeellisia korjauksia ja täydennyksiä. Esityksen perusteluja on pyritty parantamaan ja täydentämään siltä osin kuin niissä on esiintynyt puutteita. Esityksen sisällöllisiä ratkaisuja ei kuitenkaan ole muutettu eikä esityksen kohdetta ole laajennettu. Etuuksien ikärajojen nostamista valikoivasti siten, että ikäraja ei soveltuisi yhtä lailla kaikkiin saman ikäisiin henkilöihin ei pidetä mahdollisena.

6.2 Lausuntopalaute lepäämislain jatkamisen osalta

Kuten Valmistelu-kohdasta ilmenee, lepäämislain jatkamista koskevaa ehdotusta on valmisteltu erillään muista tähän esitykseen sisältyvistä ehdotuksista. Myös lepäämislain jatkamista koskevat lausunnot on annettu toista hallituksen esitystä koskevan lausuntokierroksen yhteydessä.

Näkemykset siitä, että lepäämislain voimassaoloaikaa jatkettaisiin yhdellä vuodella, jakaantuivat. EK katsoi, että lain voimassaoloaikaa ei ole perusteltua jatkaa esitetyssä muodossa. Kuntatyönantajat KT lausui, että lain voimassaoloaikaa on aikataulusyiden takia perusteltua jatkaa ehdotetun mukaisesti vuoden 2025 loppuun, mutta ei tätä pidemmäksi ajaksi.

Akava kannatti lepäämislain voimassaoloajan jatkamista, mutta piti lain vakinaistamista ensisijaisena vaihtoehtona. Myös SAK kannatti lepäämislain voimassaoloajan jatkamista, mutta myös SAK piti lain vakinaistamista tärkeänä ja ensisijaisena vaihtoehtona. STTK piti perusteltuna, että lepäämäänjättämislaki vakinaistettaisiin ja lausui, että vuoden jatkoaika laille on joka tapauksessa liian lyhyt.

Eläketurvakeskus piti kannatettavana lepäämislain voimassaoloajan jatkamista. Eläketurvakeskuksen mukaan lepäämislain voimassaoloajan jatkaminen on tärkeää, koska työkyvyttömyyseläkkeiden rinnalla tehdyn työskentelyn ansiovalvonta on järjestetty toimeenpanossa tällä hetkellä lepäämislain säännösten mukaisesti eikä käytännössä ole mahdollista muuttaa valvontaa toisenlaiseksi vuoden 2025 alusta lukien. Eläketurvakeskus piti kuitenkin lain voimassaolon jatkamista yhdellä vuodella riittämättömänä ja ehdotti, että voimassaoloaikaa jatkettaisiin vähintään kahdella vuodella eli 31.12.2026 saakka, jotta mahdollisiin muutoksiin voitaisiin toimeenpanossa valmistautua.

Ns. lineaarimallin mahdollinen käyttöönotto työeläkejärjestelmässä tulisi olemaan merkittävä muutos nykyiseen työkyvyttömyyseläkkeen rinnalla tehtävän työn valvontaan ja sen toimeenpanoon varautuminen tulisi vaatimaan aikaa. Eläketurvakeskus arvioi, että lainvalmistelun jälkeen aloitettavat järjestelmämuutokset tulisivat todennäköisesti olemaan laajoja. Työansioiden jatkuva valvonta nykyisen, käytännössä vuositasolla tapahtuvan valvonnan sijasta tulisi esimerkiksi vaatimaan automaattisen työkyvyttömyyseläkkeiden lineaarilaskennan rakentamisen. Lineaarimallista aiheutuvat muutokset edellyttäisivät tehtäväksi muutoksia niin työeläkelaitosten yhteisiin kuin työeläkelaitosten omiin järjestelmiin. Työkyvyttömyyseläkkeen rinnalla työskentelevän eläkkeensaajan tulisi saada yhteisten järjestelmien avulla myös etukäteen ymmärrettävää tietoa siitä, miten työkyvyttömyyseläkkeen rinnalla tapahtuva työskentely voi vaikuttaa hänen eläkkeensä määrään. Näin vakuutettu pystyisi suhteuttamaan työskentelyään uuden mallin edellyttämällä tavalla. Eläketurvakeskus kiinnitti huomiota siihen, että tietojärjestelmämuutosten tulisi olla tehtynä hyvissä ajoin ennen lineaarimallia koskevien mahdollisten lainmuutosten voimaantuloa, ja tietojärjestelmämuutoksille ja niitä edeltävälle testausvaiheelle tulisi jättää riittävästi aikaa. Näiden toimeenpanoon liittyvien syiden takia lepäämislain voimassaoloa olisi hyvä jatkaa vähintään kahdella vuodella.

Työeläkevakuuttajat Tela ry kannatti lepäämislain voimassaolon jatkamista, mutta korosti, että lainsäädännön jatkaminen vuoden 2025 loppuun ei ole riittävää. Järjestelmän muuttaminen eläkkeiden valvonnassa ei sen mukaan ole mahdollista vuoden 2025 loppuun mennessä. Kevan näkemyksen mukaan lepäämislaki tulisi säätää toistaiseksi voimassa olevaksi. Tavoite lain säätämisestä pysyväksi on kirjattu myös hallitusohjelmaan. Toissijaisesti, mikäli lakia ei haluta vakinaistaa, Keva esitti sen voimassaolon jatkamista tällä hallituksen esityksellä kahden vuoden ajaksi eli 31.12.2026 saakka.

Myös Eläkesäätiöyhdistys ESY kannatti lain jatkamista ja pidempään kuin vain vuoden 2025 loppuun asti ja Finanssiala ry toivoi, että mainitun lain kehitystyötä jatkettaisiin ensisijaisesti lineaarimalliin nähden.

Lepäämislain voimassaoloa ei katsota voitavan jatkaa pidempään kuin vuoden 2025 loppuun asti, koska tavoitteena on saada neuvoteltua hallitusohjelman mukaisesti työkyvyttömyyseläkkeen ja ansioiden yhteensovittamisen malli.

7 Säännöskohtaiset perustelut

7.1 Kansaneläkelaki

9 §. Asumisaikavaatimus. Pykälän 2 momentin säännöstä, jonka mukaan asumisaikavaatimusta ei myöskään edellytetä työkyvyttömyyseläkettä hakevalta henkilöltä, joka on saanut 16 vuotta täyttäessään alle 16-vuotiaan vammaistukea, ehdotetaan muutettavaksi siten, että säännöksessä otettaisiin huomioon kansaneläkkeen ja vammaistukien ikärajojen nostamista koskeva muutosehdotus sekä vammaistukien ehdotettu nimenmuutos. Tämän vuoksi ehdotetaan, että momentin jälkimmäinen lause muutettaisiin muotoon: ”Asumisaikavaatimusta ei myöskään edellytetä työkyvyttömyyseläkkeen hakijalta, joka on saanut 18 vuotta täyttäessään vammaisetuuksista annetun lain (570/2007) mukaista lapsen vammaistukea.”

Säännöksessä käytettävä ilmaisu ”työkyvyttömyyseläkkeen hakijalta” vastaisi takuueläkkeestä annetun lain (703/2010) vastaavan säännöksen sanontaa ja korvaisi säännöksen nykyisen ilmaisun ”työkyvyttömyyseläkettä hakevalta henkilöltä”. Tämän sanonnan muuttaminen ei vaikuttaisi säännöksen sisältöön.

Muutosehdotus perustuu siihen, että säännöksessä säädetty poikkeus asumisaikavaatimuksen soveltamisesta olisi jatkossa – kansaneläkkeen alaikärajan noustessa – luontevaa liittää työkyvyttömyyseläkkeen hakijan etuustilanteeseen hänen saavuttaessaan työkyvyttömyyseläkkeen alaikärajan.

Ehdotetun siirtymäsäännöksen mukaan kansaneläkelain 9 §:n 1 momentin mukaista asumisaikavaatimusta ei myöskään edellytetä työkyvyttömyyseläkkeen hakijalta, joka sai 16 vuotta täyttäessään alle 16-vuotiaan vammaistukea. Näin asumisaikavaatimuksen soveltamista koskevaa poikkeusta voitaisiin edelleen soveltaa myös sen nykyisessä muodossa niihin etuudensaajiin, jotka 16 vuotta täyttäessään saivat nykyisen lainsäädännön mukaista alle 16-vuotiaan vammaistukea. Säännös turvaisi siirtymävaiheessa sen, että tähän etuudensaajien ryhmään ei kohdistuisi yllättäviä muutoksia.

12 §. Oikeus työkyvyttömyyseläkkeeseen. Pykälän 1 momentin 16 vuoden ikäraja ehdotetaan muutettavaksi 18 vuoteen. Työkyvyttömyyseläkkeeseen olisi siten jatkossa oikeus 18 vuotta täytäneellä työkyvyttömällä henkilöllä 10 §:n mukaiseen vanhuuseläkeiän saavuttamiseen asti, kuitenkin siten, että alle 20-vuotiaalle eläke voidaan myöntää vain 16 §:ssä säädetyin edellytyksin. Säännöksessä muuttuisi ainoastaan mainittu ikäraja.

15 §. Työkyvyttömyyseläkeoikeuden alkaminen. Pykälän 1 momenttia ehdotetaan muutettavaksi siten, että momentin viimeiseen virkkeeseen lisättäisiin eri säännösten keskinäistä suhdetta koskeva selventävä maininta. Näin säännöksestä kävisi nimenomaisesti ilmi, että tämän lain 12 §:n 1 momentissa säädetty työkyvyttömyyseläkkeen myöntämisen alaikäraja rajoittaa tämän lain mukaisen työkyvyttömyyseläkkeen myöntämistä myös tilanteissa, joissa

työkyvyttömyyseläkkeen hakijalle on myönnetty työeläkelakien mukainen työkyvyttömyyseläke. Vaikka hakijalle olisi myönnetty työeläkelakien mukainen työkyvyttömyyseläke, kansaneläkelain mukainen työkyvyttömyyseläke voitaisiin myöntää vasta 18 vuoden ikärajan täytyttyä, ellei siirtymäsiirtymäsäännöksestä siirtymävaiheessa muuta johtuisi. Tilanteita, joissa tämä kysymys käytännössä nousisi esiin, olisi erittäin vähän.

Pykälän 3 momentin 15 vuoden ikäraja ehdotetaan nostettavaksi 17 vuoteen. Sairausvakuutuslain (1224/ 2004) mukaista enimmäisaikaa tai sitä vastaavaa aikaa ei siten jatkossa edellytetä työkyvyttömyyseläkkeen hakijalta, jonka työkyvyttömyys on alkanut ennen kuin hän on täyttänyt 17 vuotta. Se, että ikäraja nousisi kahdella vuodella, vastaisi työkyvyttömyyseläkkeen myöntämisen alaikärajaan ehdotettavaa muutosta. Näin alle 17-vuotiaana työkyvyttömäksi tulleille ei asetettaisi odotusajaksi sairausvakuutuslain mukaista enimmäisaikaa heidän täyttäessään 18 vuotta. Myös sairausvakuutuslain 8 luvun 2 §:n mukaisia alaikärajoja ehdotetaan tässä esityksessä nostettavaksi vastaavasti kahdella vuodella. Mainitut ikärajat muodostavat vakuutetun aseman näkökulmasta kokonaisuuden, jota koskevien muutosten ehdotetaan tulevan voimaan vuonna 2009 syntyneiden ikäluokasta alkaen. Sairausvakuutuslain 8 luvun 2 §:ssä säädetty yläikäraja ei sen sijaan muuttuisi.

16 §. *Alle 20-vuotiaan oikeus työkyvyttömyyseläkkeeseen.* Pykälän 2 momentin 16 vuoden ikäraja ehdotetaan nostettavaksi 18 vuoteen. Säännöksessä muuttuisi ainoastaan mainittu ikäraja. Työkyvyttömyyseläke voitaisiin siten jatkossa myöntää 18 vuotta täyttäneelle mutta alle 20-vuotiaalle henkilölle pykälän 2 momentin edellytysten täytyessä.

57 §. *Työkyvyttömyyseläkkeen hakeminen ja ilmoitusvelvollisuus.* Pykälän 3 momentissa oleva lakiviittaus ehdotetaan korjattavaksi siten, että viittaus kohdistuisi tämän lain 56 §:n 2–4 momenttien sijasta saman pykälän 2, 4 ja 5 momentteihin. Viittauksen kohteena olevien lainkohtien järjestys on aiemman lainmuutoksen yhteydessä osittain muuttunut, mikä on jäänyt huomioimatta muutosehdotuksen kohteena olevassa säännöksessä. Lakiviittaus korjattaisiin siten, että se kohdistuisi samoihin säännöksiin kuin alun perin.

58 §. *Leskeneläkkeen hakeminen ja ilmoitusvelvollisuus.* Pykälän 4 momentissa oleva lakiviittaus ehdotetaan muutettavaksi siten, että viittaus kohdistuisi tämän lain 56 §:n 2 ja 4 momenttien sijasta saman pykälän 2, 4 ja 5 momentteihin. Viittauksen kohteena olevien lainkohtien järjestys on aiemman lainmuutoksen yhteydessä osittain muuttunut, mikä on jäänyt huomioimatta muutosehdotuksen kohteena olevassa säännöksessä. Lakiviittaus korjattaisiin siten, että se kohdistuisi samoihin säännöksiin kuin alun perin, minkä lisäksi tämän lain 56 §:n nykyisen 4 momentin ehdotetaan myös jäävän lakiviittauksen piiriin. Näin lakiviittaus kohdistuisi samoihin lainkohtiin kuin tämän lain 57 §:n vastaava lakiviittaus.

73 §. *Maksamisen keskeyttäminen.* Pykälän 3 momentin 1 kohdassa oleva lakiviittaus ehdotetaan korjattavaksi siten, että viittaus kohdistuisi tämän lain 56 §:n 4 momentin sijasta saman pykälän 5 momenttiin. Korjausta ehdotetaan, koska viittauksen kohteena olevan säännöksen paikka on aiemman lainmuutoksen yhteydessä muuttunut, mikä on jäänyt huomioimatta muutosehdotuksen kohteena olevassa säännöksessä. Lakiviittaus korjattaisiin sitten, että se kohdistuisi samaan säännökseen kuin aiemmin.

7.2 Laki takuueläkkeestä

4 §. *Asumisaikavaatimus.* Pykälän 2 momentin säännöstä, jonka mukaan kolmen vuoden asumista Suomessa ei myöskään edellytetä työkyvyttömyyseläkkeen hakijalta, joka on saanut vammaisuuksista annetussa laissa (570/2007) tarkoitettua alle 16-vuotiaan vammaistukea 16 vuotta täyttäessään, ehdotetaan muutettavaksi vastaavasti kuin kansaneläkelain (568/2007) 9

§:n 2 momentin vastaavaa säännöstä. Kansaneläkkeen, takuueläkkeen ja vammaistukien ikärajojen nostamista koskevan muutosehdotuksen sekä vammaistukien ehdotetun nimenmuutoksen huomioon ottamiseksi ehdotetaan, että momentin jälkimmäinen lause muutettaisiin muotoon: ”Kolmen vuoden asumista Suomessa ei myöskään edellytetä työkyvyttömyyseläkkeen hakijalta, joka sai 18 vuotta täyttäessään vammaisuuksista annetun lain (570/2007) mukaista lapsen vammaistukea.”

Ehdotetun siirtymäsäännöksen mukaan takuueläkkeestä annetun lain 4 §:n 1 momentin mukaista asumisaikavaatimusta ei myöskään edellytetä työkyvyttömyyseläkkeen hakijalta, joka sai 16 vuotta täyttäessään alle 16-vuotiaan vammaistukea. Tämän siirtymäsäännöksen tarkoitus olisi sama kuin kansaneläkelakia koskevaan muutoslakiin tässä esityksessä ehdotettavan siirtymäsäännöksen.

5 §. Maahanmuuttaja. Pykälään sisältyvää maahanmuuttajan määritelmää ehdotetaan muutettavaksi siten, että maahanmuuttajalla takuueläkkeestä annetussa laissa jatkossa tarkoitettaisiin 18 vuotta täyttänyttä Suomeen muuttanutta henkilöä, joka ei saa kansaneläkettä. Säännöksessä muuttuisi ainoastaan siihen sisältyvä ikäraja, kun nykyinen 16 vuoden ikäraja nostettaisiin 18 vuoteen.

7 §. Oikeus takuueläkkeeseen. Pykälän 1 momentin johdantokappaleeseen ehdotetaan lisättäväksi 18 vuoden alaikäraja, joka jatkossa soveltuisi takuueläkeoikeuteen. Vaikka henkilö saisi pykälän 1 momentissa tarkoitettua eläkettä tai korvausta, hänen tulisi momentissa asetetun eläkeoikeuden edellytykset täyttääkseen lisäksi olla täyttänyt 18 vuotta.

Pykälän 1 momentin 1 kohtaan ehdotetaan lisättäväksi sana ”lisäksi”. Tämän on tarkoitus kielellisesti selventää momentin johdantokappaleeseen sisältyvän 18 vuoden alaikärajan ja momentin 1 kohtaan sisältyvän, työntekijän eläkelain (395/2006) mukaiseen vanhuuseläkkeen alaikärajan kohdistuvan viittauksen keskinäistä suhdetta.

Pykälän 2 momentin 2 kohdan 16 vuoden alaikäraja ehdotetaan nostettavaksi 18 vuoteen. Lainkohdassa muuttuisi ainoastaan siihen sisältyvä ikäraja. Oikeus takuueläkkeeseen olisi tämän lainkohdan nojalla jatkossa maahanmuuttajalla, joka on täyttänyt 18 vuotta ja on kansaneläkelain (568/2007) 12 §:n mukaan työkyvytön, olematta mainitun pykälän 4 momentissa tarkoitettu henkilö.

7.3 Laki Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuksista

17 §. Yleiset edellytykset. Pykälän 2 momentin 16 vuoden alaikäraja ehdotetaan nostettavaksi 18 vuoteen. Säännöksessä muuttuisi ainoastaan mainittu alaikäraja. Kuntoutusrahaetuuteen olisi siten jatkossa oikeus 18–67-vuotiaalla kuntoutujalla 17 §:ssä ja muuten kuntoutuslaissa tarkemmin säädetysti.

20 §. Nuoren kuntoutusraha. Pykälän 1 momentin 16 vuoden ikäraja ehdotetaan nostettavaksi 18 vuoteen. Säännöksessä muuttuisi ainoastaan mainittu ikäraja. Nuoren kuntoutusraha voitaisiin siis jatkossa myöntää myös 18 vuotta täyttäneelle vakuutetulle ammatillisen kuntoutumisen varmistamiseksi ja työllistymisen edistämiseksi 20 §:ssä ja kuntoutuslaissa tarkemmin säädetysti.

7.4 Laki vammaisuuksista

2 §. Etuudet. Pykälässä säädetään vammaisuuksilain perusteella myönnettävistä etuuksista. Ehdotuksen mukaan nämä olisivat jatkossa lapsen vammaistuki, aikuisen vammaistuki, eläkettä

saavan hoitotuki sekä hoitotuen osana maksettava veteraanilisä. Lapsen vammaistuki vastaisi muuten nykyistä alle 16-vuotiaan vammaistukea, mutta etuuden yläikäraja nousisi 18 vuoteen ja sen nimi muuttuisi. Aikuisen vammaistuki vastaisi muuten nykyistä 16 vuotta täyttäneen vammaistukea, mutta etuuden alaikäraja nousisi 18 vuoteen ja sen nimi muuttuisi. Myös eläkettä saavan hoitotuen alaikäraja nousisi 18 vuoteen. Siirtymä lapselle tarkoitettun vammaistetuuden piiristä aikuiselle tarkoitettujen vammaistetuuksien piiriin tapahtuisi näin ollen jatkossa 18 vuoden iässä, jossa henkilö lain mukaan tulee täysi-ikäiseksi. Vammaistetuuksien myöntämisedellytykset eivät muuttuisi muutoin kuin edellä todetulla tavalla ikärajojen osalta.

6 §. Asumisaikavaatimus. Pykälän 2 momenttia muutettaisiin vastaamaan vammaistetuuksien ikärajoihin ehdotettavia muutoksia sekä etuuksien uusia nimiä. Momentin 1 kohtaan ehdotetun muutoksen vuoksi nykyistä useampi voisi päästä vammaistetuuden piiriin. Tämä johtuu siitä, että myös 16- ja 17-vuotiaat pääsisivät vammaistetuuden piiriin ilman asumisaikavaatimuksen täyttämistä tai ilman että heidän on täytynyt saada vammaistetuutta aiemmin. Mainitun henkilöryhmän arvioidaan kuitenkin olevan kooltaan hyvin pieni. Momentin 2 ja 3 kohdissa muutettaisiin etuuksien nimien lisäksi myös kohdissa mainittu ikä 16 vuodesta 18 vuoteen, jotta muutos vastaisi vammaistetuuksien ikärajoihin ehdotettavia muutoksia. On perusteltua, että ilman asumisaikavaatimusta voisi saada aikuiselle myönnettäviä vammaistetuuksia sillä perusteella, että on saanut nimenomaan uuden alaikärajan täyttäessään alaikäisenä jotakin vammaistetuutta.

7 §. Lapsen vammaistuki. Pykälän otsikko muutettaisiin vastaamaan vammaistetuuksien ikärajoihin ehdotettavia muutoksia sekä etuuden uutta nimeä.

Pykälän 1 momentista poistettaisiin siihen nykyisin sisältyvä 16 vuoden yläikäraja. Momentissa ei etuuden yläikärajan ja nimen muuttumisesta huolimatta olisi tarpeen todeta etuuden uutta yläikärajaa, koska lapsella tarkoitetaan vakiintuneesti alle 18-vuotiasta henkilöä. Koska etuuden myöntämisperusteita ei ehdotettavia ikärajamuutoksia lukuunottamatta muutettaisi, jatkossa säännöksen piiriin kuuluvien uusien ikäluokkien eli 16–17-vuotiaiden etuutta hakevien kohdalla arvioidaisiin etuuden edellytysten täyttymistä verrattuna vastaavaan samanikäiseen terveeseen lapseen kuten näitä ikäluokkia nuorempienkin kohdalla. Lisäksi momenttiin tehtäisiin kielenhuollollisia muutoksia, jotka eivät vaikuttaisi momentin asiasisältöön.

8 §. Aikuisen vammaistuki. Pykälän otsikko muutettaisiin vastaamaan vammaistetuuksien ikärajoihin ehdotettavia muutoksia sekä etuuden uutta nimeä.

Pykälän 1 momenttiin tehtäisiin tuen alaikärajan muutoksesta aiheutuva muutos eli nykyinen 16 vuoden ikäraja nostettaisiin 18 vuoteen. Lisäksi momenttiin tehtäisiin kielenhuollollisia muutoksia, jotka eivät vaikuttaisi momentin asiasisältöön.

9 §. Eläkettä saavan hoitotuki. Pykälän 1 momentin johdantokappaleeseen tehtäisiin tuen alaikärajan muutoksesta aiheutuva muutos eli nykyinen 16 vuoden ikäraja nostettaisiin 18 vuoteen.

13 §. Vammaistuki eläkkeen lepäämisajalta. Pykälää ei sovelleta tämän esityksen antamisen ajankohtana, koska vammaistuen maksamiseen eläkkeen lepäämisajalta sovelletaan työkyvyttömyyseläkkeellä olevien työhönpaluun edistämisestä annettua lakia (738/2009). Koska mainittu laki on määräaikainen ja jollei muita lainsäädännön muutoksia tehdä, sen voimassaolon päättymisen jälkeen, tämä pykälä tulisi sovellettavaksi, pykälää on tarpeen muuttaa siten, että siinä otetaan huomioon vammaistetuuden muuttunut nimi. Tämän vuoksi pykälässä käytetty etuuden nykyinen nimi, säännöksessä muodossa ”ylintä 16 vuotta täyttäneen

vammaistukea“, korvattaisiin sanonnalla “ylintä aikuisen vammaistukea“. Lisäksi pykälään tehtäisiin kielenhuollollisia muutoksia, jotka eivät vaikuttaisi pykälän asiasisältöön.

15 §. *Vammaisetuuden hakeminen.* Pykälän 2 momentin jälkimmäisessä virkkeessä ehdotetaan huomioitavan vammaisetuuksien ikärajoja koskevat muutokset ja etuuden muuttunut nimi: virkkeessä viitattaisiin jatkossa alle 16-vuotiaan vammaistuen sijasta lapsen vammaistukeen. Momentin ensimmäistä virkettä on vakiintuneesti sovellettu koskien nykyisten 16 vuotta täyttäneiden etuuksien eli 16 vuotta täyttäneen vammaistuen ja eläkettä saavan hoitotuen hakemista. Pykälän 2 momentin jälkimmäinen virke on puolestaan säädetty koskemaan nykyisen alle 16-vuotiaan vammaistuen hakemista. Momenttiin tehtävän muutoksen myötä lapsen vammaistukea voisivat hakea samat tahot, joilla nykyisin on oikeus hakea alle 16-vuotiaan vammaistukea. Myös lapsella olisi edelleen oikeus käyttää puhevaltaansa hallintolain mukaisesti. Koska jatkossa lapsen vammaistuen piiriin kuuluisivat myös 16–17-vuotiaat lapset, momentin toinen virke koskisi lapsen vammaistuen hakemisen osalta myös näitä ikäluokkia. Samalla 16–17-vuotiaiden lasten kohdalla ei enää olisi perusteltua soveltaa momentin ensimmäistä virkettä. Näin kaikki alle 18-vuotiaat ovat etuuden hakemisen osalta yhdenvertaisessa asemassa suhteessa toisiinsa.

17 §. *Lapsen vammaistuen hakeminen ja ilmoitusvelvollisuus.* Pykälän otsikko muutettaisiin vastaamaan vammaisetuuksien ikärajoihin ehdotettavia muutoksia sekä etuuden uutta nimeä.

Pykälän 1 momentin johdantokappaleessa otettaisiin huomioon muutokset vammaisetuuksien ikärajoissa sekä etuuden nimen muuttuminen alle 16-vuotiaan vammaistuesta lapsen vammaistueksi.

Pykälän 2 momentin johdantokappale muutettaisiin vastaamaan vammaisetuuksien ikärajojen muutoksista ja etuuden nimestä aiheutuvia muutoksia. Koska jatkossa lapsen tukea myönnettäisiin myös 16–17-vuotiaille, lapsen vammaistukea saavan lapsen edunvalvojan, huoltajan tai muun lain 15 §:n 2 momentin mukaan hakemiseen oikeutetun henkilön olisi ilmoitettava Kansaneläkelaitokselle momentissa säädettyistä muutoksista myös 16–17-vuotiaan osalta. Lapsella olisi oikeus käyttää puhevaltaa hallintolain mukaisesti. Säännökseen tehtävän muutoksen tarkoituksena ei ole sinänsä muuttaa säännöksen lähtökohtia ja vakiintunutta tulkintaa, jonka mukaan sekä hakemaan oikeutettua että saajaa koskevat 2 momentissa säädetty ilmoitusvelvollisuudet.

18 §. *Hoitotuen ja aikuisen vammaistuen hakeminen ja ilmoitusvelvollisuus.* Pykälän otsikko muutettaisiin vastaamaan vammaisetuuksien ikärajoihin ehdotettavia muutoksia sekä etuuden uutta nimeä eli otsikossa viitattaisiin 16 vuotta täyttäneen vammaistuen sijasta aikuisen vammaistukeen.

Pykälän 1 momentin johdantokappaleessa otettaisiin huomioon etuuden nimen muuttuminen 16 vuotta täyttäneen vammaistuesta aikuisen vammaistueksi. Lisäksi johdantokappaleeseen tehtäisiin kielenhuollollinen muutos, joka ei vaikuttaisi johdantokappaleen tai momentin asiasisältöön.

Lisäksi ruotsinkielisen johdantokappaleen skall-sanat muutettaisiin muotoon ska, jotta ne vastaisivat nykyään ruotsinkielisissä säännöksissä käytettävää muotoa. Tämä muutos ei vaikuttaisi johdantokappaleen tai momentin asiasisältöön.

Pykälän 2 momentin johdantokappaleen teksti muutettaisiin vastaamaan ikärajoihin ehdotettavia muutoksia sekä uutta aikuisen vammaistuen nimeä. Lisäksi johdantokappaleeseen

tehtäisiin kielenhuollollinen muutos, joka ei vaikuttaisi johdantokappaleen tai momentin asiasisältöön.

Pykälän 4 momentissa otettaisiin samoin huomioon vammaisuuksien ikärajoihin ehdotetut muutokset sekä etuuden nimen muuttuminen 16 vuotta täyttäneen vammaistuesta aikuisen vammaistueksi. Lisäksi ruotsinkielisen momentin skall-sana muutettaisiin muotoon ska samoin kuin pykälän 1 momentin johdantokappaleessa.

Pykälän 5 momentti kumottaisiin tarpeettomana. Aikuisen vammaistukea tai eläkettä saavan hoitotukea ei saisi tämän esityksen mukaan jatkossa alle 18-vuotiaana eikä siten olisi enää tarpeen säätää velvollisuuksista koskien hakemista ja ilmoittamisesta alle 18-vuotiaan etuudensaaajan osalta.

27 §. *Lapsen vammaistuen maksamisen erityissäännökset.* Pykälän otsikko muutettaisiin vastaamaan muutosta vammaisuuksien ikärajoissa ja etuuden nimessä.

Pykälä on säädetty niitä tilanteita varten, joissa alle 16-vuotiaan vammaistuki voi olla perusteltua maksaa muulle kuin lapsen edunvalvojalle. Koska jatkossa lapsen vammaistuen piiriin kuuluisivat myös 16–17-vuotiaat lapset, myös tämän ikäisille myönnettyt lapsen vammaistuet voitaisiin jatkossa maksaa pykälässä todettujen edellytysten mukaisesti myös muulle kuin lapsen edunvalvojalle. Pykälän 1 momenttia muutettaisiin vastaamaan ehdotettuja muutoksia. Säännökseen tehtävän muutoksen tarkoituksena ei muilta osin ole muuttaa säännöksen lähtökohtia ja vakiintunutta tulkintaa.

33 §. *Vammaisuuksien lakkaaminen.* Pykälän 2 momenttia muutettaisiin vastaamaan muutosta vammaisuuksien ikärajoissa sekä etuuden nimessä.

Pykälän 3 momenttia muutettaisiin vastaamaan muutosta vammaisuuksien nimessä.

34 §. *Takaisinperintä.* Pykälän 5 momenttia muutettaisiin vastaamaan muutoksia vammaisuuksien ikärajoissa sekä etuuden nimessä. Voimassa olevan säännöksen mukaan liikaa maksettu alle 16-vuotiaan vammaistuki peritään takaisin lapsen edunvalvojalta tai siltä, jolle tuki on maksettu. Puolestaan voimassa olevan lainsäädännön mukaisten 16 vuotta täyttäneen vammaistuen ja eläkettä saavan hoitotuen takaisinperintä kohdistetaan etuudensaaajaan itseensä. Säännökseen ehdotettava muutos tarkoittaisi sitä, että jatkossa 16–17-vuotiaille myönnettyt lapsen vammaistuet perittäisiin takaisin lapsen edunvalvojalta tai siltä, jolle tuki on maksettu eikä etuuteen oikeutetulta itseltään. Tämä on perusteltua, koska näin kaikki alle 18-vuotiaat olisivat etuuden takaisinperinnän kannalta yhdenvertaisessa asemassa suhteessa toisiinsa.

41 a §. *Asian uudelleen ratkaiseminen etuuden tai korvauksen myöntämisen johdosta.* Pykälän 1 momenttia muutettaisiin vastaamaan muutosta vammaisuuksien ikärajoissa sekä etuuden nimessä. Momentista korjattaisiin myös kirjoitusvirhe.

7.5 Sairausvakuutuslaki

8 luku Sairauspäiväraha

2 §. *Vakuutetun ikä.* Pykälän 1 momenttiin sisältyvä 16 vuoden ikäraja, joka koskee sekä etuuteen oikeutetun henkilön ikää, että ikää, jonka täyttämisen jälkeen sairauden aiheuttaman työkyvyttömyyden on tullut alkaa, ehdotetaan nostettavaksi 18 vuoteen. Sairauspäivärahaan olisi siten oikeus jokaisella 18–67-vuotiaalla Suomessa asuvalla vakuutetulla, jos sairauden

aiheuttama työkyvyttömyys on alkanut vakuutetun täytettyä 18 vuotta. Päivärahaa voitaisiin edelleen säännöksen mukaisesti maksaa enintään sen kalenterikuukauden loppuun, jonka aikana vakuutettu täyttää 68 vuotta.

Pykälän 2 momentissa säädetään tilanteista, joissa sairauden aiheuttama työkyvyttömyys on alkanut vakuutetun täytettyä 15 vuotta ja sairaus jatkuu edelleen vakuutetun täytettyä 16 vuotta. Säännöksen 15 vuoden ikärajaa ehdotetaan nostettavaksi 17 vuoteen ja 16 vuoden ikärajaa ehdotetaan nostettavaksi 18 vuoteen. Siten jatkossa, jos sairauden aiheuttama työkyvyttömyys olisi alkanut vakuutetun täytettyä 17 vuotta ja sairaus jatkuisi edelleen hänen täytettyään 18 vuotta, vakuutetulla olisi oikeus saada sairauspäivärahaa viimeksi mainitun ikärajan ylittävältä työkyvyttömyysajalta enintään sen kalenterikuukauden loppuun, jota seuraavan kuukauden aikana työkyvyttömyys tulee jatkuneeksi yhden vuoden.

11 §. Oikeus osasairauspäivärahaan. Pykälän 1 momentin 16 vuoden alaikäraja ehdotetaan nostettavaksi 18 vuoteen. Siten osasairauspäiväraha olisi jatkossa tarkoitettu tukemaan 4 §:n mukaisesti työkyvyttömän 18–67-vuotiaan vakuutetun pysymistä työelämässä ja paluuta kokoikäiseen työhön. Säännöksessä muuttuisi ainoastaan mainittu ikäraja.

7.6 Työttömyysturvalaki

3 luku Etuuden saamisen yleiset rajoitukset

1 §. Yleiset rajoitukset. Pykälän 1 momentissa säädetään työttömyysetuuden myöntämistä koskevista yleisistä ikärajoista. Säännöstä ehdotetaan muutettavaksi siten, että työttömyysetuutta ei voitaisi enää myöntää 17 vuotta täyttäneelle, mutta alle 18-vuotiaalle työnhakijalle, joka on keskeyttänyt oppivelvollisuutensa suorittamisen. Muutoksen jälkeen työttömyysetuutta voisi saada 17- vuotiaana vain silloin, jos henkilö on suorittanut oppivelvollisuutensa.

7.7 Laki työkyvyttömyyseläkkeellä olevien työhönpaluun edistämisestä

12 §. Voimaantulo. Laki on ollut voimassa määräaikaisena vuoden 2010 alusta, ja sen voimassaoloaikaa on jatkettu vuoden 2024 loppuun. Määräaikaisen lain voimassaoloaikaa ehdotetaan jatkettavaksi vuoden 2025 alusta vuoden 2025 loppuun.

8 Lakia alemman asteinen sääntely

Esityksessä ei ehdoteta lakia alemman sääntelyn muutoksia.

9 Voimaantulo

Kansaneläkettä, takuueläkettä, Kansaneläkelaitoksen maksamia kuntoutusrahaetuksia, sairauspäivärahaa sekä työttömyysetuuksia koskevien muutosten ehdotetaan tulevan voimaan 1.1.2025. Ehdotettavien siirtymäsäännösten nojalla kansaneläkkeen, takuueläkkeen, sairauspäivärahan ja Kansaneläkelaitoksen kuntoutusrahaetuksien uudet ikärajat tulisivat voimaan syntymävuosiluokittain siten, että uusia ikärajoja sovellettaisiin vuonna 2009 ja sen jälkeen syntyneisiin. Työttömyysturvalain muutosta sovellettaisiin vuonna 2008 ja sen jälkeen syntyneisiin. Vammaisetuksia koskevien muutosten ehdotetaan tulevan voimaan 1.1.2027.

Vammaisetuslain voimaantuloa koskevien säännösten mukaan, jos oikeus etuuteen on alkanut ennen 1.1.2027, sovellettaisiin 31.12.2026 asti voimassa olleita säännöksiä. Oikeus 31.12.2026 voimassa olleiden säännösten nojalla myönnettyihin etuuksiin jatkuisi 31.12.2026 asti voimassa

olleen 32 §:n mukaiseen seuraavaan tarkistukseen tai 33 §:n mukaiseen lakkaamiseen asti. Tämä tarkoittaisi, että jos etuus on myönnetty alkamaan ennen 1.1.2027 ja jatkumaan myös tammikuun 2027 tai sen jälkeiselle ajalle, etuus oikeus jatkuisi 1.1.2027 ja sen jälkeen seuraavaan 32 mukaiseen tarkistamiseen tai 33 §:n lakkaamiseen saakka. Vuodenvaihteessa 2026–2027 Kansaneläkelaitos ei siis tekisi tarkistuksia etuuksiin ehdotettavan lainmuutoksen vuoksi, vaan etuudet jatkuisivat etuuspäätöksen mukaisesti niin kauan kunnes olisi syytä voimassa olleen 32 §:n mukaan tarkistaa etuus tai voimassa olleen 33 §:n mukaan lakkauttaa etuus. Esimerkiksi alle 16-vuotiaan vammaistuen edellytykset voivat täytyä ajalta ennen 1.1.2027, vaikka hakemus jätettäisiin vuonna 2027. Takautuvan hakuajan puitteissa tuki voidaan tällaisissa tilanteissa myöntää alkamaan ennen 1.1.2027. Myönnettävään alle 16-vuotiaan vammaistukeen sovellettaisiin 31.12.2026 voimassa olleita säännöksiä ja tuki voitaisiin myöntää enintään 16-vuotiaaksi asti. Kansaneläkelaitos tutkisi näissä tilanteissa saman hakemuksen perusteella oikeuden myös ikävuosien 16 ja 17 ajalta, ja jos oikeus syntyisi, etuus voitaisiin näille ikävuosille myöntää vuodelle 2027 tai tämän jälkeiselle ajalle lapsen vammaistukena. Jos lapsi olisi ajalta ennen 1.1.2027 oikeutettu 16–17-vuotiaana 16 vuotta täyttäneen vammaistukeen ja oikeus jatkuisi vuodelle 2027 tai tämän jälkeiselle ajalle, oikeutta vammaistukeen vuonna 2027 selvitettäessä voitaisiin asiakkaalta tiedustella, haluaako hän hakea lapsen vammaistukea 1.1.2027 alkaen vai haluaako hän 16 vuotta täyttäneen vammaistuen jatkuvan edelleen 1.1.2027 alkaen.

Vammaisetuslain voimaantuloa koskevien säännösten mukaan henkilöllä ei voisi olla yhtä aikaa oikeutta useaan vammaisetuuteen lukuunottamatta niitä tilanteita, joista erikseen säädetään vammaisetuksista annetun lain 56 §:ssä. Vammaisetuslain lähtökohta on se, että henkilöllä voi olla kulloinkin vain yksi vammaisetuus myönnettynä. Vammaisetuslain 8 ja 9 §:iin perustuen on jo voimassa olevan lainsäädännön mukaan niin, että henkilö ei voi lähtökohtaisesti saada samalta ajalta sekä 16 vuotta täyttäneen vammaistukea että eläkettä saavan hoitotukea ja jatkossa samalta ajalta ei voisi saada näiden säännösten mukaan aikuisen vammaistukea ja eläkettä saavan hoitotukea. Lisäksi vammaisetusjärjestelmän uusi ehdotettava ikäraja 18 vuotta itsessään jo jakaisi mahdolliset saajat joko lapsen vammaistuen taikka toisaalta aikuisen vammaistuen tai eläkettä saavan hoitotuen saajiin. Samoin on voimassa olevassa lainsäädännössä 16 vuoden ikärajan osalta. Kuitenkin esitettävien muutosten voimaantulosta 1.1.2027 alkaen 16–17-vuotiaalla henkilöllä voisi täytyä edellytykset yhtä aikaa sekä lapsen vammaistukeen että jompaankumpaan 16 vuotta täyttäneen etuuteen eli 16 vuotta täyttäneen vammaistukeen tai eläkettä saavan hoitotukeen. Ei kuitenkaan ole tarkoituksenmukaista, että henkilöllä olisi oikeus samanaikaisesti useaan vammaisetuuteen. Näin ollen jos henkilölle on myönnetty esimerkiksi 16 vuotta täyttäneen vammaistuki tai eläkettä saavan hoitotuki ja hänelle myönnettäisiin lapsen vammaistuki samalle ajalle, 16 vuotta täyttäneen vammaistuki tai eläkettä saavan hoitotuki tulisi lakkauttaa tältä samalta ajalta. Tällainen tilanne voi syntyä, jos esimerkiksi 17-vuotiaalle lapselle on myönnetty eläkettä saavan hoitotuki ja se on jatkunut vuoden 2027 ajalle, minkä lisäksi lapselle voisi muodostua oikeus vuonna 2027 myös lapsen vammaistukeen. Jos lapselle haettaisiin lapsen vammaistukea ja se olisi euromääräisesti suurempi etuus, lapsen vammaistuki voitaisiin myöntää ja jo myönnetty hoitotuki lakkauttaa, tarvittaessa takautuvasti. Jo maksettua tukea voitaisiin pitää samalle ajalle myönnetyn tuen ennakkosuorituksena vammaisetuslain 28 §:n mukaisesti. Voimaantulosäännöksellä ei kuitenkaan puututtaisi sellaisiin vammaisetuksiin, jotka ovat edelleen voimassa vammaisetuslain 56 §:n perusteella. Mainitun siirtymäsäännöksen nojalla joissakin tilanteissa samalla henkilöllä voi olla voimassa enemmän kuin yksi vammaisetuus.

Lisäksi vammaisetuslain voimaantuloa koskevien säännösten mukaisesti vammaisetuslain nojalla myönnetty 16 vuotta täyttäneen vammaistuki muutettaisiin hakemuksetta nimeltään aikuisen vammaistueksi 1 päivästä tammikuuta 2029 alkaen. Kansaneläkelaitoksen toimeenpanoon liittyvien syiden vuoksi ennen 1.1.2008 myönnettyjen etuuksien nimiä ei

muutettaisi. Nimen muuttamisesta aikuisen vammaistueksi annettaisiin päätös pyynnöstä. Koska vuonna 2029 ei 16 vuotta täyttäneen vammaistuen saajina olisi enää alaikäisiä henkilöitä, olisi viestinnän ja vammaisetusjärjestelmän ymmärrettävyyden näkökulmasta perusteltua, että kaikkien 16 vuotta täyttäneen vammaistuen saajien etuuden nimi muutettaisiin aikuisen vammaistueksi. Etuuden myöntämisedellytykset eivät vuoden 2027 alusta voimaan tulevassa lainmuutoksessa muuttuisi lukuunottamatta tuen alaikäraja. Alaikärajan muutos ei vaikuttaisi nykyisen 16 vuotta täyttäneen vammaistuen saajiin enää vuonna 2029. Etuuden nimen muuttuessa lain nojalla sen sisältöön ei tehtäisi muutoksia eli 16 vuotta täyttäneen vammaistukea saavan henkilön oikeus etuuteen ei asiasisältöisesti muuttuisi. Näiden syiden vuoksi ei olisi etuudensaajan oikeusturvan kannalta tarpeen, että muutoksesta annettaisiin jokaiselle etuudensaajalle päätös. Päätöksen saisi kuitenkin aina pyynnöstä.

Kansaneläkelain ja vammaisetuslain voimaantuloa koskevien säännösten mukaan henkilöllä on ilman asumisaikavaatimuksen täyttämistä oikeus työkyvyttömyyseläkkeeseen taikka aikuisen vammaistukeen tai eläkettä saavan hoitotukeen, jos hän sai 16 vuotta täyttäessään alle 16-vuotiaan vammaistukea. Valmistelun aikana katsottiin olevan siirtymäajan vuoksi tarpeen, että sellaiset henkilöt, jotka ovat saaneet 16 vuotta täyttäessään alle 16-vuotiaan vammaistukea mutta eivät ole saaneet 18 vuotta täyttäessään lapsen vammaistukea, saisivat hakiessaan muiden etuuden edellytysten täytyessä oikeuden työkyvyttömyyseläkkeeseen taikka aikuisen vammaistukeen tai eläkettä saavan hoitotukeen ilman asumisaikavaatimusta.

Lepäämislain voimassaolon jatkamista koskevan muutoksen olisi tultava voimaan ennen kuin sen kohteena olevan lain voimassaolo päättyy 31.12.2024.

10 Suhde muihin esityksiin

10.1 Esityksen riippuvuus muista esityksistä

Esitys ei ole riippuvainen muista esityksistä.

10.2 Suhde talousarvioesitykseen

Esitys liittyy esitykseen valtion vuoden 2025 talousarvioksi ja on tarkoitettu käsiteltäväksi sen yhteydessä.

11 Suhde perustuslakiin ja säätämisyjärjestys

11.1 Arvioinnin perusta

11.1.1 Yhdenvertaisuus

Perustuslain 6 §:ssä säädetään yhdenvertaisuudesta perusoikeutena. Lainkohdan 1 momentin mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Lainkohdan 2 momentissa säädetään syrjintäkiellosta: ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella.

Yhdenvertaisuudella ja erityisesti syrjinnän kielloilla on keskeinen merkitys myös kansainvälisessä ihmisoikeussääntelyssä, joka on otettu huomioon kansallista perusoikeussääntelyä uudistettaessa. Yhdenvertaisuusperiaate ja syrjintäkielto sisältyvät muun muassa Euroopan unionin perusoikeuskirjaan. Myös YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevassa yleissopimuksessa on vaatimus kaikkien henkilöiden

yhdenvertaisuudesta lain edessä ja lain mukaan sekä oikeudesta ilman syrjintää yhdenvertaiseen lakiin perustuvaan suojaan ja yhdenvertaisiin lakiin perustuviin etuihin.

Perustuslain yhdenvertaisuutta koskevan sääntelyn tarkoituksena on turvata, paitsi perinteistä oikeudellista yhdenvertaisuutta, myös tosiasiallisen tasa-arvon toteutumista yhteiskunnassa. Yhdenvertaisuus lain edessä on perinteisesti merkinnyt erityisesti vaatimusta yhdenvertaisuudesta lain soveltamisessa. Perustuslain yhdenvertaisuussäännös kohdistuu kuitenkin myös lainsäätäjään. Perustuslakivaliokunta on katsonut, että laki voi olla ristiriidassa yhdenvertaisuuden asettamien valtiosääntöisten vaatimusten kanssa, jos se ilman yleisesti hyväksyttävää perustetta, siis mielivaltaisesti, asettaa kansalaisia tai kansalaisryhmiä toisia edullisempaan tai epäedullisempaan asemaan. Yhdenvertaisuussäännös ei kuitenkaan edellytä kaikkien kansalaisten kaikissa suhteissa samanlaista kohtelua, elleivät asiaan vaikuttavat olosuhteet ole samanlaisia. Lainsäädännölle on lisäksi ominaista, että se kohtelee tietyn hyväksyttävän yhteiskunnallisen intressin vuoksi ihmisiä eri tavoin, edistääkseen esimerkiksi tosiasiallista tasa-arvoa. Tosiasiallisen yhdenvertaisuuden turvaamiseksi tarpeellinen positiivinen erityiskohtelu – esimerkiksi yhteiskunnallisesti heikommassa asemassa olevan ryhmän asemaa parantava sääntely – on sallittua, mikäli erottelu voidaan perustella perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävällä tavalla. Perustuslakivaliokunta on käytännössään nostanut nimenomaisesti esiin myös sen näkökohdan, ettei yhdenvertaisuudesta voi johtua tiukkoja rajoja lainsäätäjän harkinnalle pyrittäessä kulloisenkin yhteiskuntakehityksen vaatimaan sääntelyyn (HE 309/1993 vp, s. 42–44). Perustuslakivaliokunta on esimerkiksi katsonut, että eläkkeiden määräytyminen eri tavoin erikäisille henkilöille on perustuslain 6 §:n kannalta ongelmatonta, jos erottelut eivät ole mielivaltaisia eivätkä erot eläketurvassa muodostu kohtuuttomiksi (PeVL 60/2002 vp, s. 4–5).

11.1.2 Oikeus sosiaaliturvaan

Perustuslain 19 §:n 2 momentin mukaan lailla taataan jokaiselle oikeus perustoimeentulon turvaan työttömyyden, sairauden, työkyvyttömyyden ja vanhuuden aikana sekä lapsen syntymän ja huoltajan menetyksen perusteella. Momentissa tarkoitettua perustoimeentulon turvaa ei ole perustuslaissa säädetty yksilön subjektiiviseksi oikeudeksi, vaan perustuslaki asettaa velvoitteen taata tällainen turva tavallisen lain tasolla. Säännös edellyttää kuitenkin, että perustoimeentulon turva on perustuslaissa tarkoitetuissa elämäntilanteissa lain tasolla järjestettävä. Säännöksessä käytetty perustoimeentulon turvan käsite ei suoraan kiinnity olemassa oleviin etuusjärjestelmiin. Säännöksen tarkoituksena ei siten ole turvata tavallisella lailla määriteltyjen yksittäisten etuuksien tai niiden tason pysyvyyttä sellaisenaan. Säännöksen tarkoituksena on lisäksi varmistaa, että myös pitkällä aikavälillä perustoimeentulon turva on taattu.

Perustoimeentulon turvan riittävyttä arvioitaessa on merkitystä sillä, onko henkilöllä, lakisääteiset turvajärjestelmät ja hänen tilanteensa kuten esimerkiksi perhesuhteensa muutoin kokonaisuutena huomioiden, toimeentulon edellytykset huolimatta siitä, että hänen normaalit toimeentulomahdollisuutensa ovat säännöksen tarkoittaman seikan, esimerkiksi työttömyyden johdosta, heikentyneet. Perustuslain 19 §:n 2 momentin vaatimuksia eivät vastaisi sellaiset lainsäädännölliset muutokset, jotka merkitsisivät olennaista puuttumista lailla suojattuun perustoimeentulon turvaan. Toisaalta säännös sisältäisi lainsäätäjään kohdistuvan toimintavelvoitteen sosiaaliturvan kehittämiseksi. Siten on luonnollista, että sosiaaliturvaa suunnataan ja kehitetään yhteiskunnan taloudellisten voimavarojen mukaisesti (HE 309/1993 vp, s. 70–71). Myös perustuslakivaliokunta on katsonut, että julkisen vallan välittömästi rahoittamien perustoimeentuloturvaetuuksien osalta etuuksien tasoa mitoitettaessa voidaan ottaa huomioon kulloinenkin kansantalouden ja julkisen talouden tila (PeVL 34/1996 vp, PeVL 21/2016 vp).

Oikeus sosiaaliturvaan taataan myös muun muassa YK:n taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevassa kansainvälisessä yleissopimuksessa (TSS-sopimuksessa) sekä Euroopan sosiaalisessa peruskirjassa.

TSS-sopimuksen 9 artiklan mukaan sopimusvaltiot tunnustavat jokaiselle oikeuden sosiaaliturvaan sosiaalivakuutus mukaan lukien. Edelleen TSS-sopimuksen 11 artiklan mukaan sopimusvaltiot tunnustavat jokaiselle oikeuden saada itselleen ja perheelleen tyydyttävä elintaso, joka käsittää riittävän ravinnon, vaatetuksen ja sopivan asunnon, sekä oikeuden elinehtojen jatkuvaan parantamiseen. TSS-sopimuksen 2 artiklan mukaan sopimusvaltiot sitoutuvat täysimääräisesti käytettävissä olevien voimavarojensa mukaan ryhtymään toimenpiteisiin yleissopimuksessa tunnustettujen oikeuksien toteuttamiseksi asteittain kokonaisuudessaan.

Euroopan sosiaalisen peruskirjan 12 artiklan mukaan sopimuspuolet sitoutuvat luomaan sosiaaliturvajärjestelmän ja pitämään sitä yllä. Lisäksi sopimuspuolet sitoutuvat pitämään sosiaaliturvajärjestelmänsä tyydyttävällä tasolla sekä pyrkimään asteittain nostamaan sosiaaliturvajärjestelmänsä tasoa.

Vaikka sopimusvaltioilla on velvollisuus pyrkiä asteittain nostamaan sosiaaliturvan tasoa, eivät sosiaaliturvajärjestelmään tehtävät heikennykset ole automaattisesti TSS-sopimuksen tai Euroopan sosiaalisen peruskirjan vastaisia. Näin voi TSS-sopimuksen näkökulmasta olla esimerkiksi silloin, kun heikennykset perustuvat käytettävissä oleviin voimavaroihin, niille ole muuta realistista vaihtoehtoa, ja muut TSS-sopimuksessa turvatut oikeudet huomioidaan. Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea taas on linjannut, että arvioitaessa heikennysten hyväksyttävyyttä, huomioon otetaan muutosten luonne ja vaikutukset sekä uudistuksen syyt ja sen taustalla olevat yhteiskunnalliset ja taloudelliset seikat. Merkitystä voi olla muun muassa muutosten laajuudella, niiden suuruudella sekä sillä, mihin väestöryhmiin muutos kohdistuu. Arvioitavaksi tulee myös uudistuksen välttämättömyys sekä se, onko niille väestöryhmille, joiden asemaa uudistus heikentää, tarjolla sosiaaliavustusta. Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea on todennut, että etuuksiin kohdistuvat heikennykset voivat olla peruskirjan mukaisia esimerkiksi, jos ne ovat tarpeellisia sosiaaliturvajärjestelmän ylläpitämiseksi. Muutokset eivät kuitenkaan tällöinkään saa heikentää yhteiskunnan jäsenten tehokasta suojelua sosiaalisia ja taloudellisia riskejä vastaan, eivätkä heikennykset saa olla niin pitkälle meneviä, että ne muuttaisivat sosiaaliturvajärjestelmän vähimmäisturvajärjestelmäksi¹¹.

11.1.3 Oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin

Perustuslain 17 § muodostaa perustan Suomessa turvatuille kielellisille perusoikeuksille. Säännöksen 1 momentin mukaan Suomen kansalliskielet ovat suomi ja ruotsi. Säännöksen 2 momentin mukaan jokaisen oikeus käyttää tuomioistuimessa ja muussa viranomaisessa asiassaan omaa kieltään, joko suomea tai ruotsia, sekä saada toimituskirjansa tällä kielellä turvataan lailla. Lisäksi julkisen vallan on huolehdittava maan suomen- ja ruotsinkielisen väestön sivistyksellisistä ja yhteiskunnallisista tarpeista samanlaisten perusteiden mukaan.

Perusoikeusuudistuksen perusteluissa säännöksen 2 momentin jälkimmäistä lausetta luonnehditaan julkiseen valtaan kohdistuvaksi perustuslailliseksi toimeksiannoksi. Perustelujen mukaan säännöksellä olisi merkitystä esimerkiksi yhteiskunnallisten palvelujen sekä koulu- ja muiden sivistysolojen ja omakielisen tiedonvälityksen järjestämisessä (HE 309/1993, s.65).

¹¹ Kotkas - Tuovinen - Nykänen - Kalliomaa-Puha: Sosiaaliset perus- ja ihmisoikeudet sosiaaliturvauudistuksessa, s. 49-52.

Perusoikeusuudista koskevassa hallituksen esityksessä nostetaan esiin myös säännöksen yhteys eräisiin muihin perusoikeuksiin: velvollisuus eri kieliryhmien yhdenvertaiseen kohteluun ja kieleen perustuvan syrjinnän kieltä sisältävät myös perustuslain yhdenvertaisuussäännökseen, ja niillä on keskeinen yhteys perustuslaissa turvatun oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon takeisiin. Myös sananvapaudella ja oikeudella opetuksen on kytkentöjä kielellisiin oikeuksiin (HE 309/1993, s. 20). Perustuslain säännös muodostaa perustan muulle kielilainsäädännölle.

Perustuslakivaliokunta on pitänyt merkityksellisenä sitä perusoikeusuudistuksen yhteydessä korostettua näkökohtaa, että kielelliset perusoikeudet edellyttävät paitsi kielten muodollisesti yhdenvertaista kohtelua myös suomen- ja ruotsinkielisen väestön tosiasiallisen tasa-arvon turvaamista muun muassa yhteiskunnallisten palvelujen järjestämisessä (PeVL 4/2018 vp ja PeVL 12/2017 vp, joissa oli kyse tuomioistuinten toimintaan liittyvistä muutosesityksistä). Perustuslakivaliokunta on esimerkiksi katsonut, että valtion aluehallinnon aluejaotuksia uudistettaessa tuli huolellisesti arvioida, miten eri vaihtoehdot turvaisivat perustuslain edellyttämät suomen- ja ruotsinkielisen väestön tosiasialliset mahdollisuudet saada palveluja omalla kielellään (PeVL 21/2009 vp). Hyvinvointialueiden perustamista ja sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen järjestämisen uudistusta koskevaa hallituksen esitystä arvioidessaan valiokunta piti kielellisten oikeuksien toteutumisen kannalta erityisen merkityksellisenä seikkana sitä, että kielivähemmistöjen suhteellisen osuuden pienentyminen sosiaali- ja terveystalouksista vastuussa olevilla alueilla saattaa johtaa palveluiden kielellisen saavutettavuuden heikentymiseen (PeVL 17/2021 vp).

11.1.4 YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista

YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus ja sen valinnainen pöytäkirja tulivat Suomen osalta voimaan 10.6.2016. Yleissopimuksen tarkoituksena on edistää, suojella ja taata kaikille vammaisille henkilöille täysimääräisesti ja yhdenvertaisesti kaikki ihmisoikeudet ja perusvapaudet sekä edistää vammaisten henkilöiden synnynnäisen arvon kunnioittamista. Sen 1 artiklan mukaan vammaisiin henkilöihin kuuluvat ne, joilla on sellainen pitkäaikainen ruumiillinen, henkinen, älyllinen tai aisteihin liittyvä vamma, joka vuorovaikutuksessa erilaisten esteiden kanssa voi estää heidän täysimääräisen ja tehokkaan osallistumisensa yhteiskuntaan yhdenvertaisesti muiden kanssa. Yleissopimuksen lähtökohtana voidaankin pitää vammaisen henkilön suhdetta fyysiseen, sosiaaliseen, taloudelliseen ja kulttuuriseen ympäristöönsä sekä niitä tarpeita, joita vammaiselle henkilölle aiheutuu vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa.

Yleissopimuksen 3 artiklaan on koottu sen yleiset periaatteet. Näihin kuuluvat muun muassa henkilöiden synnynnäisen arvon, yksilöllisen itsemääräämisoikeuden – mukaan lukien vapaus tehdä omat valintansa – ja riippumattomuuden kunnioittaminen; syrjimättömyys; täysimääräinen ja tehokas osallistuminen ja osallisuus yhteiskuntaan; mahdollisuuksien yhdenvertaisuus sekä vammaisten lasten kehittyvien kykyjen ja sen kunnioittaminen, että heillä on oikeus säilyttää identiteettinsä.

Yleissopimuksen 7 artiklan mukaan kaikissa vammaisia lapsia koskevissa toimissa on otettava ensisijaisesti huomioon lapsen etu. Sopimuspuolten tulee 24 artiklan mukaan tunnustaa vammaisten henkilöiden oikeus koulutukseen ja 27 artiklan mukaan vammaisten henkilöiden oikeus tehdä työtä yhdenvertaisesti muiden kanssa.

Yleissopimuksen 28 artikla koskee riittävää elintasoa ja sosiaaliturvaa. Artiklan 1 kohdan mukaan sopimuspuolet tunnustavat vammaisten henkilöiden oikeuden riittävään omaan ja perheidensä elintasoon, kuten riittävään ravintoon, vaatetukseen ja asumiseen, sekä elinolojen

jatkuvaan paranemiseen ja toteuttavat asianmukaiset toimet tämän oikeuden toteutumisen turvaamiseksi ja edistämiseksi ilman syrjintää vammaisuuden perusteella. Artiklan 2 kohdan mukaan sopimuspuolet tunnustavat vammaisten henkilöiden oikeuden sosiaaliturvaan ilman syrjintää, muun muassa varmistamalla köyhyudessa eläville vammaisille henkilöille ja heidän perheilleen valtion tuen vammaisuudesta aiheutuviin kuluihin, jotka liittyvät muun muassa riittävään koulutukseen, neuvontaan, rahalliseen tukeen ja vuorohoitoon.

11.1.5 YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista

YK:n lapsen oikeuksia koskeva yleissopimus tuli Suomen osalta voimaan 20.7.1991. Yleissopimuksessa lapsella tarkoitetaan jokaista alle 18-vuotiasta henkilöä, ellei lapseen soveltuvien lakien mukaan täysi-ikäisyyttä saavuteta aikaisemmin. Yleissopimuksen mukaan sopimusvaltioiden tulee taata yleissopimuksessa tunnustetut oikeudet kaikille niiden lainkäyttövallan alaisille lapsille ilman minkäänlaista syrjintää.

Yleissopimuksen 3 artiklan 1 kohdan mukaan muun muassa kaikissa lainsäädäntöelimien toimissa, jotka koskevat lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. Saman artiklan 2 kohdan mukaan sopimusvaltiot sitoutuvat takaamaan lapselle hänen hyvinvoinnilleen välttämättömän suojelun ja huolenpidon ottaen huomioon hänen vanhempiansa, laillisten huoltajiensa tai muiden hänestä oikeudellisessa vastuussa olevien henkilöiden oikeudet ja velvollisuudet.

YK:n lapsen oikeuksien komitea on vuonna 2013 laajassa yleiskommentissaan (nro 14) kuvannut, mitä lapsen edun ensisijaisuuden huomioon ottamisella eri yhteyksissä voidaan tarkoittaa. Komitean mukaan lapsen etu on dynaaminen, sisällöltään viime kädessä yksilöllinen käsite erityisesti niissä yhteyksissä, joissa sillä tarkoitetaan yksittäisen lapsen etua. Lainsäädäntötyössä käsitteen sisältö on kollektiivisempi, ja sillä voidaan viitata esimerkiksi kaikkien kyseisen sääntelyn piiriin kuuluvien lasten tai tietyn lapsiryhmän etuun, jonka näkökulmasta sääntelyä tulee arvioida ja jolle tulee antaa asianmukainen, lähtökohtaisesti ensisijainen painoarvo. Lapsen etu ei tosin komitean mukaan aina ole ristiriidaton käsite: lapsen etu voi olla ristiriidassa esimerkiksi suuren yleisön tai vanhempien etujen ja oikeuksien kanssa, ja myös eri lapsiryhmien edut voivat erota toisistaan. Myös kyseiset tilanteet on punnittava tapauskohtaisesti.

Yleissopimuksen 26 artiklan 1 kohdan mukaan sopimusvaltiot tunnustavat jokaisen lapsen oikeuden nauttia sosiaaliturvasta, mukaan luettuna sosiaalivakuutus, ja ryhtyvät välttämättömiin toimiin tämän oikeuden täydeksi toteuttamiseksi kansallisen lainsäädäntönsä mukaisesti. Saman artiklan 2 kohdan mukaan näitä etuuksia myönnettäessä olisi tarvittaessa otettava huomioon lapsen ja hänen elatuksestaan vastuussa olevien henkilöiden varallisuus ja olosuhteet, kuten myös muut lapsen esittämään tai hänen puolestaan esitettyyn hakemukseen vaikuttavat seikat.

Yleissopimuksen 27 artiklan 1 kohdan mukaan sopimusvaltiot tunnustavat jokaisen lapsen oikeuden hänen ruumiillisen, henkisen, hengellisen, moraalisen ja sosiaalisen kehityksensä kannalta riittävään elintasoon. Saman artiklan 2 kohdan mukaan vanhemmilla tai muilla lapsen huollosta vastaavilla on ensisijainen velvollisuus kykyjensä ja taloudellisten mahdollisuuksiensa mukaisesti turvata lapsen kehityksen kannalta välttämättömät elinolosuhteet. Edelleen saman artiklan 3 kohdan mukaan sopimusvaltiot ryhtyvät kansallisten olosuhteidensa ja varojensa mukaisesti tarpeellisiin toimiin tukeakseen vanhempia ja muita lapsesta vastuussa olevia tämän oikeuden toteuttamisessa sekä antavat tarvittaessa aineellista apua ja tukevat ohjelmia, joissa kiinnitetään huomiota erityisesti ravintoon, vaatetukseen ja asumiseen.

11.2 Arviointi

Esitys on osa hallituksen julkisen talouden vahvistamiseksi valitsemaa kokonaisuutta, johon kuuluu myös lukuisia muita toimia. Julkisen talouden tilaa on merkittävästi vaikeuttanut se, että Suomen talouskasvu on ollut viimeisten runsaan kymmenen vuoden aikana heikkoa verrattuna aiempaan sekä muihin Pohjoismaihin ja EU:n keskiarvoon. Tulevina vuosina talouskasvun edellytyksiä heikentää väestökehitys. Julkinen talous on ollut alijäämäinen vuodesta 2009 lähtien. Ilman talouspolitiikan merkittävää muutosta velkasuhteen kasvu jatkuu 2020-luvulla. Vaikka valtion velanhoitokyky on edelleen hyvä, se heikkenee jatkuvasti, jos julkista taloutta ei vahvisteta. Tulevien vuosien mahdolliset kriisit voivat johtaa tilanteeseen, jossa julkinen valta ei kykene julkisen talouden rajoitusten vuoksi reagoimaan kriisiin asianmukaisesti. Tällöin jouduttaisiin liian äkillisesti säästämään julkisista menoista ja kiristämään verotusta.

Valtiovarainministeriön mukaan Suomen julkisen talouden velkaa kerryttävä alijäämä on mittava, ja näin julkisen talouden velkasuhteen vakauttaminen edellyttää nopeita ja merkittäviä toimenpiteitä seuraavien vuosien aikana. Kansainvälisessä vertailussa korkean verorasituksen ja talouskasvun edellytysten turvaamisen vuoksi tasapainotusta ei voida valtiovarainministeriön mukaan kokonaan toteuttaa verotusta kiristämällä. Hallituksen tavoite julkisen talouden tasapainottamiseksi edellyttääkin myös suoraa säästötoimia. Julkisen talouden kestävyydellä hallitus tavoittelee sitä, että julkinen valta voi jatkossa vastata paremmin velvoitteistaan.

Julkisen talouden menojen ja tulojen välillä vallitsevaa pitkäaikaista rakenteellista epätasapainoa voidaan pitää myös valtiosääntöisesti hyväksyttävänä perusteena arvioida kriittisesti toimeentuloturvaetuksien nykyistä kohdentamista ja puuttua havaittuihin epätarkoituksenmukaisuuksiin.

Esityksen mukaan kansaneläkkeen, takuueläkkeen, sairauspäivärahan ja Kansaneläkelaitoksen kuntoutusrahaetuksien myöntämisen alaikäraja nostettaisiin 16 vuodesta 18 vuoteen, vammaisetuksien sisäistä ikärajaa muutettaisiin vastaavasti ja työttömyysetuuksien alle 18-vuotiaalle myöntämistä koskevia poikkeuksia rajattaisiin. Kun ikärajoja nostettaisiin esityksen mukaisesti kaikkien edellä mainittujen eläke-etuksien, sairauspäivärahan ja Kansaneläkelaitoksen kuntoutusrahaetuksien osalta, eri ikäisinä sairastuneet, vammautuneet tai työkyvyttömäksi tulleet olisivat edelleen nykyiseen tapaan keskenään yhdenvertaisessa asemassa. Vammaisetuksien ikärajan muutos taas lisäisi lasten keskinäistä yhdenvertaisuutta, kun kaikki alaikäiset henkilöt jatkossa kuuluisivat saman vammaisetuuden eli lapsen vammaistuen piiriin. Laissa säädetty mahdollisuus myöntää Kansaneläkelaitoksen kuntoutusrahaa ammatillisen kuntoutuksen tukemiseksi on merkinnyt mahdollisuutta etuuden kohderyhmään kuuluvien henkilöiden positiiviseen erityiskohteluun. Se, että tämä mahdollisuus esityksen mukaisesti jatkossa rajattaisiin täysi-ikäisiin henkilöihin, kaventaisi positiivisen erityiskohtelun nykyistä alaa.

Oppivelvollisuuden laajentumisen tarkoituksena on ollut turvata toisen asteen koulutuksen suorittamista ja varmistaa jokaiselle nuorelle mahdollisuus toisen asteen tutkinnon suorittamiseen. Uudistuksen tavoitteena oli lisäksi kaventaa oppimiseroja ja lisätä koulutuksellista tasa-arvoa. Oppivelvollisuuden laajentumisen onkin katsottava siirtäneen merkittävästi alaikäisten nuorten kouluttautumisen tukemisen painopistettä: yhteiskunta on sitoutunut turvaamaan nuoren kouluttautumisen 18-vuotiaaksi saakka, ja nuorella on toisaalta tänä aikana velvollisuus täyttää oppivelvollisuutensa. Samalla myös kysymykset nuoren motivoimisesta opintoihin sekä nuoren tukemisesta hänen opinnoissaan ovat osin muuttaneet luonnettaan. Vaikka sisäinen motivaatio sekä esimerkiksi soveltuvan opiskelualan valinta edelleen ovat tärkeitä tekijöitä opinnoista suoriutumisessa, alaikäinen nuori ei voi enää vapaan valintansa mukaan jättäytyä opiskelun ulkopuolelle. Nuorella on myös laissa säädetty oikeus

saada oppilaitokseltaan yksilöllistä tukea opintojensa suunnittelussa ja opinnoistaan suoriutumisessa. Oppivelvollisuuden laajentumista onkin näistä syistä pidettävä perusteltuna syynä arvioida uudelleen, onko kuntoutusrahan tarkoittaman positiivisen erityiskohtelun jatkamiselle oppivelvollisuuden piiriin kuuluvien nuorten kohdalla edelleen riittäviä perusteita. Lainsäätäjän harkinnassa on, milloin positiivinen erityiskohtelu on tarpeen. Kuten alla todetaan, perustuslakivaliokunta on myös katsonut olevan luonnollista, että sosiaaliturvaa suunnataan ja kehitetään yhteiskunnan taloudellisten voimavarojen mukaisesti ja julkisen vallan välittömästi rahoittamien perustoimeentuloturvaetuuksien osalta etuuksien tasoa mitoitettaessa voidaan ottaa huomioon kulloinkin kansantalouden ja julkisen talouden tila.

Esityksessä on arvioitu, että kuntoutusrahan myönteisistä vaikutuksista huolimatta positiivisen erityiskohtelun perusteet alaikäisten nuorten kohdalla ovat muuttuneet oppivelvollisuuden laajentumisen tuomien muutosten johdosta. Näin ollen tosiasiallisen yhdenvertaisuuden vaatimuksista ei voida katsoa johtuvan estettä kuntoutusrahaetuuksien alaikärajan nostamiselle 18 vuoteen eli positiivisen erityiskohtelun alan rajaamiselle, mitä esityksessä kerrotuin perustein esitetään.

Oppivelvollisuudesta säättäminen kuuluu Ahvenanmaan itsehallinnon piiriin. Ahvenanmaalla ei ole laajennettua oppivelvollisuutta. Tästä huolimatta on etuuslainsäädännön yhtenäisyyden vuoksi perusteltua katsoa, että tämä seikka ei estä valtakunnallisen etuuslainsäädännön muuttamista valtakunnallisen oppivelvollisuuden laajentumisen sekä muiden esityksessä esiin tuotujen näkökohtien vuoksi. Perusteet vanhempien elatusvelvollisuuden sekä perusturvan johdonmukaisuuden ja selkeyden osalta koskevat myös Ahvenanmaata.

Perustuslain 19 §:n 2 momentin mukaan jokaiselle taataan lailla oikeus perustoimeentulon turvaan työttömyyden, sairauden, työkyvyttömyyden ja vanhuuden aikana sekä lapsen syntymän ja huoltajan menetyksen perusteella. Säännös ei estä lainsäätäjää muuttamasta etuuksia ja niiden määräytymisperusteita, kunhan muutokset eivät merkitse olennaista puuttumista lailla suojattuun perustoimeentulon turvaan. Perustuslain säätäjän lähtökohtana on lisäksi ollut se, että sosiaaliturvaa voidaan suunnata ja kehittää yhteiskunnan taloudellisten voimavarojen mukaisesti. Perustoimeentulon turvan riittävyyttä arvioitaessa merkitystä on katsottu voitavan antaa sille, onko henkilöllä, lakisääteiset turvajärjestelmät ja hänen tilanteensa, esimerkiksi perhesuhteensa huomioiden, toimeentulon edellytykset huolimatta siitä, että hänen normaalit toimeentulomahdollisuutensa ovat säännöksen tarkoittaman olosuhteen johdosta heikentyneet. Kansaneläkkeen, maahanmuuttajalle työkyvyttömyyden perusteella myönnettävän takuueläkkeen, sairauspäivärahan ja Kansaneläkelaitoksen kuntoutusrahaetuuksien myöntämiselle asetetaan jo tällä hetkellä lainsäädännössä alaikäraja. Etuuslaeissa säädettyjen ikärajojen nostaminen siten, että ne vastaisivat oppivelvollisuuden pääsääntöistä päättymisikää, merkitsisi tapahtuneen yhteiskunnallisen kehityksen huomioon ottamista. Yhteiskunta edellyttää oppivelvollisten opiskelevan päätoimisesti. Työansioiden mahdollinen puuttuminen oppivelvollisuuden ajalta ei siten ensisijaisesti perustu henkilön normaaliin toimeentulomahdollisuuksien heikentymiseen perustuslain 19 §:n 2 momentissa tarkoitettua syystä. Alaikäisen nuoren toimeentuloa turvaavat ensisijaisesti hänen vanhempiensa elatusvelvollisuus sekä ne etuudet, joita perheelle ja sen jäsenille voidaan myöntää. Nämä seikat huomioon ottaen ehdotettujen muutosten ei voida katsoa tarkoittavan olennaista puuttumista lailla suojattuun perustoimeentulon turvaan.

YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevasta yleissopimuksesta tai lapsen oikeuksia koskevasta yleissopimuksesta ei voida katsoa johtuvan esteitä ehdotetulle sääntelylle. Yleissopimusten tarkoittaman lapsen ja vammaisen lapsen edun ei voida katsoa olevan ehdotetun sääntelyn johdosta uhattuna, kun huomioon otetaan lapsen vanhempien laissa säädetty elatusvelvollisuus sekä perheen mahdollisuus turvautua lakisääteisiin etuuksiin ja

palveluihin. Lapsen edun turvaamisen ei siten voida katsoa edellyttävän, että lapselle alaikäisenä tulisi voida myöntää oma perustoimeentulon turvaan kuuluva etuus. Näin on arvioitava ottaen huomioon myös se, että lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen mukaan sopimusvaltiot sitoutuvat takaamaan lapselle hänen hyvinvoinnilleen välttämättömän suojelun ja huolenpidon ottaen huomioon hänen vanhempiensa, laillisten huoltajiensa tai muiden hänestä oikeudellisessa vastuussa olevien henkilöiden oikeudet ja velvollisuudet. Sopimusten lähtökohtana ei siten ole valtion ensisijainen vastuu lapsen elatuksesta, vaan esimerkiksi sosiaaliturva, jonka ylläpitäminen kuuluu valtion velvoitteisiin, täydentää yleensä lapsen vanhempien tai muiden hänestä vastaavien tarjoamaa huolenpitoa.

Lapsen etua koskevassa harkinnassa on siten katsottu, että lasten taloudellinen ja muu etu voidaan muilla riittäväillä tavoilla turvata myös esityksessä tarkoitettujen ikärajojen noustessa. Asian arvioinnissa on otettu huomioon myös se, että oppivelvollisuuden laajentamisen sekä maksuttoman toisen asteen koulutuksen nimenomaisena tavoitteena on ollut turvata lapsen etu vahvistamalla alaikäisten lasten edellytyksiä suorittaa toisen asteen koulutus. Tämä hiljattain toteutunut lainmuutos on merkittäväällä tavalla muuttanut alaikäisten lasten kouluttautumisen tukemisen yhteiskunnallista painopistettä sekä nostanut esiin kysymyksen alaikäiselle maksettavien perusturvan etuuksien perusteista. Lapsen etuun liittyvien näkökohtien voidaan tämä kokonaisuus huomioon ottaen katsoa riittäväällä tavalla toteutuvan. Oppivelvollisuuden laajentamisen sekä toisen asteen koulutuksen maksuttomuuden on myös osaltaan katsottava vahvistavan vammaisyleissopimuksen mukaista oikeutta koulutukseen, työhön ja työllistymiseen sekä elintasoon.

Ottaen huomioon julkisen talouden pitkään jatkunut heikko tilanne sekä pitkäaikainen väestökehitys, säästöjä on välttämätöntä hakea myös suorista menoleikkauksista. Koska sosiaaliturvamenot muodostavat valtiontalouden kannalta merkittävän menojen lähteen, säästöjä joudutaan kohdentamaan myös niihin, jolloin on käytännössä mahdotonta välttää muutosten kohdentumista myös taloudellisesti ja yhteiskunnallisesti heikossa asemassa oleviin henkilöihin.

Ehdotettavien ikärajojen muutosten perusteet on tuotu esityksessä esiin. Muutosten katsotaan olevan perusteltuja, paitsi säästöjen vuoksi, myös yhteiskunnallisten näkökohtien ja muutosten perusteella. Muutokset koskisivat niiden voimaantulon jälkeen 16 vuotta täyttäviä henkilöitä 16–17-vuoden iässä, jolloin he vielä ovat vanhempiensa elatusvelvollisuuden piirissä. Käytännössä tämä tarkoittaisi sitä, että tulevilla ikäluokilla olisi oikeus kansaneläkkeeseen, takuueläkkeeseen, Kansaneläkelaitoksen kuntoutusrahaetuuksiin ja sairauspäivärahaan kahta vuotta myöhemmin kuin nykyisillä etuudensaajilla. Lisäksi rajoitettaisiin entisestään tilanteita, joissa alle 18-vuotiaalle voitaisiin maksaa työttömyysetuutta. Muutokset koskisivat siten rajattua ikävaihetta, jonka aikana nuoren mahdollisen ansionmenetyksen ei voitaisi, nuoren oppivelvollisuuden ensisijaisuus huomioon ottaen, katsoa johtuvan ensisijaisesti sosiaalisen riskin eli työkyvyttömyyden toteutumisesta. Näistä syistä muutosten ei voida myöskään katsoa merkitsevän olennaista puuttumista lailla suojattuun perustoimeentulon turvaan.

Esitystä valmisteltaessa on noussut esiin, että ammatillinen opiskelu vaativalla erityisellä tuella on ruotsiksi mahdollista ainoastaan Pohjanmaalla. Tämän vuoksi kuntoutusrahaetudet ovat olleet käytännössä tärkeä taloudellinen tuki monille niistä nuorista, jotka ovat joutuneet siirtymään opiskelemaan Pohjanmaalle, pois perheensä kotipaikkakunnalta. Perustuslakivaliokunta on käytännössään edellyttänyt suomen- ja ruotsinkielisen väestön tosiasiallisen tasa-arvon turvaamista muun muassa keskeisten yhteiskunnallisten palvelujen järjestämisessä. Valiokunta on käytännössään painottanut myös palvelujen tosiasiallista saavutettavuutta. Koska esityksessä ei kuitenkaan esitetä muutoksia palvelujen järjestämiseen, on katsottava, että yksistään palvelujen käyttämisen taloudellisten edellytysten heikentymistä

esityksen tarkoittamaan ikäryhmään kuuluvilla nuorilla ei voida pitää perustuslaissa säädettyjen kielellisten oikeuksien vastaisena. Vaikka vaativaa erityistä tukea ammattiopinnoissaan tarvitsevat ruotsinkieliset nuoret muodostavat henkilöryhmän, johon kuuluvat nuoret tyypillisesti joutuvat muuttamaan opiskelemaan muualle kuin perheensä kotipaikkakunnalle, kysymys tarpeesta muuttaa toiselle paikkakunnalle sairauden tai vamman vuoksi soveltuvan opiskelun mahdollistamiseksi ei kuitenkaan koske yksinomaan tätä nuorten ryhmää. Näissä tilanteissa nuoren mahdollisuus opiskella tulee turvattavaksi hänen vanhempiensa tuloin ja varoin sekä perheen käytettävissä olevin etuuksin – viime kädessä toimeentulotuen turvin.

Edellä esitetyin perustein hallitus katsoo, että esitys voidaan käsitellä tavallisessa lainsäätämismenettelyssä, mutta pitää kuitenkin suotavana, että esityksestä pyydetään perustuslakivaliokunnan lausunto.

Ponsi

Edellä esitetyn perusteella annetaan eduskunnan hyväksyttäväksi seuraavat lakiehdotukset:

1.

Laki

kansaneläkelain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan kansaneläkelain (568/2007) 9 §:n 2 momentti, 12 §:n 1 momentti, 15 §:n 1 ja 3 momentti, 16 §:n 2 momentti, 57 §:n 3 momentti, 58 §:n 4 momentti ja 73 §:n 3 momentin 1 kohta,

sellaisina kuin niistä ovat 9 §:n 2 momentti ja 73 §:n 3 momentin 1 kohta laissa 1223/2009, 12 §:n 1 momentti laissa 84/2016 ja 58 §:n 4 momentti laissa 1011/2021 seuraavasti:

9 §

Asumisaikavaatimus

Asumisaikavaatimusta ei kuitenkaan edellytetä henkilöltä, jonka työkyvyttömyys on alkanut hänen asuessaan Suomessa ja ennen kuin hän on täyttänyt 19 vuotta. Asumisaikavaatimusta ei myöskään edellytetä työkyvyttömyyseläkkeen hakijalta, joka on saanut 18 vuotta täyttäessään vammaisetuksista annetun lain (570/2007) mukaista lapsen vammaistukea.

12 §

Oikeus työkyvyttömyyseläkkeeseen

Työkyvyttömyyseläkkeeseen on oikeus 18 vuotta täyttäneellä työkyvyttömällä henkilöllä 10 §:n mukaiseen vanhuuseläkeiän saavuttamiseen asti, kuitenkin siten, että alle 20-vuotiaalle eläke voidaan myöntää vain 16 §:ssä säädetyn edellytyksin.

15 §

Työkyvyttömyyseläkeoikeuden alkaminen

Työkyvyttömyyseläke myönnetään aikaisintaan sen kuukauden alusta, jota edeltäneen kuukauden aikana hakijalla olisi viimeksi ollut oikeus sairauden, vian tai vamman perusteella sairausvakuutuslain (1224/2004) 8 luvun 2 §:n perusteella sairauspäivärahaan. Jos oikeutta sairauspäivärahaan ei ole, työkyvyttömyyseläke myönnetään kuitenkin vasta, kun sairauspäivärahan enimmäisaikaa vastaava aika on päättynyt. Jos henkilölle on myönnetty työeläkelakien mukainen työkyvyttömyyseläke, tämän lain mukainen työkyvyttömyyseläke voidaan myöntää samasta ajankohdasta ottaen kuitenkin huomioon, mitä tämän lain 12 §:n 1 momentissa säädetään työkyvyttömyyseläkkeen myöntämisen alaikärajasta ja 55 §:ssä takautuvasta hakuajasta.

Jos hakijan työkyvyttömyys on alkanut ennen kuin hän on täyttänyt 17 vuotta, sairausvakuutuslain mukaista enimmäisaikaa tai sitä vastaavaa aikaa ei edellytetä.

16 §

Alle 20-vuotiaan oikeus työkyvyttömyyseläkkeeseen

Työkyvyttömyyseläke voidaan kuitenkin myöntää 18 vuotta täyttäneelle henkilölle, jolla ei selvitysten perusteella katsota olevan mahdollisuuksia ammatilliseen kuntoutukseen tai jonka ammatillinen kuntoutus on sairauden vuoksi keskeytynyt taikka jonka ammatillinen kuntoutus on päättynyt tuloksettomana.

57 §

Työkyvyttömyyseläkkeen hakeminen ja ilmoitusvelvollisuus

Työkyvyttömyyseläkkeensaajan on sen lisäksi, mitä 56 §:n 2, 4 ja 5 momentissa säädetään, ilmoitettava Kansaneläkelaitokselle terveydentilansa tai työkykynsä olennaisesta paranemisesta, saamastaan ammattiopetuksesta, ryhtymisestä työhön ja kuntoutuksen keskeyttämisestä.

58 §

Leskeneläkkeen hakeminen ja ilmoitusvelvollisuus

Leskeneläkkeensaajan on sen lisäksi, mitä 56 §:n 2, 4 ja 5 momentissa säädetään, ilmoitettava Kansaneläkelaitokselle eläkkeeseen vaikuttavien tulojen muutoksesta ja tämän lain mukaisen työkyvyttömyys- tai vanhuuseläkkeen taikka näitä vastaavan ulkomailta maksettavan eläkkeen myöntämisestä.

73 §

Maksamisen keskeyttäminen

Eläkkeen maksaminen keskeytetään, jos:
1) ulkomailla asuva eläkkeensaaja ei ole vastannut hänelle 56 §:n 5 momentin perusteella lähetettyyn olosuhteiden selvityspyyntöön määräajassa;

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .
Ennen 1 päivää tammikuuta 2009 syntyneisiin henkilöihin sovelletaan kuitenkin tämän lain voimaan tullessa voimassa olleita 9 §:n 2 momenttia, 12 §:n 1 momenttia, 15 §:n 3 momenttia ja 16 §:n 2 momenttia.

Tällä lailla muutettavan lain 9 §:n 1 momentin mukaista asumisaikavaatimusta ei myöskään edellytetä työkyvyttömyyseläkkeen hakijalta, joka sai 16 vuotta täyttäessään alle 16-vuotiaan vammaistukea.

2.

Laki

takuueläkkeestä annetun lain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan takuueläkkeestä annetun lain (703/2010) 4 §:n 2 momentti, 5 §, 7 §:n 1 momentti ja 2 momentin 2 kohta,
sellaisina kuin niistä ovat 5 § laissa 385/2012 ja 7 §:n 1 momentti laeissa 85/2016 ja 1267/2016 seuraavasti:

4 §

Asumisaikavaatimus

Kolmen vuoden asumista Suomessa ei kuitenkaan edellytetä henkilöltä, jonka työkyvyttömyys on alkanut hänen asuessaan Suomessa ja ennen kuin hän on täyttänyt 19 vuotta. Kolmen vuoden asumista Suomessa ei myöskään edellytetä työkyvyttömyyseläkkeen hakijalta, joka sai 18 vuotta täyttäessään vammaisetuuksista annetun lain (570/2007) mukaista lapsen vammaistukea.

5 §

Maahanmuuttaja

Tässä laissa *maahanmuuttajalla* tarkoitetaan 18 vuotta täyttäneitä Suomeen muuttanutta henkilöä, joka ei saa kansaneläkettä.

7 §

Oikeus takuueläkkeeseen

Takuueläkkeeseen on oikeus 18 vuotta täyttäneellä henkilöllä, joka:

- 1) on lisäksi täyttänyt työntekijän eläkelain (395/2006) 11 §:ssä hänen ikäluokalleen säädetyn vanhuuseläkkeen alaikärajan ja saa vanhuuseläkettä;
- 2) saa kansaneläkelain (568/2007) mukaista varhennettua vanhuuseläkettä;
- 3) saa kansaneläkelain mukaista työkyvyttömyyseläkettä;
- 4) saa työntekijän eläkelain 3 §:ssä mainittujen lakien mukaista tai muuta vastaavaa työ- tai virkasuhteeseen perustuvaa täyttä työkyvyttömyyseläkettä;
- 5) saa täyden työkyvyttömyyden perusteella myönnettyä lakisääteisen tapaturmavakuutuksen, sotilastapaturmalain (1211/1990), liikennevakuutusta koskevan lainsäädännön tai sotilasvammalain (404/1948) mukaista jatkuvaa tapaturmaeläkettä, elinkorkoa tai työkyvyttömyyseläkettä tai sellaista ansionmenetyksen korvausta, jota maksetaan, kun liikennevahingon sattumisesta on kulunut vuosi;

6) saa kansaneläkelain 11 §:n mukaista vanhuuseläkettä työttömyyspäivärahan lisäpäivien perusteella; tai

7) saa maatalouden harjoittamisesta luopumisen tukemisesta annetun lain (612/2006) tai maatalousyrittäjien luopumistuesta annetun lain (1293/1994) mukaista luopumistukea (*luopumistuki*).

Takuueläkkeeseen on oikeus myös maahanmuuttajalla, joka on täyttänyt:

2) 18 vuotta ja on kansaneläkelain 12 §:n mukaan työkyvytön, mutta ei mainitun pykälän 4 momentissa tarkoitettu henkilö.

Tämä laki tulee voimaan päivänä _____ kuuta 20 _____.

Ennen 1 päivää tammikuuta 2009 syntyneisiin henkilöihin sovelletaan kuitenkin tämän lain voimaan tullessa voimassa olleita säännöksiä.

Takuueläkkeestä annetun lain (703/2010) 4 §:n 1 momentin mukaista asumisaikavaatimusta ei myöskään edellytetä työkyvyttömyyseläkkeen hakijalta, joka sai 16 vuotta täyttäessään alle 16-vuotiaan vammaistukea.

3.

Laki

Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuksista annetun lain 17 ja 20 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuksista annetun lain (566/2005) 17 §:n 2 momentti ja 20 §:n 1 momentti, sellaisina kuin ne ovat, 17 §:n 2 momentti laissa 1236/2014 ja 20 §:n 1 momentti laissa 1344/2016, seuraavasti:

17 §

Yleiset edellytykset

Kuntoutusrahaetuuteen on oikeus 18–67-vuotiaalla kuntoutujalla. Kuntoutusrahaan on oikeus kuntoutujalla ajalta, jona hän on kuntoutukseen osallistumisen vuoksi estynyt tekemästä omaa tai toisen työtä 23 §:ssä tarkoitetulla tavalla. Kuntoutusrahaetuutta voidaan maksaa enintään sen kalenterikuukauden loppuun, jonka aikana kuntoutuja täyttää 68 vuotta.

20 §

Nuoren kuntoutusraha

Ammatillisen kuntoutumisen varmistamiseksi ja työllistymisen edistämiseksi kuntoutusrahaa myönnetään myös 18 vuotta täyttäneelle vakuutetulle, jonka työ- ja opiskelukyky ja ansiomahdollisuudet tai mahdollisuudet valita ammatti ja työ ovat sairauden, vian tai vamman vuoksi olennaisesti heikentyneet 6 §:ssä tarkoitetulla tavalla ja joka tehostetun työkyvynarvioinnin perusteella tarvitsee tehostettua kuntoutusta (*nuoren kuntoutusraha*). Lisäksi edellytetään, että vakuutetulle on laadittu henkilökohtainen opiskelu- ja kuntoutumissuunnitelma.

Tämä laki tulee voimaan päivänä _____ kuuta 20 ____ .
Ennen 1 päivää tammikuuta 2009 syntyneisiin henkilöihin sovelletaan kuitenkin tämän lain voimaan tullessa voimassa olleita säännöksiä.

4.

Laki

vammaisetuksista annetun lain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

kumotaan vammaisetuksista annetun lain (570/2007) 18 §:n 5 momentti sekä

muutetaan 2 §:n 1 momentti, 6 §:n 2 momentti, 7 §:n otsikko ja 1 momentti, 8 §:n otsikko ja 1 momentti, 9 §:n 1 momentin johdantokappale, 13 §, 15 §:n 2 momentti, 17 §:n otsikko, 1 momentin johdantokappale ja 2 momentin johdantokappale, 18 §:n otsikko, 1 momentin johdantokappale, 2 momentin johdantokappale ja 4 momentti, 27 §:n otsikko ja 1 momentti, 33 §:n 2 ja 3 momentti, 34 §:n 5 momentti ja 41 a §:n 1 momentti,

sellaisina kuin niistä ovat 2 §:n 1 momentti ja 18 §:n 2 momentin johdantokappale laissa 1050/2009, 6 §:n 2 momentti laissa 1228/2009, 7 §:n 1 momentti ja 8 §:n 1 momentti laissa 1352/2014, 15 §:n 2 momentti, 27 §:n otsikko ja 1 momentti laissa 560/2022, 17 §:n 2 momentin johdantokappale ja 34 §:n 5 momentti laissa 1153/2007, 33 §:n 3 momentti laissa 88/2016 ja 41 a §:n 1 momentti laissa 677/2011, seuraavasti:

2 §

Etuudet

Vammaisetuksia ovat lapsen vammaistuki, aikuisen vammaistuki, eläkettä saavan hoitotuki sekä hoitotuen osana maksettava veteraanilisä.

6 §

Asumisaikavaatimus

Henkilöllä on lisäksi ilman asumisaikavaatimuksen täyttämistä oikeus:

- 1) lapsen vammaistukeen;
- 2) aikuisen vammaistukeen, jos hän saa 18 vuotta täyttäessään lapsen vammaistukea;
- 3) eläkettä saavan hoitotukeen, jos hän saa 18 vuotta täyttäessään lapsen vammaistukea.

7 §

Lapsen vammaistuki

Oikeus vammaistukeen on lapsella, jonka sairauteen, vikaan tai vammaan liittyvästä hoidosta, huolenpidosta ja kuntoutuksesta aiheutuu vähintään kuuden kuukauden ajan tavanomaista suurempaa räsitätusta ja sidonnaisuutta verrattuna vastaavan ikäiseen terveeseen lapseen. Lapsen

sairaudesta, viasta tai vammasta aiheutuvien erityiskustannusten vaikutuksesta tuen myöntämiseen säädetään 10 §:ssä.

8 §

Aikuisen vammaistuki

Oikeus vammaistukeen on 18 vuotta täyttäneellä henkilöllä, jonka toimintakyvyn arvioidaan olevan sairauden, vian tai vamman vuoksi yhtäjaksoisesti heikentynyt vähintään vuoden ajan. Lisäksi edellytetään, että henkilön sairaudesta, viasta tai vammasta aiheutuu haittaa, avuntarvetta tai ohjauksen ja valvonnan tarvetta. Henkilön sairaudesta, viasta tai vammasta aiheutuvien erityiskustannusten vaikutuksesta tuen myöntämiseen säädetään 10 §:ssä.

9 §

Eläkettä saavan hoitotuki

Oikeus hoitotukeen on 18 vuotta täyttäneellä henkilöllä, joka saa:

13 §

Vammaistuki eläkkeen lepäämisajalta

Jos työkyvyttömyyseläkettä saava henkilö aloittaa ansiotyön ja ansaitsee vähintään 588,66 euroa kuukaudessa ja jättää työkyvyttömyyseläkkeensä kansaneläkelain 17 §:n mukaisesti lepäämään, hänelle maksetaan ilman hakemusta ylintä aikuisen vammaistukea eläkkeen lepäämisajalta, enintään kuitenkin 24 kuukaudelta. Tänä aikana hän ei voi saada muulla perusteella vammaistukea tai hoitotukea. Jos henkilö on saanut hoitotukea ennen eläkkeen lepäämään jättämistä, hoitotuen maksaminen keskeytetään.

15 §

Vammaisetuuden hakeminen

Jos henkilö sairauden, vanhuuden tai muun sellaisen syyn takia ei pysty itse hakemaan vammaisetuutta tai muutoin huolehtimaan etuutta koskevista oikeuksistaan eikä hänellä ole edunvalvojaa, Kansaneläkelaitoksen hyväksymä henkilön lähiomainen tai muukin henkilö, joka pääasiallisesti on huolehtinut hänestä, voi hänen puolestaan käyttää puhevaltaa vammaisetuutta koskevassa asiassa. Lapsen vammaistukea voi hakea lapsen edunvalvoja, huoltaja, hyvinvointialue tai henkilö, jonka hoitoon lapsi on lastensuojelulain (417/2007) 81 §:ssä tarkoitettulla tavalla sijoitettu.

17 §

Lapsen vammaistuen hakeminen ja ilmoitusvelvollisuus

Lapsen vammaistuen hakemuksessa on ilmoitettava:

Lapsen vammaistukea saavan lapsen edunvalvojan, huoltajan tai muun lapsen vammaistukea 15 §:n 2 momentin mukaan hakemaan oikeutetun henkilön on ilmoitettava:

18 §

Hoitotuen ja aikuisen vammaistuen hakeminen ja ilmoitusvelvollisuus

Hoitotukihakemuksessa ja aikuisen vammaistuen hakemuksessa on ilmoitettava hakijaa koskevat 17 §:n 1 momentin 1–3 sekä 5 ja 6 kohdassa tarkoitetut tiedot. Lisäksi hakijan on ilmoitettava tiedot:

Hoitotuen saajan ja aikuisen vammaistuen saajan on ilmoitettava 17 §:n 2 momentin 1 ja 5 kohdassa tarkoitetut tuensaajaa koskevat tiedot. Lisäksi on ilmoitettava tiedot:

Hoitotuen ja aikuisen vammaistuen hakijan ja saajan on annettava Kansaneläkelaitokselle myös muut hakemuksen ratkaisemiseksi ja etuuden maksamiseksi välttämättömät tiedot.

27 §

Lapsen vammaistuen maksamisen erityissäännökset

Jos lapsi ei asu edunvalvojansa kanssa samassa taloudessa, vammaistuki voidaan maksaa lapsen huoltajalle tai henkilölle, jonka hoitoon lapsi on lastensuojelulain 81 §:ssä tarkoitetulla tavalla sijoitettu. Kansaneläkelaitoksen on kuultava hyvinvointialuetta ja lapsen edunvalvojaa.

33 §

Vammaisetuuden lakkaaminen

Lapsen vammaistuki lakkaa viimeistään sitä seuraavan kuukauden alusta, kun lapsi täyttää 18 vuotta.

Aikuisen vammaistuki lakkaa sen kuukauden alusta, jona sen saajalle myönnetään 9 §:n 1 momentissa tarkoitettu eläke tai etuus tai lakkaa sen kuukauden lopusta, jona 9 §:n 1 momentin 4 b kohdassa tarkoitettua leskeneläkettä saava täyttää kansaneläkelain 10 §:n mukaisen vanhuuseläkeiän.

34 §

Takaisinperintä

Liikaa maksettu lapsen vammaistuki peritään takaisin lapsen edunvalvojalta tai siltä, jolle se on maksettu.

41 a §

Asian uudelleen ratkaiseminen etuuden tai korvauksen myöntämisen johdosta

Jos 8 §:ssä tarkoitetun aikuisen vammaistuen saajalle on päätöksen antamisen jälkeen takautuvasti myönnetty 9 §:n 1 momentissa tarkoitettu eläkettä saavan hoitotukeen oikeuttava etuus tai korvaus, Kansaneläkelaitos voi ilman päätöksen poistamista tai asianosaisen suostumusta ratkaista asian uudelleen.

Tämä laki tulee voimaan päivänä _____ kuuta 20 _____.

Jos oikeus etuuteen on alkanut ennen tämän lain voimaantuloa, sovelletaan tämän lain voimaan tullessa voimassa olleita säännöksiä. Oikeus tämän lain voimaan tullessa voimassa olleiden säännösten nojalla myönnettyihin etuuksiin jatkuu tällä lailla muutettavan lain 32 §:n mukaiseen seuraavaan tarkistukseen tai 33 §:n mukaiseen lakkaamiseen asti.

Henkilöllä ei voi olla yhtä aikaa oikeutta useaan vammaisetuuteen lukuun ottamatta niitä tilanteita, joista erikseen säädetään tällä lailla muutettavan lain 56 §:ssä.

Henkilöllä on ilman asumisaikavaatimuksen täyttämistä oikeus aikuisen vammaistukeen tai eläkettä saavan hoitotukeen, jos hän sai 16 vuotta täyttäessään alle 16-vuotiaan vammaistukea.

Tämän lain voimaan tullessa voimassa olleiden säännösten nojalla myönnetty 16 vuotta täyttäneen vammaistuki muutetaan hakemuksetta nimeltään aikuisen vammaistueksi 1 päivästä tammikuuta 2029. Nimen muuttamisesta annetaan päätös pyynnöstä.

5.

Laki

sairausvakuutuslain 8 luvun 2 ja 11 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan sairausvakuutuslain (1224/2004) 8 luvun 2 § ja 11 §:n 1 momentti, sellaisena kuin niistä on 11 §:n 1 momentti laissa 532/2009, seuraavasti:

8 luku

Sairauspäiväraha ja osasairauspäiväraha

2 §

Vakuutetun ikä

Sairauspäivärahaan on oikeus jokaisella 18–67-vuotiaalla Suomessa asuvalla vakuutetulla, jos sairauden aiheuttama työkyvyttömyys on alkanut vakuutetun täytettyä 18 vuotta. Päivärahaa voidaan maksaa enintään sen kalenterikuukauden loppuun, jonka aikana vakuutettu täyttää 68 vuotta.

Jos sairauden aiheuttama työkyvyttömyys on alkanut vakuutetun täytettyä 17 vuotta ja sairaus jatkuu edelleen hänen täytettyään 18 vuotta, vakuutetulla on oikeus saada sairauspäivärahaa viimeksi mainitun ikärajan ylittävältä työkyvyttömyysajalta enintään sen kalenterikuukauden loppuun, jota seuraavan kuukauden aikana työkyvyttömyys tulee jatkuneeksi yhden vuoden.

11 §

Oikeus osasairauspäivärahaan

Osasairauspäiväraha on tarkoitettu tukemaan 4 §:n mukaisesti työkyvyttömän 18–67-vuotiaan vakuutetun pysymistä työelämässä ja paluuta kokoaikaiseen työhön.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä _____ kuuta 20 _____.

Ennen 1 päivää tammikuuta 2009 syntyneisiin henkilöihin sovelletaan kuitenkin tämän lain voimaan tullessa voimassa olleita säännöksiä.

6.

Laki

työttömyysturvalain 3 luvun 1 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan työttömyysturvalain (1290/2002) 3 luvun 1 §:n 1 momentti, sellaisena kuin se on laissa 1240/2020, seuraavasti:

3 luku

Etuuden saamisen yleiset rajoitukset

1 §

Yleiset rajoitukset

Työttömyysetuutta ei myönnetä työnhakijalle, joka ei ole täyttänyt 18 vuotta. Työttömyysetuus voidaan kuitenkin myöntää 17 vuotta täyttäneelle työnhakijalle, joka on suorittanut oppivelvollisuutensa. Ennen vuotta 1965 syntyneelle työnhakijalle työttömyysetuus myönnetään enintään sen kalenterikuukauden loppuun, jona työnhakija täyttää 65 vuotta. Vuonna 1965 tai sen jälkeen syntyneelle työnhakijalle työttömyysetuus myönnetään enintään sen kalenterikuukauden loppuun, jona hän täyttää työntekijän eläkelain (395/2006) 11 §:ssä tarkoitetun alimman vanhuuseläkeiän.

Tämä laki tulee voimaan päivänä _____ kuuta 20 ____ .
Ennen 1 päivää tammikuuta 2008 syntyneisiin henkilöihin sovelletaan kuitenkin tämän lain voimaan tullessa voimassa olleita säännöksiä.

7.

Laki

työkyvyttömyyseläkkeellä olevien työhönpaluun edistämisestä annetun lain 12 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan työkyvyttömyyseläkkeellä olevien työhönpaluun edistämisestä annetun lain (738/2009) 12 §:n 1 momentti, sellaisena kuin se on laissa 1159/2022, seuraavasti:

12 §

Voimaantulo

Tämä laki tulee voimaan 1 päivänä tammikuuta 2010 ja on voimassa 31 päivään joulukuuta 2025.

Tämä laki tulee voimaan päivänä _____
kuuta 20 ____.

Helsingissä 23.9.2024

Pääministeri

Petteri Orpo

Sosiaaliturvaministeri Sanni Grahn-Laasonen

1.

Laki

kansaneläkelain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan kansaneläkelain (568/2007) 9 §:n 2 momentti, 12 §:n 1 momentti, 15 §:n 1 ja 3 momentti, 16 §:n 2 momentti, 57 §:n 3 momentti, 58 §:n 4 momentti ja 73 §:n 3 momentin 1 kohta,
sellaisina kuin niistä ovat 9 §:n 2 momentti ja 73 §:n 3 momentin 1 kohta laissa 1223/2009, 12 §:n 1 momentti laissa 84/2016 ja 58 §:n 4 momentti laissa 1011/2021 seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

9 §

9 §

Asumisaikavaatimus

Asumisaikavaatimus

Asumisaikavaatimusta ei kuitenkaan edellytetä henkilöltä, jonka työkyvyttömyys on alkanut hänen asuessaan Suomessa ja ennen kuin hän on täyttänyt 19 vuotta. Asumisaikavaatimusta ei myöskään edellytetä työkyvyttömyyseläkettä hakevalta henkilöltä, joka on saanut 16 vuotta täyttäessään alle 16-vuotiaan vammaistukea.

Asumisaikavaatimusta ei kuitenkaan edellytetä henkilöltä, jonka työkyvyttömyys on alkanut hänen asuessaan Suomessa ja ennen kuin hän on täyttänyt 19 vuotta. Asumisaikavaatimusta ei myöskään edellytetä työkyvyttömyyseläkkeen hakijalta, joka on saanut 18 vuotta täyttäessään vammaisetuuksista annetun lain (570/2007) mukaista lapsen vammaistukea.

12 §

12 §

Oikeus työkyvyttömyyseläkkeeseen

Oikeus työkyvyttömyyseläkkeeseen

Työkyvyttömyyseläkkeeseen on oikeus 16 vuotta täyttäneellä työkyvyttömällä henkilöllä 10 §:n mukaiseen vanhuuseläkeiän saavuttamiseen asti, kuitenkin siten, että alle 20-vuotiaalle eläke voidaan myöntää vain 16 §:ssä säädetyn edellytyksin.

Työkyvyttömyyseläkkeeseen on oikeus 18 vuotta täyttäneellä työkyvyttömällä henkilöllä 10 §:n mukaiseen vanhuuseläkeiän saavuttamiseen asti, kuitenkin siten, että alle 20-vuotiaalle eläke voidaan myöntää vain 16 §:ssä säädetyn edellytyksin.

15 §

Työkyvyttömyyseläkeoikeuden alkaminen

Työkyvyttömyyseläke myönnetään aikaisintaan sen kuukauden alusta, jota edeltäneen kuukauden aikana hakijalla olisi viimeksi ollut oikeus sairauden, vian tai vamman perusteella sairausvakuutuslain (1224/2004) 8 luvun 2 §:n perusteella sairauspäivärahaan. Jos oikeutta sairauspäivärahaan ei ole, työkyvyttömyyseläke myönnetään kuitenkin vasta, kun sairauspäivärahan enimmäisaikaa vastaava aika on päättynyt. Jos henkilölle on myönnetty työeläkelakien mukainen työkyvyttömyyseläke, tämän lain mukainen työkyvyttömyyseläke voidaan myöntää samasta ajankohdasta ottaen kuitenkin huomioon, mitä 55 §:ssä säädetään takautuvasta hakuajasta.

 Jos hakijan työkyvyttömyys on alkanut ennen kuin hän on täyttänyt 15 vuotta, sairausvakuutuslain mukaista enimmäisaikaa tai sitä vastaavaa aikaa ei edellytetä.

16 §

Alle 20-vuotiaan oikeus työkyvyttömyyseläkkeeseen

 Työkyvyttömyyseläke voidaan kuitenkin myöntää 16 vuotta täyttäneelle henkilölle, jolla ei selvitysten perusteella katsota olevan mahdollisuuksia ammatilliseen kuntoutukseen tai jonka ammatillinen kuntoutus on sairauden vuoksi keskeytynyt taikka jonka ammatillinen kuntoutus on päättynyt tuloksettomana.

15 §

Työkyvyttömyyseläkeoikeuden alkaminen

Työkyvyttömyyseläke myönnetään aikaisintaan sen kuukauden alusta, jota edeltäneen kuukauden aikana hakijalla olisi viimeksi ollut oikeus sairauden, vian tai vamman perusteella sairausvakuutuslain (1224/2004) 8 luvun 2 §:n perusteella sairauspäivärahaan. Jos oikeutta sairauspäivärahaan ei ole, työkyvyttömyyseläke myönnetään kuitenkin vasta, kun sairauspäivärahan enimmäisaikaa vastaava aika on päättynyt. Jos henkilölle on myönnetty työeläkelakien mukainen työkyvyttömyyseläke, tämän lain mukainen työkyvyttömyyseläke voidaan myöntää samasta ajankohdasta ottaen kuitenkin huomioon, mitä tämän lain 12 §:n 1 momentissa säädetään työkyvyttömyyseläkkeen myöntämisen alaikärajaista ja 55 §:ssä takautuvasta hakuajasta.

 Jos hakijan työkyvyttömyys on alkanut ennen kuin hän on täyttänyt 17 vuotta, sairausvakuutuslain mukaista enimmäisaikaa tai sitä vastaavaa aikaa ei edellytetä.

16 §

Alle 20-vuotiaan oikeus työkyvyttömyyseläkkeeseen

 Työkyvyttömyyseläke voidaan kuitenkin myöntää 18 vuotta täyttäneelle henkilölle, jolla ei selvitysten perusteella katsota olevan mahdollisuuksia ammatilliseen kuntoutukseen tai jonka ammatillinen kuntoutus on sairauden vuoksi keskeytynyt taikka jonka ammatillinen kuntoutus on päättynyt tuloksettomana.

Voimassa oleva laki

Ehdotus

57 §

Työkyvyttömyyseläkkeen hakeminen ja ilmoitusvelvollisuus

Työkyvyttömyyseläkkeensaajan on sen lisäksi, mitä 56 §:n 2–4 momentissa säädetään, ilmoitettava Kansaneläkelaitokselle terveydentilansa tai työkykynsä olennaisesta paranemisesta, saamastaan ammattiopetuksesta, ryhtymisestä työhön ja kuntoutuksen keskeyttämisestä.

58 §

Leskeneläkkeen hakeminen ja ilmoitusvelvollisuus

Leskeneläkkeensaajan on sen lisäksi, mitä 56 §:n 2 ja 4 momentissa säädetään, ilmoitettava Kansaneläkelaitokselle eläkkeeseen vaikuttavien tulojen muutoksesta ja tämän lain mukaisen työkyvyttömyys- tai vanhuuseläkkeen taikka näitä vastaavan ulkomailta maksettavan eläkkeen myöntämisestä.

73 §

Maksamisen keskeyttäminen

Eläkkeen maksaminen keskeytetään, jos:
1) ulkomailla asuva eläkkeensaaja ei ole vastannut hänelle 56 §:n 4 momentin perusteella lähetettyyn olosuhteiden selvityspyyntöön määräajassa;

57 §

Työkyvyttömyyseläkkeen hakeminen ja ilmoitusvelvollisuus

Työkyvyttömyyseläkkeensaajan on sen lisäksi, mitä 56 §:n 2, 4 ja 5 momentissa säädetään, ilmoitettava Kansaneläkelaitokselle terveydentilansa tai työkykynsä olennaisesta paranemisesta, saamastaan ammattiopetuksesta, ryhtymisestä työhön ja kuntoutuksen keskeyttämisestä.

58 §

Leskeneläkkeen hakeminen ja ilmoitusvelvollisuus

Leskeneläkkeensaajan on sen lisäksi, mitä 56 §:n 2, 4 ja 5 momentissa säädetään, ilmoitettava Kansaneläkelaitokselle eläkkeeseen vaikuttavien tulojen muutoksesta ja tämän lain mukaisen työkyvyttömyys- tai vanhuuseläkkeen taikka näitä vastaavan ulkomailta maksettavan eläkkeen myöntämisestä.

73 §

Maksamisen keskeyttäminen

Eläkkeen maksaminen keskeytetään, jos:
1) ulkomailla asuva eläkkeensaaja ei ole vastannut hänelle 56 §:n 5 momentin perusteella lähetettyyn olosuhteiden selvityspyyntöön määräajassa;

Voimassa oleva laki

Ehdotus

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

Ennen 1 päivää tammikuuta 2009 syntyneisiin henkilöihin sovelletaan kuitenkin tämän lain voimaan tullessa voimassa olleita 9 §:n 2 momenttia, 12 §:n 1 momenttia, 15 §:n 3 momenttia ja 16 §:n 2 momenttia.

Tällä lailla muutettavan lain 9 §:n 1 momentin mukaista asumisaikavaatimusta ei myöskään edellytetä työkyvyttömyyseläkkeen hakijalta, joka sai 16 vuotta täyttäessään alle 16-vuotiaan vammaistukea.

2.

Laki

takuueläkkeestä annetun lain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan takuueläkkeestä annetun lain (703/2010) 4 §:n 2 momentti, 5 §, 7 §:n 1 momentti ja 2 momentin 2 kohta,
sellaisina kuin niistä ovat 5 § laissa 385/2012 ja 7 §:n 1 momentti laeissa 85/2016 ja 1267/2016 seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

4 §

4 §

Asumisaikavaatimus

Asumisaikavaatimus

Kolmen vuoden asumista Suomessa ei kuitenkaan edellytetä henkilöltä, jonka työkyvyttömyys on alkanut hänen asuessaan Suomessa ja ennen kuin hän on täyttänyt 19 vuotta. Kolmen vuoden asumista Suomessa ei myöskään edellytetä työkyvyttömyyseläkkeen hakijalta, joka on saanut vammaisetuksista annetussa laissa (570/2007) tarkoitettua alle 16-vuotiaan vammaistukea 16 vuotta täyttäessään.

Kolmen vuoden asumista Suomessa ei kuitenkaan edellytetä henkilöltä, jonka työkyvyttömyys on alkanut hänen asuessaan Suomessa ja ennen kuin hän on täyttänyt 19 vuotta. Kolmen vuoden asumista Suomessa ei myöskään edellytetä työkyvyttömyyseläkkeen hakijalta, joka *sai 18 vuotta täyttäessään vammaisetuksista annetun lain (570/2007) mukaista lapsen vammaistukea.*

5 §

5 §

Maahanmuuttaja

Maahanmuuttaja

Tässä laissa *maahanmuuttajalla* tarkoitetaan 16 vuotta täyttänyttä Suomeen muuttanutta henkilöä, joka ei saa kansaneläkettä.

Tässä laissa *maahanmuuttajalla* tarkoitetaan 18 vuotta täyttänyttä Suomeen muuttanutta henkilöä, joka ei saa kansaneläkettä.

7 §

7 §

Oikeus takuueläkkeeseen

Oikeus takuueläkkeeseen

Voimassa oleva laki

Takuueläkkeeseen on oikeus henkilöllä, joka:

1) on täyttänyt työntekijän eläkelain (395/2006) 11 §:ssä hänen ikäluokalleen säädetyn vanhuuseläkkeen alaikärajan ja saa vanhuuseläkettä;

2) saa kansaneläkelain (568/2007) mukaista varhennettua vanhuuseläkettä;

3) saa kansaneläkelain mukaista työkyvyttömyyseläkettä;

4) saa työntekijän eläkelain 3 §:ssä mainittujen lakien mukaista tai muuta vastaavaa työ- tai virkasuhteeseen perustuvaa täyttä työkyvyttömyyseläkettä;

5) saa täyden työkyvyttömyyden perusteella myönnettyä lakisääteisen tapaturmavakuutuksen, sotilastapaturmalain (1211/1990), liikennevakuutusta koskevan lainsäädännön tai sotilasvammalain (404/1948) mukaista jatkuvaa tapaturmaeläkettä, elinkorkoa tai työkyvyttömyyseläkettä tai sellaista ansionmenetyksen korvausta, jota maksetaan, kun liikennevahingon sattumisesta on kulunut vuosi;

6) saa kansaneläkelain 11 §:n mukaista vanhuuseläkettä työttömyyspäivärahan lisäpäivien perusteella; tai

7) saa maatalouden harjoittamisesta luopumisen tukemisesta annetun lain (612/2006) tai maatalousyrittäjien luopumistuesta annetun lain (1293/1994) mukaista luopumistukea (*luopumistuki*).

Takuueläkkeeseen on oikeus myös maahanmuuttajalla, joka on täyttänyt:

2) 16 vuotta ja on kansaneläkelain 12 §:n mukaan työkyvytön, mutta ei mainitun pykälän 4 momentissa tarkoitettu henkilö.

Ehdotus

Takuueläkkeeseen on oikeus 18 vuotta täyttäneellä henkilöllä, joka:

1) on lisäksi täyttänyt työntekijän eläkelain (395/2006) 11 §:ssä hänen ikäluokalleen säädetyn vanhuuseläkkeen alaikärajan ja saa vanhuuseläkettä;

2) saa kansaneläkelain (568/2007) mukaista varhennettua vanhuuseläkettä;

3) saa kansaneläkelain mukaista työkyvyttömyyseläkettä;

4) saa työntekijän eläkelain 3 §:ssä mainittujen lakien mukaista tai muuta vastaavaa työ- tai virkasuhteeseen perustuvaa täyttä työkyvyttömyyseläkettä;

5) saa täyden työkyvyttömyyden perusteella myönnettyä lakisääteisen tapaturmavakuutuksen, sotilastapaturmalain (1211/1990), liikennevakuutusta koskevan lainsäädännön tai sotilasvammalain (404/1948) mukaista jatkuvaa tapaturmaeläkettä, elinkorkoa tai työkyvyttömyyseläkettä tai sellaista ansionmenetyksen korvausta, jota maksetaan, kun liikennevahingon sattumisesta on kulunut vuosi;

6) saa kansaneläkelain 11 §:n mukaista vanhuuseläkettä työttömyyspäivärahan lisäpäivien perusteella; tai

7) saa maatalouden harjoittamisesta luopumisen tukemisesta annetun lain (612/2006) tai maatalousyrittäjien luopumistuesta annetun lain (1293/1994) mukaista luopumistukea (*luopumistuki*).

Takuueläkkeeseen on oikeus myös maahanmuuttajalla, joka on täyttänyt:

2) 18 vuotta ja on kansaneläkelain 12 §:n mukaan työkyvytön, mutta ei mainitun pykälän 4 momentissa tarkoitettu henkilö.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

Ennen 1 päivää tammikuuta 2009 syntyneisiin henkilöihin sovelletaan kuitenkin

Voimassa oleva laki

Ehdotus

tämän lain voimaan tullessa voimassa olleita säännöksiä.

Takuueläkkeestä annetun lain (703/2010) 4 §:n 1 momentin mukaista asumisaikavaatimusta ei myöskään edellytetä työkyvyttömyyseläkkeen hakijalta, joka sai 16 vuotta täyttäessään alle 16-vuotiaan vammaistukea.

3.

Laki

Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuksista annetun lain 17 ja 20 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuksista annetun lain (566/2005) 17 §:n 2 momentti ja 20 §:n 1 momentti, sellaisina kuin ne ovat, 17 §:n 2 momentti laissa 1236/2014 ja 20 §:n 1 momentti laissa 1344/2016, seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

17 §

17 §

Yleiset edellytykset

Yleiset edellytykset

Kuntoutusrahaetuuteen on oikeus 16–67-vuotiaalla kuntoutujalla. Kuntoutusrahaan on oikeus kuntoutujalla ajalta, jona hän on kuntoutukseen osallistumisen vuoksi estynyt tekemästä omaa tai toisen työtä 23 §:ssä tarkoitetulla tavalla. Kuntoutusrahaetuutta voidaan maksaa enintään sen kalenterikuukauden loppuun, jonka aikana kuntoutuja täyttää 68 vuotta.

Kuntoutusrahaetuuteen on oikeus 18–67-vuotiaalla kuntoutujalla. Kuntoutusrahaan on oikeus kuntoutujalla ajalta, jona hän on kuntoutukseen osallistumisen vuoksi estynyt tekemästä omaa tai toisen työtä 23 §:ssä tarkoitetulla tavalla. Kuntoutusrahaetuutta voidaan maksaa enintään sen kalenterikuukauden loppuun, jonka aikana kuntoutuja täyttää 68 vuotta.

20 §

20 §

Yleiset edellytykset

Nuoren kuntoutusraha

Ammatillisen kuntoutumisen varmistamiseksi ja työllistymisen edistämiseksi kuntoutusrahaa myönnetään myös 16 vuotta täyttäneelle vakuutetulle, jonka työ- ja opiskelukyky ja ansiomahdollisuudet tai mahdollisuudet valita ammatti ja työ ovat sairauden, vian tai vamman vuoksi olennaisesti heikentyneet 6 §:ssä tarkoitetulla tavalla ja joka tehostetun

Ammatillisen kuntoutumisen varmistamiseksi ja työllistymisen edistämiseksi kuntoutusrahaa myönnetään myös 18 vuotta täyttäneelle vakuutetulle, jonka työ- ja opiskelukyky ja ansiomahdollisuudet tai mahdollisuudet valita ammatti ja työ ovat sairauden, vian tai vamman vuoksi olennaisesti heikentyneet 6 §:ssä tarkoitetulla tavalla ja joka tehostetun

Voimassa oleva laki

työkyvynarvioinnin perusteella tarvitsee tehostettua kuntoutusta (*nuoren kuntoutusraha*). Lisäksi edellytetään, että vakuutetulle on laadittu henkilökohtainen opiskelu- ja kuntoutumissuunnitelma.

Ehdotus

työkyvynarvioinnin perusteella tarvitsee tehostettua kuntoutusta (*nuoren kuntoutusraha*). Lisäksi edellytetään, että vakuutetulle on laadittu henkilökohtainen opiskelu- ja kuntoutumissuunnitelma.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

Ennen 1 päivää tammikuuta 2009 syntyneisiin henkilöihin sovelletaan kuitenkin tämän lain voimaan tullessa voimassa olleita säännöksiä.

4.

Laki

vammaisetuuksista annetun lain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
kumotaan vammaisetuuksista annetun lain (570/2007) 18 §:n 5 momentti sekä
muutetaan 2 §:n 1 momentti, 6 §:n 2 momentti, 7 §:n otsikko ja 1 momentti, 8 §:n otsikko ja 1 momentti, 9 §:n 1 momentin johdantokappale, 13 §, 15 §:n 2 momentti, 17 §:n otsikko, 1 momentin johdantokappale ja 2 momentin johdantokappale, 18 §:n otsikko, 1 momentin johdantokappale, 2 momentin johdantokappale ja 4 momentti, 27 §:n otsikko ja 1 momentti, 33 §:n 2 ja 3 momentti, 34 §:n 5 momentti ja 41 a §:n 1 momentti,
sellaisina kuin niistä ovat 2 §:n 1 momentti ja 18 §:n 2 momentin johdantokappale laissa 1050/2009, 6 §:n 2 momentti laissa 1228/2009, 7 §:n 1 momentti ja 8 §:n 1 momentti laissa 1352/2014, 15 §:n 2 momentti, 27 §:n otsikko ja 1 momentti laissa 560/2022, 17 §:n 2 momentin johdantokappale ja 34 §:n 5 momentti laissa 1153/2007, 33 §:n 3 momentti laissa 88/2016 ja 41 a §:n 1 momentti laissa 677/2011, seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

2 §

2 §

Etuudet

Etuudet

Vammaisetuuksia ovat alle 16-vuotiaan vammaistuki, 16 vuotta täyttäneen vammaistuki, eläkettä saavan hoitotuki sekä hoitotuen osana maksettava veteraanilisä.

Vammaisetuuksia ovat *lapsen* vammaistuki, aikuisen vammaistuki, eläkettä saavan hoitotuki sekä hoitotuen osana maksettava veteraanilisä.

6 §

6 §

Asumisaikavaatimus

Asumisaikavaatimus

Henkilöllä on lisäksi ilman asumisaikavaatimuksen täyttämistä oikeus:

- 1) alle 16-vuotiaan vammaistukeen;
- 2) 16 vuotta täyttäneen vammaistukeen, jos hän saa 16 vuotta täyttäessään alle 16-vuotiaan vammaistukea;

Henkilöllä on lisäksi ilman asumisaikavaatimuksen täyttämistä oikeus:

- 1) *lapsen* vammaistukeen;
- 2) *aikuisen* vammaistukeen, jos hän saa 18 vuotta täyttäessään lapsen vammaistukea;
- 3) eläkettä saavan hoitotukeen, jos hän saa 18 vuotta täyttäessään *lapsen* vammaistukea.

3) eläkettä saavan hoitotukeen, jos hän saa 16 vuotta täyttäessään alle 16-vuotiaan vammaistukea.

7 §

Alle 16-vuotiaan vammaistuki

Oikeus vammaistukeen on *alle 16-vuotiaalla* lapsella, jonka sairauteen, vikaan tai vammaan liittyvästä hoidosta, huolenpidosta ja kuntoutuksesta aiheutuu vähintään kuuden kuukauden ajan tavanomaista suurempaa räsitusta ja sidonnaisuutta verrattuna vastaavanikäiseen terveeseen lapseen. Lapsen sairaudesta, viasta tai vammasta aiheutuvat erityiskustannukset vaikuttavat tuen myöntämiseen siten kuin 10 §:ssä säädetään.

7 §

Lapsen vammaistuki

Oikeus vammaistukeen on lapsella, jonka sairauteen, vikaan tai vammaan liittyvästä hoidosta, huolenpidosta ja kuntoutuksesta aiheutuu vähintään kuuden kuukauden ajan tavanomaista suurempaa räsitusta ja sidonnaisuutta verrattuna *vastaavan ikäiseen* terveeseen lapseen. Lapsen sairaudesta, viasta tai vammasta *aiheutuvien erityiskustannusten vaikutuksesta tuen myöntämiseen säädetään 10 §:ssä.*

8 §

16 vuotta täyttäneen vammaistuki

Oikeus vammaistukeen on 16 vuotta täyttäneellä henkilöllä, jonka toimintakyvyn arvioidaan olevan sairauden, vian tai vamman vuoksi yhtäjaksoisesti heikentynyt vähintään vuoden ajan. Lisäksi edellytetään, että henkilön sairaudesta, viasta tai vammasta aiheutuu haittaa, avuntarvetta tai ohjauksen ja valvonnan tarvetta. Henkilön sairaudesta, viasta tai vammasta aiheutuvat erityiskustannukset vaikuttavat tuen myöntämiseen siten kuin 10 §:ssä säädetään.

8 §

Aikuisen vammaistuki

Oikeus vammaistukeen on 18 vuotta täyttäneellä henkilöllä, jonka toimintakyvyn arvioidaan olevan sairauden, vian tai vamman vuoksi yhtäjaksoisesti heikentynyt vähintään vuoden ajan. Lisäksi edellytetään, että henkilön sairaudesta, viasta tai vammasta aiheutuu haittaa, avuntarvetta tai ohjauksen ja valvonnan tarvetta. Henkilön sairaudesta, viasta tai vammasta *aiheutuvien erityiskustannusten vaikutuksesta tuen myöntämiseen säädetään 10 §:ssä.*

9 §

Eläkettä saavan hoitotuki

Oikeus hoitotukeen on 16 vuotta täyttäneellä henkilöllä, joka saa:

9 §

Eläkettä saavan hoitotuki

Oikeus hoitotukeen on 18 vuotta täyttäneellä henkilöllä, joka saa:

13 §

Vammaistuki eläkkeen lepäämisen ajalta

Jos työkyvyttömyyseläkettä saava henkilö aloittaa ansiotyön ja ansaitsee vähintään 588,66 euroa kuukaudessa ja jättää työkyvyttömyyseläkkeensä kansaneläkelain 17 §:ssä tarkoitetulla tavalla lepäämään, hänelle maksetaan ilman hakemusta ylintä 16 vuotta täyttäneen vammaistukea eläkkeen lepäämisajalta, enintään kuitenkin 24 kuukaudelta. Tänä aikana hän ei voi saada muulla perusteella vammaistukea tai hoitotukea. Jos henkilö on saanut hoitotukea ennen eläkkeen lepäämään jättämistä, hoitotuen maksaminen keskeytetään.

13 §

Vammaistuki eläkkeen lepäämisajalta

Jos työkyvyttömyyseläkettä saava henkilö aloittaa ansiotyön ja ansaitsee vähintään 588,66 euroa kuukaudessa ja jättää työkyvyttömyyseläkkeensä kansaneläkelain 17 §:n mukaisesti lepäämään, hänelle maksetaan ilman hakemusta ylintä *aikuisen* vammaistukea eläkkeen lepäämisajalta, enintään kuitenkin 24 kuukaudelta. Tänä aikana hän ei voi saada muulla perusteella vammaistukea tai hoitotukea. Jos henkilö on saanut hoitotukea ennen eläkkeen lepäämään jättämistä, hoitotuen maksaminen keskeytetään.

15 §

Vammaisetuuden hakeminen

Jos henkilö sairauden, vanhuuden tai muun sellaisen syyn takia ei pysty itse hakemaan vammaisetuutta tai muutoin huolehtimaan etuutta koskevista oikeuksistaan eikä hänellä ole edunvalvojaa, voi Kansaneläkelaitoksen hyväksymä henkilön lähiomainen tai muikin henkilö, joka pääasiallisesti on huolehtinut hänestä, hänen puolestaan käyttää puhevaltaa vammaisetuutta koskevassa asiassa. Alle 16-vuotiaan vammaistukea voi hakea lapsen edunvalvoja, huoltaja, hyvinvointialue tai henkilö, jonka hoitoon lapsi on lastensuojelulain (417/2007) 81 §:ssä tarkoitetulla tavalla sijoitettu.

15 §

Vammaisetuuden hakeminen

Jos henkilö sairauden, vanhuuden tai muun sellaisen syyn takia ei pysty itse hakemaan vammaisetuutta tai muutoin huolehtimaan etuutta koskevista oikeuksistaan eikä hänellä ole edunvalvojaa, Kansaneläkelaitoksen hyväksymä henkilön lähiomainen tai muikin henkilö, joka pääasiallisesti on huolehtinut hänestä, voi hänen puolestaan käyttää puhevaltaa vammaisetuutta koskevassa asiassa. *Lapsen* vammaistukea voi hakea lapsen edunvalvoja, huoltaja, hyvinvointialue tai henkilö, jonka hoitoon lapsi on lastensuojelulain (417/2007) 81 §:ssä tarkoitetulla tavalla sijoitettu.

17 §

Alle 16-vuotiaan vammaistuen hakeminen ja ilmoitusvelvollisuus

Alle 16-vuotiaan vammaistuen hakemuksessa on ilmoitettava:

17 §

Lapsen vammaistuen hakeminen ja ilmoitusvelvollisuus

Lapsen vammaistuen hakemuksessa on ilmoitettava:

Voimassa oleva laki

Alle 16-vuotiaan vammaistukea saavan lapsen edunvalvojan, huoltajan tai muun lapsen vammaistukea 15 §:n 2 momentin mukaan hakemaan oikeutetun henkilön on ilmoitettava:

18 §

Hoitotuen ja 16 vuotta täyttäneen vammaistuen hakeminen ja ilmoitusvelvollisuus

Hoitotukihakemuksessa ja 16 vuotta täyttäneen vammaistukihakemuksessa on ilmoitettava hakijaa koskevat 17 §:n 1 momentin 1–3 sekä 5 ja 6 kohdassa mainitut tiedot. Lisäksi hakijan on ilmoitettava tiedot:

Hoitotuensaajan ja 16 vuotta täyttäneen vammaistuensaajan on ilmoitettava 17 §:n 2 momentin 1 ja 5 kohdassa mainitut tuensaajaa koskevat tiedot. Lisäksi on ilmoitettava tiedot:

Hoitotuen ja 16 vuotta täyttäneen vammaistuen hakijan ja saajan on annettava Kansaneläkelaitokselle myös muut hakemuksen ratkaisemiseksi ja etuuden maksamiseksi välttämättömät tiedot.

Mitä edellä säädetään etuuden hakijasta ja saajasta, sovelletaan myös alle 18-vuotiaan etuudensaajan edunvalvojaan tai huoltajaan.

27 §

Alle 16-vuotiaan vammaistuen maksamisen erityissäännökset

Jos alle 16-vuotias vammaistukea saava lapsi ei asu edunvalvojansa kanssa samassa taloudessa, vammaistuki voidaan maksaa lapsen huoltajalle tai henkilölle, jonka hoitoon lapsi on lastensuojelulain 81 §:ssä tarkoitetulla tavalla sijoitettu. Kansaneläkelaitoksen on kuultava hyvinvointialuetta ja lapsen edunvalvojaa.

Ehdotus

Lapsen vammaistukea saavan lapsen edunvalvojan, huoltajan tai muun lapsen vammaistukea 15 §:n 2 momentin mukaan hakemaan oikeutetun henkilön on ilmoitettava:

18 §

*Hoitotuen ja **aikuisen** vammaistuen hakeminen ja ilmoitusvelvollisuus*

Hoitotukihakemuksessa ja *aikuisen vammaistuen hakemuksessa* on ilmoitettava hakijaa koskevat 17 §:n 1 momentin 1–3 sekä 5 ja 6 kohdassa *tarkoitettut* tiedot. Lisäksi hakijan on ilmoitettava tiedot:

Hoitotuensaajan ja *aikuisen vammaistuen saajan* on ilmoitettava 17 §:n 2 momentin 1 ja 5 kohdassa *tarkoitettut* tuensaajaa koskevat tiedot. Lisäksi on ilmoitettava tiedot:

Hoitotuen ja *aikuisen vammaistuen* hakijan ja saajan on annettava Kansaneläkelaitokselle myös muut hakemuksen ratkaisemiseksi ja etuuden maksamiseksi välttämättömät tiedot.

(5 mom. kumotaan)

27 §

Lapsen vammaistuen maksamisen erityissäännökset

Jos lapsi ei asu edunvalvojansa kanssa samassa taloudessa, vammaistuki voidaan maksaa lapsen huoltajalle tai henkilölle, jonka hoitoon lapsi on lastensuojelulain 81 §:ssä tarkoitetulla tavalla sijoitettu. Kansaneläkelaitoksen on kuultava hyvinvointialuetta ja lapsen edunvalvojaa.

33 §

Vammaisetuuden lakkaaminen

Alle 16-vuotiaan vammaistuki lakkaa viimeistään sitä seuraavan kuukauden alusta, kun lapsi täyttää 18 vuotta.

16 vuotta täyttäneen vammaistuki lakkaa sen kuukauden alusta, jona sen saajalle myönnetään 9 §:n 1 momentissa tarkoitettu eläke tai etuus tai lakkaa sen kuukauden lopusta, jona 9 §:n 1 momentin 4 b kohdassa tarkoitettua leskeneläkettä saava täyttää kansaneläkelain 10 §:n mukaisen vanhuuseläkeiän.

33 §

Vammaisetuuden lakkaaminen

Lapsen vammaistuki lakkaa viimeistään sitä seuraavan kuukauden alusta, kun lapsi täyttää 18 vuotta.

Aikuisen vammaistuki lakkaa sen kuukauden alusta, jona sen saajalle myönnetään 9 §:n 1 momentissa tarkoitettu eläke tai etuus tai lakkaa sen kuukauden lopusta, jona 9 §:n 1 momentin 4 b kohdassa tarkoitettua leskeneläkettä saava täyttää kansaneläkelain 10 §:n mukaisen vanhuuseläkeiän.

34 §

Takaisinperintä

Liikaa maksettu alle 16-vuotiaan vammaistuki peritään takaisin lapsen edunvalvojalta tai siltä, jolle se on maksettu.

34 §

Takaisinperintä

Liikaa maksettu *lapsen* vammaistuki peritään takaisin lapsen edunvalvojalta tai siltä, jolle se on maksettu.

41 a §

Asian uudelleen ratkaiseminen etuuden tai korvauksen myöntämisen johdosta

Jos 8 §:ssä tarkoitettun 16 vuotta täyttäneen vammaistuen saajalle on päätöksen antamisen jälkeen takautuvasti myönnetty 9 §:n 1 momentissa tarkoitettu eläkettä saavan hoitotukeen oikeuttava etuus tai korvaus, Kansaneläkelaitos voi ilman päätöksen poistamista tai asianosaisen suostumusta ratkaista asian uudelleen.

41 a §

Asian uudelleen ratkaiseminen etuuden tai korvauksen myöntämisen johdosta

Jos 8 §:ssä tarkoitettun *aikuisen* vammaistuen saajalle on päätöksen antamisen jälkeen takautuvasti myönnetty 9 §:n 1 momentissa tarkoitettu eläkettä saavan hoitotukeen oikeuttava etuus tai korvaus, Kansaneläkelaitos voi ilman päätöksen poistamista tai asianosaisen *suostumusta* ratkaista asian uudelleen.

Voimassa oleva laki

Ehdotus

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

Jos oikeus etuuteen on alkanut ennen tämän lain voimaantuloa, sovelletaan tämän lain voimaan tullessa voimassa olleita säännöksiä. Oikeus tämän lain voimaan tullessa voimassa olleiden säännösten nojalla myönnettyihin etuuksiin jatkuu tällä lailla muutettavan lain 32 §:n mukaiseen seuraavaan tarkistukseen tai 33 §:n mukaiseen lakkaamiseen asti.

Henkilöllä ei voi olla yhtä aikaa oikeutta useaan vammaisetuuteen lukuun ottamatta niitä tilanteita, joista erikseen säädetään tällä lailla muutettavan lain 56 §:ssä.

Henkilöllä on ilman asumisaikavaatimuksen täyttämistä oikeus aikuisen vammaistukeen tai eläkettä saavan hoitotukeen, jos hän sai 16 vuotta täyttäessään alle 16-vuotiaan vammaistukea.

Tämän lain voimaan tullessa voimassa olleiden säännösten nojalla myönnetty 16 vuotta täyttäneen vammaistuki muutetaan hakemuksetta nimeltään aikuisen vammaistueksi 1 päivästä tammikuuta 2029. Nimen muuttamisesta annetaan päätös pyynnöstä.

5.

Laki

sairausvakuutuslain 8 luvun 2 ja 11 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan sairausvakuutuslain (1224/2004) 8 luvun 2 § ja 11 §:n 1 momentti, sellaisena kuin niistä on 11 §:n 1 momentti laissa 532/2009, seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

8 luku

8 luku

Sairauspäiväraha ja osasairauspäiväraha

Sairauspäiväraha ja osasairauspäiväraha

2 §

2 §

Vakuutetun ikä

Vakuutetun ikä

Sairauspäivärahaan on oikeus jokaisella 16–67-vuotiaalla Suomessa asuvalla vakuutetulla, jos sairauden aiheuttama työkyvyttömyys on alkanut vakuutetun täytettyä 16 vuotta. Päivärahaa voidaan maksaa enintään sen kalenterikuukauden loppuun, jonka aikana vakuutettu täyttää 68 vuotta.

Jos sairauden aiheuttama työkyvyttömyys on alkanut vakuutetun täytettyä 15 vuotta ja sairaus jatkuu edelleen hänen täytettyään 16 vuotta, vakuutetulla on oikeus saada sairauspäivärahaa viimeksi mainitun ikärajan ylittävältä työkyvyttömyysajalta enintään sen kalenterikuukauden loppuun, jota seuraavan kuukauden aikana työkyvyttömyys tulee jatkuneeksi yhden vuoden.

Sairauspäivärahaan on oikeus jokaisella 18–67-vuotiaalla Suomessa asuvalla vakuutetulla, jos sairauden aiheuttama työkyvyttömyys on alkanut vakuutetun täytettyä 18 vuotta. Päivärahaa voidaan maksaa enintään sen kalenterikuukauden loppuun, jonka aikana vakuutettu täyttää 68 vuotta.

Jos sairauden aiheuttama työkyvyttömyys on alkanut vakuutetun täytettyä 17 vuotta ja sairaus jatkuu edelleen hänen täytettyään 18 vuotta, vakuutetulla on oikeus saada sairauspäivärahaa viimeksi mainitun ikärajan ylittävältä työkyvyttömyysajalta enintään sen kalenterikuukauden loppuun, jota seuraavan kuukauden aikana työkyvyttömyys tulee jatkuneeksi yhden vuoden.

11 §

11 §

Oikeus osasairauspäivärahaan

Oikeus osasairauspäivärahaan

Osasairauspäiväraha on tarkoitettu tukemaan 4 §:n mukaisesti työkyvyttömän

Osasairauspäiväraha on tarkoitettu tukemaan 4 §:n mukaisesti työkyvyttömän

Voimassa oleva laki

Ehdotus

16–67-vuotiaan vakuutetun pysymistä
työelämässä ja paluuta kokoaikaiseen työhön.

18–67-vuotiaan vakuutetun pysymistä
työelämässä ja paluuta kokoaikaiseen työhön.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta
20 .

Ennen 1 päivää tammikuuta 2009
syntyneisiin henkilöihin sovelletaan kuitenkin
tämän lain voimaan tullessa voimassa olleita
säännöksiä.

6.

Laki

työttömyysturvalain 3 luvun 1 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan työttömyysturvalain (1290/2002) 3 luvun 1 §:n 1 momentti, sellaisena kuin se on
laissa 1240/2020, seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

3 luku

3 luku

Etuuden saamisen yleiset rajoitukset

Etuuden saamisen yleiset rajoitukset

1 §

1 §

Yleiset rajoitukset

Yleiset rajoitukset

Työttömyysetuutta ei myönnetä työnhakijalle, joka ei ole täyttänyt 18 vuotta. Työttömyysetuus voidaan kuitenkin myöntää 17 vuotta täyttäneelle työnhakijalle, joka on suorittanut oppivelvollisuutensa *tai joka on keskeyttänyt suorittamisen oppivelvollisuutensa suorittamisen oppivelvollisuuslain (1214/2020) 7 §:ssä säädettyllä tavalla.* Ennen vuotta 1965 syntyneelle työnhakijalle työttömyysetuus myönnetään enintään sen kalenterikuukauden loppuun, jona työnhakija täyttää 65 vuotta. Vuonna 1965 tai sen jälkeen syntyneelle työnhakijalle työttömyysetuus myönnetään enintään sen kalenterikuukauden loppuun, jona hän täyttää työntekijän eläkelain (395/2006) 11 §:ssä tarkoitetun alimman vanhuuseläkeiän.

Työttömyysetuutta ei myönnetä työnhakijalle, joka ei ole täyttänyt 18 vuotta. Työttömyysetuus voidaan kuitenkin myöntää 17 vuotta täyttäneelle työnhakijalle, joka on suorittanut oppivelvollisuutensa. Ennen vuotta 1965 syntyneelle työnhakijalle työttömyysetuus myönnetään enintään sen kalenterikuukauden loppuun, jona työnhakija täyttää 65 vuotta. Vuonna 1965 tai sen jälkeen syntyneelle työnhakijalle työttömyysetuus myönnetään enintään sen kalenterikuukauden loppuun, jona hän täyttää työntekijän eläkelain (395/2006) 11 §:ssä tarkoitetun alimman vanhuuseläkeiän.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta
20 .

Voimassa oleva laki

Ehdotus

Ennen 1 päivää tammikuuta 2008 syntyneisiin henkilöihin sovelletaan kuitenkin tämän lain voimaan tullessa voimassa olleita säännöksiä.

7.

Laki

työkyvyttömyyseläkkeellä olevien työhönpaluun edistämisestä annetun lain 12 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan työkyvyttömyyseläkkeellä olevien työhönpaluun edistämisestä annetun lain (738/2009) 12 §:n 1 momentti, sellaisena kuin se on laissa 1159/2022, seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

12 §

12 §

Voimaantulo

Voimaantulo

Tämä laki tulee voimaan 1 päivänä tammikuuta 2010 ja on voimassa 31 päivään joulukuuta 2024.

Tämä laki tulee voimaan 1 päivänä tammikuuta 2010 ja on voimassa 31 päivään joulukuuta 2025.